

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Azərbaycan

7 noyabr 2014-cü il № 03 (03) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

12-13

Nizami Cəfərov:
“Ədəbiyyat təmkinli
hadisədir, burada şounun
ömrü uzun çəkmir”

Ərəb
ölkələrində
Azərbaycan dili
üzrə yeganə
mütəxəssis

» səhifə 8

İki Xosrovun
bir Şirini və
“Mixaylo”nun
nakam
sevgisi

Barat
Şəkinskaya

» səhifə 21

12 axşam
baxılası
12 hissəlik
“Dədə Qorqud”
baleti

Cavanşir
Quliyev

» səhifə 17

Televiziya nitqinin iki qütbü

Bəlağətli dil və küçə dili

4

ANONS

Tərcümə Mərkəzinin
həyatında yeni dövr

» səhifə 3

Dərmanların
zəhərli “dili”

» səhifə 4

Avropaya necə film
göndərək?

» səhifə 9

Generalın daha bir
səhnə yürüşü

» səhifə 10

Osmanlı sultanının
İmam Hüseyinə
yazdığı mərsiyə

» səhifə 14

Bir romanın tarixçəsi
haqqında roman

» səhifə 15

Hamlet Qocanın
tərcüməçilik
macəraları

» səhifə 16

Markesin üç
cümləsinin səkkiz
tərcüməsi

» səhifə 18

ABŞ professoru
İsmayıl bəy
Qasprinski haqda

» səhifə 20

Prezidentin ehtiyat fondundan "İmamzadə"yə beş milyon ayrılıb

○Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu ərazisindəki "İmamzadə" kompleksində bərpa işlərinin aparılması haqqında Sərəncam imzalayıb.

Sərəncama əsasən, Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu ərazisindəki "İmamzadə" kompleksində bərpa işlərinin başa çatdırılması üçün Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinə 5 milyon manat ayrılıb.

Rusiyada Nizami poeziya gecəsi

○Çuvaş Respublikasının paytaxtı Çeboksarı şəhərində ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların "Birlik günü" çərçivəsində Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş poeziya gecəsi keçirilib.

Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsindən verilən məlumata görə, tədbiri respublikanın mədəniyyət naziri Vadim Yefimov açıb, "Birlik günü"nin millətlərarası sülhün qorunub saxlanması üçün tədbirin əhəmiyyətindən danışdı.

Ümumdünya Azərbaycanlılar Konqresi (ÜAK) Çuvaş regional bölməsinin rəhbəri Əziz Bədirov xalqlar arasında dostluq əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi üçün milli mədəniyyət və ənənələrin qorunub saxlanması və qarşılıqlı münasibətlər zəminində daha da zənginləşdirilməsinin vacibliyini vurğulayıb.

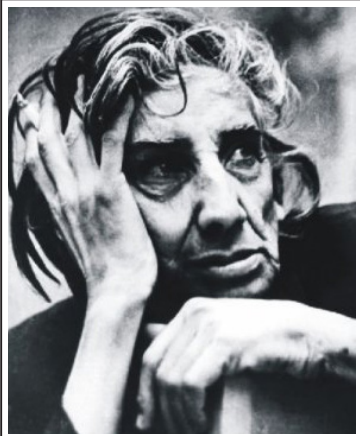
Tədbir Dövlət Opera və Balet Teatrında təntənəli konsert proqramı ilə yekunlaşıb.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Fəxrü Uğurlu
Baş redaktorun müavini: Qurban Yaquboğlu
Məsul katib: Mövlud Abdullayev
Tənqid və publisistika şöbəsi: Tahir Kazımlı (redaktor), Kənan Hacı
Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi: Nəriman Əbdülrəhmanlı (redaktor), Nərinə Əliyeva, Leyla Əliyeva
Mədəniyyət şöbəsi: Zöhrab Əmirxanlı (redaktor), Qızılgül Abdinova, Sevinc Fə dai
Dizayner: Cavid Sərxanbəyli
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250
Sifariş: 3945
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05

Almaniyanın Düsseldorf şəhərində Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı və Azərbaycan Respublikasının bu ölkədəki səfirliyinin dəstəyi ilə Azərbaycan mədəniyyəti gecəsi keçirilib. "Düsseldorf Teatr Evi"ndə toplaşmış 800-ə yaxın qonaq Azərbaycan caz musiqisini canlı olaraq izləyib.

Tədbiri açan səfir Pərviz Şahbazov çıxışında deyib ki, bu konsert Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən silsilə tədbirlərdən biridir. Sonra səfir ölkəmizin zəngin musiqi mədəniyyəti, müxtəlif musiqi janrlarının inkişafı barədə məlumat verib, Azərbaycan xalqının musiqi beşiyi olan Qarabağın Ermənistan tərəfindən işğal olduğunu bildirib.

Azərbaycanın ümumi inkişafını konkret faktlarla diqqətə çatdıran diplomat ölkəmizin coğrafi vəziyyətinə görə Avropa ilə Asiya arasında körpü, eləcə də Qərblə Şərqi mədəniyyətlərini birləşdirən məkan olduğunu vurğulayıb.

Səttar Bəhlulzadənin 30 yeni əsəri sərgiyə çıxarılıb

Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin qrafik əsərlərindən ibarət fərdi sərgisi açılır. Rəssamın anadan olmasının 105, ölümünün isə 40 illiyinə həsr olunmuş fərdi sərgi bu gün Səttar Bəhlulzadənin ev-muzeyində baş tutacaq.

Sərgidə Səttar Bəhlulzadənin şəxsi kolleksiyalarda qorunan və əksəriyyəti bu vaxta kimi nümayiş olunmamış 30 əsəri təqdim ediləcək. Nümayiş olunan əsərlər "Səttar Bəhlulzadə-105. Qrafika" adlı kataloqda əks olunub.

Heydər Əliyev Fondu Almaniyada Azərbaycan mədəniyyəti gecəsi keçirib

Tədbirin aparıcısı Azərbaycan ilə Almaniya arasındakı tarixi əlaqələr, Azərbaycanda mövcud olan alman irsi, Mehriban Əliyevanın və onun rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun respublikamızda və xarici ölkələrdə mədəni irsin qorunub saxlanması, mədəni münasibətlərin təşviqi və gənclərin təhsil

alması imkanlarının yaxşılaşdırılması istiqamətində həyata keçirdiyi layihələr barədə məlumat verib.

Azərbaycanda caz musiqisinin hələ keçən əsrin 30-cu illərində yarandığını bildirən aparıcı hazırda beynəlxalq aləmdə ən güclü caz ustalarından bir neçəsinin məhz Azərbaycanda yetişdiyini,

Bakı Caz Festivalının bu janr üzrə aparıcı musiqi festivallarından biri olduğunu, caz-muğam sintezinin unikallığını vurğulayıb.

Tədbir iştirakçılarının həmçinin Heydər Əliyev Fondunun yeni nəşri – Berlin Humboldt Universitetində "Azərbaycan tarixi" kafedrasının müdiri professor Eva-Maria Auxun müəllifi olduğu "Azərbaycanda alman irsi" kitabı paylanıb. Eyni zamanda, "Azərbaycanda alman izləri" fotosərgisi və "Almaniya bir rəssamın gözü ilə" adlı rəsm müsabiqəsinin qaliblərinin əsərlərindən ibarət ekspozisiya nümayiş etdirilib.

Tədbirdə Şimali Reyn-Vestfal federal torpağı parlamentinin deputatları, Almaniyanın ictimai-siyasi və mədəniyyət dairələrinin, bu ölkədə akkreditasiya olunmuş diplomatik korpusun və kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak ediblər.

Azərbaycan və Yunanistan teatrları müqavilə imzaladı

Noyabrın 6-da Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrı ilə Yunanistan Milli Teatrı arasında əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanıb. Müqavilədə Azərbaycan və Yunanistan teatrlarının müştərək tamaşa hazırlaması nəzərdə tutulur. Tamaşa qədim yunan dramaturqu Esxilin "Zəncirlənmiş Prometey" əsəri əsasında hazırlanacaq. Bu müştərək tamaşada hər iki teatrın yaradıcı heyəti çıxış edəcək.

Sənədi Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının direktoru İsmail İsmayılov və Yunanistan Milli Teatrının bədii rəhbəri Sotiris Çatzakis imzalayıblar.

İmzalanma mərasimindən sonra İsmail İsmayılov qeyd edib ki, müştərək tamaşa bütövlükdə Azərbaycan və Yunanistan teatrları arasında çox böyük, faydalı və perspektivli bir layihə olacaq.

Yunanistan Milli Teatrının bədii rəhbəri Sotiris Çatzakis isə deyib ki, bu, Azərbaycan teatri üçün uğurlu bir layihə, Yunanistan teatri üçün böyük bir nailiyyətdir.

Layihənin müştərəkliyi istər işıqçılar, istər ssenari müəllifləri, istərsə də aktyor və aktrisa heyətinin iştirakında özünü göstərəcək.

Zeynəb Xanlarova Amerikada konsert verəcək

Xalq artisti Zeynəb Xanlarova ABŞ-da konsert verəcək. Gələn ilin martında Toronto və San-Fransiskoda konsert proqramı ilə çıxış edəndən sonra Zeynəb Xanlarova apreldə Nyu-Yorkda səhnəyə çıxacaq.

Konsertdə müğənni müxtəlif illərdə oxuduğu seçilmiş mahnılarını təqdim edəcək. Xalq artisti sonuncu dəfə 2012-ci ildə Nyu-Yorkda konsert proqramı ilə çıxış etmişdi. (APA)

"Qonkur" ədəbiyyat mükafatı psixiatra verildi

Fransanın nüfuzlu "Qonkur" ədəbiyyat mükafatının 2014-cü il laureatının adı açıqlanıb. Qonkur Akademiyası mükafata yazıçı Lidiya Salveyri layiq görüb.

Salveyr kifayət qədər güclü rəqibləri – əslən Əlcəzairdən olan yazıçı Kamal Davud və kitabları ən çox satılan fransız romançısı David Fonkinosu geridə qoyub.

Xanım Salveyr bu mükafatı fransız dilində yazdığı və bu il nəşr olunan "Ağlama" ("Pas pleurer") romanına görə alıb.

Qızlıq soyadı Arxon olan Lidiya Salveyr ispan əsilli Fransa yazıçısıdır. O, adı çəkilən romanı 1936-1939-cu illərdə tarixi vətəninə baş vermiş vətəndaş müharibəsinə həsr edib. "Ağlama" romanında ispan xalqının faciəsi iki müxtəlif qəhrəmanın simasında təsvir edilir. Qəhrəmanlardan biri yazıçının müharibə vaxtı 15 yaşında olmuş anası, digəri isə məşhur fransız ədəbiyyatçısı, o illərdə Malyorkada yaşamış Jorj Bernanosdur.

İxtisasca psixiatr olan Lidiya Salveyrin valideynləri vətəndaş müharibəsindən sonra İspaniyadan sürgün olunublar. Lidiya da 1948-ci ildə Fransanın qərbindəki Tuluza şəhərində doğulub. Tuluza Universitetinin tibb fakültəsini bitirib, psixiatr ixtisasına yiyələnib. Onlarla kitab müəllifi olan Salveyrin əsərləri dərhlərlə səhnələşdirilib, 20-dən çox dilə tərcümə olunub.

1903-cü ildən verilən "Qonkur" mükafatı fransız dilində yazan yazıçılar üçün nəzərdə tutulmuş ən nüfuzlu mükafatdır.

"Qonkur" laureatları arasında Marsel Prust, Anri Truayya, Morris Drüon, Mişel Uelbeklə yanaşı, 2014-cü ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı Patrik Modiano da var.

Hüseyin Cavidin əsəri İstanbul səhnəsində

○Hüseyin Cavidin "İblis" əsəri İstanbul Şəhər Bələdiyyə Teatrında səhnəyə qoyulacaq.

Türkiyədə yaşayan azərbaycanlı aktrisa Mələhət Abbasovanın verdiyi məlumata görə, teatrın Bədii Şurasında aparılan müzakirələrin nəticəsi olaraq əsər səhnələşdirilmək üçün səs çoxluğu ilə qəbul olunub: "Bu, mənim üçün tarixi hadisədir. İllərdir bunun xəyalını qururdum. Artıq "İblis" teatrın repertuarındadır. Bütün müsahibələrimdə demişəm ki, bu böyük əsəri uzun illərdir səhnəyə qoymaq üçün çalışmışam".

Mələhət Abbasova əlavə edib ki, tamaşanın bəstəkarını Azərbaycanlı dərhləşdirəcək: "Dünən Cavidşünas Sona Vəliyeva ilə danışdıq, o da məni dəstəklədi ki, tamaşanın bəstəkarı mütləq Azərbaycandan olmalıdır. Əsərin gələn il səhnəyə qoyulması planlaşdırılır. Vaxt bəlli olduqdan sonra aktyor seçiminə başlayacağam". (APA)

Pantomim Teatrı Moskva səhnəsində

○Azərbaycan Dövlət Pantomim Teatrının kollektivi Moskvadakı "Teatr na Strastnom" mərkəzinin səhnəsində çıxış edib. Pantomim Teatrı aktyorlarının ifasında Zaur Zeynalovun "Maska" tamaşası nümayiş olunub.

Tamaşanı Azərbaycanın xalq artisti Bəxtiyar Xanizadə səhnələşdirib. Tamaşanın quruluşçu rəssamı Qurban Məsimov, musiqi tərtibatçısı Elman Rəfiyevdir. Əsas rollarda əməkdar artist Nargilə Qəribova, Elnur İsmayılov, Bəhrüz Əhmədli və Ceyhun Dadaşov çıxış ediblər.

Noyabrın 5-də Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin rəhbərliyində təmsil olunan məsul şəxslər media nümayəndələri ilə görüşdülər. Tədbiri açan qurumun mətbuat xidmətinin rəhbəri Fərid Hüseyn bildirdi ki, görüşdə məqsəd Tərcümə Mərkəzinin fəaliyyət istiqamətləri və görülən işlər barədə media təmsilçilərini və ictimaiyyəti məlumatlandırmaqdır.

Mərkəzin mətbuat nümayəndələri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərdiyini vurğulayan Fərid Hüseyn bundan sonra da belə davam edəcəyini dedi. Xatırlatdı ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi (AzTM) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 23 may tarixli Sərəncamına əsasən yaradılıb. Prezidentin 2014-cü il 16 may tarixli fərmanı ilə Mərkəzin əsasnaməsi və struktur təsdiq edilib, bu il avqust ayının 16-dan isə Mərkəz fəaliyyətə başlayıb.

Fərid Hüseynin sözlərinə görə, tərcümə sahəsində dil normalarının qorunması, müvafiq beynəlxalq təşkilatlarla, tərcüməçi mütəxəssislərlə sıx əlaqələrin yaradılması, tərcümə sənətinin inkişafının elmi araşdırılması və ümumiləşdirilməsi, eləcə də Azərbaycan dilinin mahiyyətinin və əhəmiyyətinin geniş təbliği Tərcümə Mərkəzinin işinin əsas istiqamətlərindədir.

Tərcümə Mərkəzinin həyatında yeni dövr

Əsası 1989-cu il martın 6-da qoyulmuş Tərcümə Mərkəzinin keçdiyi tarixi yoldan söz açan Mərkəzin aparat rəhbəri Yaşar Əliyev bildirdi ki, təşkilatın fəaliyyətə başlaması Azərbaycanın ən mühüm dövrünə - milli azadlıq hərəkatının alovlandığı vaxta düşüb: "Təşkilatın ilk sədri dəyərli ziyalımız, mərhum Aydın Məmmədov idi. Tərcümə Mərkəzi o dövrdə Azərbaycanda ən öndə gedən, sovet rejiminə qarşı sözü, yazısı ilə mübarizə aparən, milli azadlıq hərəkatına töhfə verən təşkilatlardan biri idi".

Yaşar Əliyev qeyd etdi ki, Aydın Məmmədovun faciəvi ölümündən sonra Mərkəzin kollektivi yekdilliklə yazıçı Afaq Məsudun dəstəkləyərək sədr seçdi: "Afaq xanım bu illər boyu təşkilatın ayaqda qalması üçün böyük fədakarlıqlar göstərdi. Olmayan büdcə ilə xeyli kitablar, "Xəzər" jurnalının xeyli sayı çap olundu. İndi şükürlər olsun ki, seçim imkanı qazanmışıq, istədiyimiz tərcüməçiyə sifariş verə, istədiyimiz kitabı tərcümə edə bilirik. Bu, bizə göstərilən çox böyük etimaddır. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Tərcümə Mərkəzinə yeni status verildən sonra Mərkəzin həyatında yeni dövr başlanıb".

"Tərcümə - dili zənginləşdirən amillərdəndir"

Natiq tərcümə işi ilə bağlı Azərbaycanda ümumi təsəvvürün bir qədər səthi olduğuna diqqət çəkdi: "Ümumi təsəvvür belədir ki, tərcümə işi hansısa dildən başqa bir dilə olunan tərcüməyə lə yekunlaşır. Halbuki elə deyil. Tərcümə ilk növbədə ana dilimizə xidmətdir. Dil də canlı orqanizm kimi daim hərəkətdə, daim inkişafdadır - onun tənəzzül dövrü də olur, yüksəliş dövrü də. Bu vəziyyət müxtəlif hadisələrlə bağlı ola bilər. Dili zənginləşdirən, həmişə ayıq saxlayan, onun inkişafına təkən verən amillərdən biri də tərcümədir.

Dil ancaq mübadilələr zəminində inkişaf edə bilər və buna bir neçə bariz nümunə var. Məsələn, rus dilinin inkişafında Aleksandr Sergeyeviç Puşkinin etdiyi tərcümələrdən böyük xidməti olan ikinci bir nümunə göstərmək çətin ki, mümkün olsun. Həmin tərcümələrin bir sıra məqamları bu gün rus dilində zərb-məsələ, aforizmə çevrilib. Hansısa əcnəbi yazıçını tərcümə edəndə rastımıza elə anlayışlar

Tərcümə Mərkəzi: qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələr

çıxır ki, onun qarşılığı dilimizdə olur. Dərhal bu kəlməyə uyğun Azərbaycan sözü tapmaq istəyirik. Bunun özü dilin inkişafına stimül verən, onu birbaşa inkişaf etdirən amilə çevrilir".

Yaşar Əliyevin sözlərinə görə, Tərcümə Mərkəzi təkcə ədəbiyyatla məşğul olmayacaq: "Mərkəz dil və tərcüməyə bağlı bütün sahələri özündə ehtiva edən unikal bir qurum olacaq. Bizdə bu vaxta qədər tərcümədə ixtisaslaşma getməyib. Məsələn, iqtisadi mətni tərcümə edən tibbi mətnin tərcüməsində çətinlik çəkir. Bədii tərcümə isə xüsusi istedad tələb edən sahədir, hər tərcüməçi burda özünü təsdiqləyə bilməz. Tərcümə Mərkəzi olaraq bu boşluqları aradan qaldırmaq niyyətindəyik.

Artıq xüsusi kursların təşkilinə başlamışıq. Çalışacağıq ki, bu kurslara ən yüksək səviyyəli mütəxəssislər cəlb olunsun. Əcnəbi mütəxəssisləri də - baxmayaraq ki, onlara yüksək qonorar vermək lazımdır - kurslara dəvət etmək planımız var. Bədii tərcümə ilə bağlı kurslarda isə görkəmli tərcüməçilər master-klaslar keçəcəklər".

Qarşıda duran problemlər

Tərcümə problemlərinə diqqət ayıran Yaşar Əliyev ikinci dildən tərcüməni ən ağırlı məsələ kimi xarakterizə etdi: "Bu günədək bizdə tərcümələr əsasən rus dilindən olunub, son illərdə isə tərcümələrin əksər hissəsi Türkiyə türkcəsindəndir. Ancaq biz Tərcümə Mərkəzi olaraq çalışırıq daha çox birinci dilə, orijinala müraciət edək. Bu zaman ortaya bəzi suallar çıxır. Bir xeyli dil var, məsələn, skandinav dili; dünyanın bir neçə görkəmli yazıçısı o dildə yazıb. Onları birbaşa yazdığı dildən tərcümə edə bilmirik. Öz təcrübəmdən misal çəkim. Böyük Norveç yazıçısı var - Tarey Vesos, onun hekayələrini ruscadan tərcümə etmişdim. Norveç dilində iki dil var - biri "bukmol", o biri də "lansmol". Bu, yeganə Norveç yazıçısıdır ki, "lansmol" da yazıb. İndi gözləyə bilmərik ki, kimsə "lansmol"u öyrənəcək və Tarey Vesos dilimizdə "danışacaq". Belə istisnalar var, bunsuz mümkün də deyil. Çalışırıq sətiri tərcümə orijinaldan edilsin və onun üzərində bədii tərcümə yaransın".

Natiq daha bir problem kimi respublikada "tərcümə mərkəzi" adlanan qurumların mövcudluğuna diqqət çəkdi. Yaşar Əliyevin fikrincə, bu,

insanları çəpəyə bilər, problemin həlli üçün müvafiq addımlar atılmaqdadır.

Tərcümə Mərkəzinin aparat rəhbəri küçə lövhələrində olan tərcümələrdən tutmuş filmlərin dublyajına qədər qurumun hər sahəyə müvafiq qaydada nəzarət etməyə çalışacağı qeyd etdi: "Biz diktat qurum deyilik, sadəcə bu sahələrdə olan kəsirlərin, çatışmazlıqların, qüsurların aradan qaldırılmasına kömək göstərəcəyik".

Neft və tərcümə

Yaşar Əliyev Tərcümə Mərkəzinin görəcəyi işlər sırasında Azərbaycanın neft strategiyası ilə bağlı layihənin də olduğunu dedi: "Azərbaycan bütün dünyada daha çox nefti ilə tanınır. Amma bu, sırf iqtisadi zəmindədir. Düşünürük ki, Azərbaycan neftinin keçdiyi yolun tarixi kronikasını hazırlayıb təqdim etmək ölkəmizin tanınmasında böyük rol oynaya bilər. Tərcümə Mərkəzi bununla bağlı böyük bir layihəyə başlayıb, artıq bir kitab yekunlaşmaq üzrədir. Növbəti kitabların da çapını nəzərdə tuturuq".

Tərcümə Mərkəzinin beynəlxalq əlaqələrindən danışan Yaşar Əliyev Mərkəzin rəhbəri Afaq Məsudun İsvetdə, Mərkəz nümayəndələrinin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində kitab yarmarkalarında iştirak etdiklərinə diqqət çəkdi: "Daha bir nümayəndə heyəti artıq Türkiyədə İstanbul Kitab Fuarına qatılıb".

Yaşar Əliyevin sözlərinə görə, Azərbaycanın ədəbiyyat antologiyaları hazırlanaraq dünyada yayımlanacaq, eləcə də dünyanın məşhur əsərləri azərbaycana tərcümə olunacaq: "Artıq bu istiqamətdə dünyanın ən mötəbər nəşriyyatları ilə danışıqlar aparırıq. Təbii ki, həmin nəşriyyatlar Azərbaycan yazıçılarını saf-çürük eləmədən çap etməyəcəklər. Çünki məşhur nəşriyyatların seçimi ilə çap olunan müəlliflər dünyanın ədəbi kataloquna düşmüş yazıçılar və onların əsərləri olur".

Çıxışının sonunda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Tərcümə Mərkəzinin yaradılması ilə bağlı Sərəncamını yüksək qiymətləndirən Yaşar Əliyev dedi: "Azərbaycanda böyük tikinti bumu var, körpülər, böyük neft və qaz kəmərləri çəkilir. Mənə elə gəlir, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin ən mütərəqqi qərarlarından biri də Tərcümə Mərkəzinə bu statusun verilməsidir. Artıq biz mənəvi körpülərin yaradılmasına çalışırıq, dünyanı Azərbaycana gətirir, Azərbaycanı dünyaya tanıdırıq. Hər bir istedadlı şəxsə Tərcümə Mərkəzi kimi yardımçı olmağa çalışırıq. Bu, yeniləşən Azərbaycanda unikal bir idarədir. İnanırıq ki, Tərcümə Mərkəzi Azərbaycan dilinin və mənəviyyətinin zənginləşməsinə müstəsna xidmətlər göstərəcək".

"Bundan sonra 100 il tərcümə etsək də..."

Daha sonra mətbuat nümayəndələri Tərcümə Mərkəzinin fəaliyyəti ilə bağlı suallar ünvanlandılar.

"Kaspi" qəzetinin müxbiri Təranə Məmmədova soruşdu ki, Mərkəzdə tərcümə olunan kitablar necə seçiləcək, kitabların oxucu zövqünə uyğunluğu hansı meyar əsasında müəyyənləşdiriləcək? Jurnalist həmçinin Fyodor Dostoyevski, Ernest Heminqvey kimi dəfələrlə çap olunmuş yazıçıların təkrar nəşrinə nə qədər ehtiyac duyulduğunu ilə maraqlandı.

Yaşar Əliyev sualları belə cavablandırdı: "Ədəbiyyatın səviyyəsini hansısa meyarla dəqiq müəyyən etmək mümkün deyil. Amma biz tərcümə və çap edəcəyimiz əsərin ilk növbədə bədii gücünü nəzərə alacağıq. Bizim cəmiyyətdə yanlış bir fikir var ki, əsər bir dəfə tərcümə olundusa, ikinci dəfə ehtiyac yoxdur. Ancaq məsələn, "Quran"ın Türkiyədə onlarla tərcüməsi var. Bu mənada Dostoyevskini də, Heminqveyi də dəfələrlə tərcümə etmək olar. Bir məqama da diqqət çəkməyi lazım bilirəm. Heminqveyin xeyli əsərinin bizim dilimizə hələ də tərcüməsi yoxdur. Onun sovet dövründə Azərbaycan dilinə çevrilib nəşr olunmuş əsərləri daha çox siyasi səciyyə daşıyırdı. Sanki Heminqvey bir inqilabçı olub... Biz isə onun daha çox bədii əhəmiyyət daşıyan əsərlərini tərcümə edəcəyik. Amerika ədəbiyyatı çox zəngindir, onun hələ 10 faizi Azərbaycan dilinə tərcümə olunmayıb".

"Haftə içi" qəzetinin əməkdaşı Təbriz Vəfalı tərcümə materiallarının anlaşılmaq üçün izahının verilib-verilməyəcəyi ilə maraqlandı.

Yaşar Əliyev bildirdi ki, elə ifadələr var, onu tərcümə etsən, əsərin mənası itə bilər. Bu yerdə qeyd yazılmalıdır: "Amma mən hər şeyin qeydində izah olunmasının da əleyhinəyəm. Tutilim, Uilyam Folkneri intellektual, Teodor Drayzerin "Kerri bacı" əsərini isə asudə vaxtını mütləq ilə keçirmək istəyən oxucuları oxuyurlar. O mənada Folknerin oxucusu hazırlıqlı oxucudur. Onun hər sözünün izahını verməyə ehtiyac yoxdur".

"Tərcümə olunacaq əsərlərin seçməndə milli mentalitet gözəniləcəkmi?" sualına cavabında isə Yaşar Əliyev dedi ki, Tərcümə Mərkəzi dövlət qurumu olaraq bu məsələdə həssaslıq nümayiş etdirəcək: "Məsələn, Markiz de Sadin "Jüstina" və ya "Sodomda 120 gün" əsərləri başdan-ayağa insan beynini zəhərləyən əsərlərdir. Bu yazıçının adı gələndə əksəriyyət həmin əsərləri düşünür. Halbuki onun çox gözəl, insani əsərləri də var. Markiz de Sadi təqdim etmək istəyirik, həmin əsərləri verə bilərik. Bundan sonra 100 il tərcümə etsək də, dünyada olan bütün gözəl əsərlərin hamısını dilimizə çevirib qurtara bilmərik. Bu halda niyə bayağı əsərlərin tərcüməsinə vaxt və vəsait ayırmalıyıq?"

Tədbirin sonunda Tərcümə Mərkəzinin rəsmi saytının (aztc.gov.az) və həftəlik "Aydın yol" qəzetinin saytının (aydinyol.az) təqdimatı oldu.

Qızılgül ABDİNOVA

Dərmanların zəhərli “dili”

Ölkədə istifadə olunan dərman və dərman preparatlarının əksəriyyəti xaricdən gətirilir. Həmin dərmanlara əlavə olunmuş içliklərin dili nəinki sadə insanlar, çox zaman mütəxəssislər üçün də qaranlıq qalır.

Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Monitoring şöbəsinin böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Zamiq Təhməzov bu barədə danışır.

Zamiq Təhməzovun sözlərinə görə, tibb sahəsində çalışanların Azərbaycan dilinin qayda-qanunlarını bilməməsi problem və anlaşılmaqlıq yaradır: “İstehlakçıların mənafeyini nəzərə alan Səhiyyə Nazirliyi həmin preparatların içliyini ana dilimizə tərcümə etdirir. Bu, həmin sahədə irəliyə doğru addımdır. Ancaq aparılan müşahidə və tədqiqatlar sözügedən sənədlərin dilində bir çox çatışmazlıqları, o cümlədən ədəbi dil normalarından yayınmaları üzə çıxarır.

Araşdırmalar göstərir ki, içlik vərəqələrindəki dil qüsurlarının böyük hissəsi sənədləri tərcümə edənlərin qeyri-peşəkarlığı ilə bağlıdır. Bəlkə də həmin tərcüməçilər tibb sahəsini kifayət qədər yaxşı bilirlər, ancaq Azərbaycan dilinin qayda-qanunlarına bələd olmadıqları aydın görünür”.

Zamiq Təhməzov araşdırmaya cəlb edilən bir neçə preparatın içlik vərəqindəki çatışmazlıqlardan söz açdı: “Ayrı-ayrı dərman və dərman preparatlarının izahedici hissəsində mətnlərin aydın strukturu yoxdur. Bəzi dərmanlarda (biseptol, metafom, qalazolin və sairə) farmakoloji xüsusiyyətlərdən, istifadə göstərişlərindən, əks-göstərişlərdən danışıldığı halda, başqa qrup preparatlarda həmin hissələr farmakodinamika, farmakokinetika adları altında verilir”.

Mütəxəssis bildirir ki, mövcud qaydalara görə, Azərbaycan dilində feil şərt şəkli sadə cümlələrin müstəqil xəbəri vəzifəsində çıxış edə bilməz. Ancaq bir sıra dərmanların izahedici hissəsində “-sa, -sə” şəkilçisi ilə bitən cümlələrə rast gəlinir: Məsələn, “Siz ürək çatışmazlığı ilə bağlı müalicə almış və ya təzəlikcə ürək tutması keçirmişsinizsə. Qan dövranında ciddi problemləriniz (məsələn: şok) və ya tənəffüs çətinliyiniz varsa”.

Mətnlərdə məntiqi cəhətdən düzgün qurulmayan cümlələr də var. Məsələn, “Metafom” dərmanının izah hissəsində yazılıb: “Əmin olun ki, mütəmadi həkim ilə əlaqə saxlayırsınız”. Əslində, cümləni “Həkiminizlə mütəmadi əlaqə saxlayın” kimi vermək lazımdır.

Cümlələrin “hansı ki”, “hansının ki” bağlayıcısı ilə başlanması doğru deyil. Məsələn, “Hidroxlortiazid – tiazid diuretikdir. Hansının ki, diuretik təsiri nefronun distal hissəsində natrium, xlor, kalium, maqnezium, su ionlarının reabsorbsiyasının pozulması ilə əlaqədardır”.

Dərmanların içliyində tez-tez təkrarlara yol verilməsi yəqin ki, söz ehtiyatının kasadlığından irəli gəlir. Məsələn, “Neo-Enterol” preparatının izahı zamanı 10 dəfədən çox “əgər” bağlayıcısı işlədilib. İçliklərdə ruscadan gəlmə “belə ki” bağlayıcısından da çox istifadə olunur.

Zamiq Təhməzov deyir ki, tez-tez təsadüf edilən uyğunsuzluqlardan biri də bir neçə cümləni birləşdirməkdir. Bu mətnə diqqət edək: “Paylanma həcmi 7-12 litr arasındadır, onun əsas hissəsi toxuma və bədən mayeləri vasitəsilə yayılır, yaxud hər hansı dərman vasitəsinin qəbul edilə biləcəyinə əmin olmaq üçün həkiminizlə və ya əcaçı ilə məsləhətləşin. Belə ki, Neo-Enterol qəbul etməzdən əvvəl diareya əleyhinə preparat qəbul olunmamalıdır”.

Mətni təkə ayrı-ayrı cümlələrin birləşdirilməsi anlaşılmaqlıq etməyib, bütövlükdə naşı tərcümə, terminologiya bolluğu və qrammatik qüsurlar dolaşığı söz yığınının ortaya çıxması ilə nəticələnib.

Dilçilik İnstitutunun əməkdaşı izahlarda cümlələrin terminlərlə həddindən artıq yüklənməsini məqsədəuyğun saymır: “Məsələn, “Furosemidlə diazoksidin kombinə edilmiş şəkildə istifadəsi hiperqlikemik reaksiya törədir ki, bunun da qarşısını butamid yeritməklə almaq olar”. Mütəxəssisin fikrincə, cümləni belə yazmaq daha düzgün olardı: “Qaraciyərdə mikrosomal oksidləşmə stimullaşdırıcıları (fenitoin, etanol, barbituratlar, trisiklik antidepressantlar), etanol və hepatotoksik dərman vasitələri hidrosilləşmiş aktiv metabolitlərin hasilini artırır (sefekon)”.

Televiziya kanallarının nitqi iki qütbə ayrılıb:

bəlağətli dil və küçə dili

Yaxın keçmişdə televiziya nitqi standart kimi qəbul edilirdi, təəssüf ki, bu gün ekran dilini heç bir səviyyədə örnək göstərmək mümkün deyil. Bakı Dövlət Universiteti televiziya və radio jurnalistikasının dili kafedrasının müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aynur Kərimova bu problemə kompleks yanaşmanın tərəfdarıdır: “Çap mətbuatı oxucuya mətnlə müraciət edir, ancaq vizual medianın semiotikası, semantikasını tamam fərqlidir. O, tamaşaçıya görüntüylə, görüntünün balansıyla, işıqlandırmaqla, kadrlarla üz tutur. Telejurnalistikada vizual dil önəmlidir”.

Aynur Kərimovanın sözlərinə görə, dil gerçəkliyin çatdırılma vasitələrindən yalnız biri hesab olunur. Onun fikrincə, Azərbaycan televiziyanın vizual dili kasadlıdır: “İzləyicisi ilə yazılı mətnlə danışan başqa vasitələr var – saytlar, çap mətbuatı. Televiziya isə məhz vizual obrazlarla işləməyi bacarmalıdır. Bu baxımdan, görüntüyə önəm verən televiziya kanallarımız çox azdır. Biz vizual olaraq düşünməyə niyə alışıramıyıq? Niyə bizim üçün söz daha önəmlidir, nəinki görüntü? Bu suallar cavabsızdır.

Televiziya xəbərində qulaq asan dinləyici televizorun səsinə alırsa, məzmun ona görüntülərlə aydın olursa, deməli, bu, yaxşı işlənmiş telexəbərdir.

Aynur Kərimovanın fikrincə, televiziya yazılı mətnin strukturu elə qurulmalıdır ki, xəbərin məğzi tamaşaçıya dərhal çatır: “Televiziya üçün ssenari, kadraxası mətn yazmağa həmişə vaxt az olur. Buna görə, dar macalda sən informasiyanı maksimum dərəcədə anlaşılan şəkildə çatdırılmalıdır. Kadraxası mətnə budaq cümlələrdən istifadə edirsənsə, nəfəsini dərindən uzun cümlələr işlədirsənsə, tamaşaçı deyilənlərin ideyasını itirir.

Bir məqam da var ki, azərbaycanlı izləyici çox vaxt lakonik dili ciddi qəbul etmir. Sadə dillə danışanda elə bilirlər primitiv dildir...”

BDU-nun kafedra müdiri Azərbaycan televiziyanın xəbər proqramlarının dilinin canlı danışığı dilindən uzaq olduğunu bildirir: “Məncə, bu gün televiziyanımda ən böyük problem xəbər dilindədir. Televiziya kanallarımız iki qütbə ayrılıb – həddən artıq düzgün, gözəl, bəlağətli nitqlə danışan kanallar və onun əksinə, küçə dili tərzinə üstünlük verən kanallar. Küçə dili üslubu gənclik və şou proqramlarına uyğun ola bilər. Ancaq jurnalist küçə dilində yox, bütün auditoriyaya aydın olan dildə danışmalıdır. Ədəbi dillə küçə dili arasında balans tapılmalıdır.

Televiziya verilişlərinin ortaqlıq ədəbi dili urbanlaşmış dil üslubudur – şivəsiz, avazsız, səhər əhalisinin danışdığı dil. Şou-proqramların dili isə aparıcının hansı sosial təbə-

qəyə mənsub olduğunu göstərir. Elə qəliblər, elə sözlər var ki, yalnız məişət səviyyəsində işlənməlidir. Ancaq hazırkı efiyərdə bu, nəzərə alınmır. Jurnalistikanın danışığı dili qızıl ortanı tapmalıdır – ədəbi dillə canlı danışığı dili arasındakı orta”.

Aynur Kərimova telekanalların tamaşaçı tələbatına uyğun prinsiplə çalışması fikrini qəbul etmir: “Tamaşaçı kütləsinin yedəyində getmək düzgün deyil. Auditoriyanı jurnalist, televiziya özü təyin etməlidir”.

Ekspert telekanalların ideya kasadlığı çəkdiyini də vurğulayır: “Üstəlik, Azərbaycan mentalitetinə uyğun formata verilişlər hazırlanmır. Bu gün televiziya kanallarının ən populyar ideyası çəkiliş komandasını götürüb regionlara getmək, kiminsə qapısını döyüb evinə, mətbəxinə daxil olmaq, yeyib-içməkdir. Şou proqramlarımız dedi-qodu səviyyəsindən yuxarı

qalxmır. Görəsən, biz bir-birimizə ancaq mətbəx səviyyəsindəmi maraqlıyıq?”

Həmsöhbətimiz televiziya terminlərinin Azərbaycan dilində qarşılığının olmamasından da narazıdır: “Bizdə söz yaradıcılığı xeyli zəifləyib. Televiziya jurnalistikası ilə bağlı terminologiya əsasən ingiliscə olur. Ancaq Türkiyədə həmin terminlərin türk dilinin özündən doğan variantları hazırlanır. Xeyli texniki termin var ki, azərbaycanca adı yoxdur. Elementar redaksiya toplantısı ilə bağlı “pyatiminutka” termini var, biz “toplantı” deyirik, ancaq onun dəqiq və konkret qarşılığı tapılmayıb.

Dünyanın nüfuzlu media orqanlarından olan “Assoşieted Press” (Associated Press) agentliyi hər il “Associated Press Style Book” adlı toplu buraxır. Jurnalist yazı hazırlayanda həmin kitabçadan sözlərin düzgün yazılış qaydasını götürür.

Bizdə də hər il media sözlüyü, mediada işlənen terminologiya lüğəti çap edilməlidir. Texnologiya ilə bağlı hər il dilimizə yeni sözlər gəlir, ancaq Azərbaycan dilində qarşılığı yaranmır. Əcnəbi adların yazılışında da problemlər var. “Assoşieted Press”də əcnəbi adların yazılış qaydası belədir: söz olduğu kimi yazılır, mötərizədə isə həmin dildə səsləniş forması qeyd olunur. Biz də dilimizdə vahid qayda müəyyən etməliyik”.

Kənan HACI

Ötən saylarımızda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2004-cü ildə imzaladığı "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən nəşr olunan kitabların tərcümə və tərtib keyfiyyəti ilə bağlı iradlarımızı bildirmişdik. Həmin kitablarda yer alan nöqsanları, tərcümə və tərtib səhvlərini diqqətinizə çatdırmışdıq. Dövlətin birbaşa dəstəyi və qayğısıyla ərsəyə gəlmiş kitablara qarşı bu sayaq səthi münasibət yolverilməz olduğunu qeyd etmişdik.

Yeri gəlmişkən deyək ki, ölkə başçısının 150 cildlik dünya ədəbiyyatı kitabxanası seriyasının tərcüməsi və nəşri ilə bağlı Sərəncamı əsasında tərcümə və nəşr edilən digər kitablarda da həmin mənzərə ilə qarşılaşdıq...

Bu dəfə söhbət qəbul olunmuş antologiya prinsiplərinə əməl olunmadan, tələm-tələsik, sistemsiz hazırlanmış "İspan ədəbiyyatı antologiyası"ndan ("Şərq-Qərb" Bakı, 2007) gedəcəm. Bundan başlayaq ki, antologiyanın kim tərəfindən tərtib edildiyi kitabın heç bir yerində qeyd olunmayıb. Kitabın giriş hissəsində antologiyaya daxil edilən əsərlər və onların müəllifləri barədə məlumatların yer alması olduğu ön sözü əvəzinə, filologiya elmləri doktoru, professor Qorxmaz Quliyev əvvəldən sona qədər nəşrə daxil edilməmiş bir əsərdən – Migel de Servantesin "Don Kixot" əsərindən bəhs edən məqaləsi yerləşdirilib. Antologiyaya daxil edilən müəlliflər haqqında, o cümlədən Servantesin kitabında yer alan əsərləri barədə isə heç bir məlumat yoxdur. Məqalənin antologiyaya ön söz əvəzi kimi yerləşdirilməsini yalnız bir məntiqlə izah etmək mümkündür: tərtibatçılar İspan ədəbiyyatına aid olan bu məqaləni antologiyaya, kitabın içindəkilərin fərqi qənaətinə salmadan salıblar.

Antologiya prinsiplərinə cavab verməyən "İspan ədəbiyyatı antologiyası"

Servantesin də bu nəşrə salınmış iki qısa həcmli, hər biri üç səhifədən ibarət məzhəkəsi ("Valyadol hospitalının keşikçi itləri – Sipion və Berqansa" və "Möcüzələr teatrı") nədənsə, dilimizə iki tərcüməçi tərəfindən (Səkinə Hüseynova və Fərhad Əliyev) çevrilib. Visense Blasko İbanyesin cəmi üç səhifəlik "Qoşa atəş" hekayəsi də dilimizə həmin bu "cəsur" tərcüməçilər tərəfindən müştərək çevrilib (səh.244-246). Olduqca kiçik həcmli məzhəkənin, hekayənin tərcüməsinə iki nəfərin "əziyyət çək-məsi" əməli-başlı məzhəkədir.

Antologiyanın digər ciddi qüsurları – bəzi müəlliflərin doğum və ölüm tarixlərinin kitabda göstərilməsi, digər yazıçılara dair belə məlumatların isə yer almamasıdır. Həmçinin, dünyada roman ustası kimi tanınan məşhur İspaniya yazıçısı Anna Mariya Matutenin antologiyada "Biz ona görə yazmağa başladığımız ki, narazıyıq..." adlı esse və kiçik həcmli bir hekayə ilə təmsil olunması da sual doğurur.

dıcılıq bioqrafiyasında "Bostan iti" ifadəsinə nə yazıçının əsərlərinin tərcüməsində, nə də orijinalda rast gəlmədik.

Digər tərəfdən, Lope de Veqanın antologiyaya uyğun həcmli əsərləri olduğu halda, kitabın 190 səhifəlik irihəcmli pyesinə daxil edilməsinin məntiqlisi nədir?

Antologiyanın bu qəbildən olan növbəti qüsurları İspan poeziyasının əfsanəsinə çevrilmiş Federiko Qarsia Lorcanın yaradıcılığına səthi yanaşılmasıdır. Şairin antologiyaya daxil edilmiş şeirlərinin əksəriyyəti zəif tərcümə, həm də ikinci dildən – ruscadan çevrilməsi səbəbindən Lorca yaradıcılığının ruhunu əks etdirmir. Qəribədir ki, vaxtilə Lorcanı orijinaldan çevirmiş şahid şair Nizami Aydının tərcümələri antologiyada yer almayıb.

Kitaba daxil edilmiş hekayələrin tərcüməsində ciddi qüsurlar gözə çarpır. Məsələn, Anna Mariya Matutenin "Xoşbəxtlik" hekayəsində belə bir cümləyə rast gəlirik: "Mətbəxin divarları qayğı ilə ağardılmışdı, ocağın alovu tərtəmiz sür-tülmüş mis qab-qazanın üstündə

bərq verirdi". (səh.323) Əslində isə "bərq vururdu" olmalıdır. Yaxud, Yelena Sorinonun "İkinci dəfəli vəqonun sərnəşini" hekayəsində sonuncu cümləyə diqqət yetirək: "İndi budur, vücudunu sarmış dəhşətdən həlsizləşib, yuxu görmüş kimi, yerində mıxlanıb qalmışdı, tərənə bilmirdi, yerə düşmüş sumkasını qaldırmağa iqtidarı yoxdur". (səh.368)

Cümlədə hadisə keçmiş zamanda nəql olunduğu halda qəfildən indiki zamanda bitir. "Sumka" sözü hekayədə bir neçə yerdə işlənir. Əsərin tərcüməçisinin və redaktorunun (əgər varsa), bu sərənsizliyin dilimizdəki qarşılığını (çanta) tapa bilməməsi təəccüb doğurur. Yaxud, Mercedes Balyesterosun "Qadın və həkim" adlı mətninə (səh.379) baxaq. Burada əsərin janrını, ümumiyyətlə, müəyyən etmək mümkün deyil. Mətnə iki qeybətçil qadının lağlağı söhbəti qələmə alınıb və heç bir nəticə, məntiqi sonluq yoxdur. Aydın olmur ki, bu qadınların söhbətinin məzisi nədir, əsərin ideyası nədən ibarətdir. Bu səhifə yarımliq məzmunuz mətnin antologiyaya daxil edilməsinə nə ehtiyac vardı?

Antologiyada aşkarlanan bu sayaq qüsurlarla yanaşı, kitabın daxil edilmiş mətnlərin başdan ayağa redaktə səhvləri ilə dolu olması da diqqət çəkir. Ədəbiyyata, tərcümə sənətinə, nəhayət, doğma ana dilimizə bu sayaq bədsənsəvə yanaşma yüzlərlə, minlərlə oxucunu çaşqınlığa salmaqla bərabər, dilimizin, bədii təfəkkürümüzün inkişafına zərərli təsirlərdir.

Yaxın günlərdə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin "Tərcümə Mərkəzinin kitabları" seriyasından aşağıdakı kitablara çap olunacaq:

Xuan Rulfo – "Pedro Paramo"

"Pedro Paramo" Meksika yazıçısı Xuan Rulfonun (1917-1986) yeganə romanıdır. 1955-ci ildə işıq üzü görmüş bu əsər magik realizm janrında qələmə alınan ilk Latın Amerikas romanlarından biridir. Rulfonun romanı İspan ədəbiyyatının zirvələrindən sayılır və ədəbiyyatşünasları onu XX əsr nəsrinin sonrakı məcrasını müəyyən edən bir məhək daşı sayırlar.

Əsərin qəhrəmanı Xuan Presiado yuxu ilə reallığın, həyatla ölümün arasında özünü tapmağa çalışır və axtara-axtara gerçəkliklə təxəyyülün sərhədlərini də itirir.

Romanın maraqlı cəhətlərindən biri də budur ki, Xuan Rulfo təxəyyülünün gücü əsərində çox dərin fəlsəfi problemləri cəsarətlə fantastikadan istifadə etməklə ön plana çıxarmaq bacarığında təzahür edir və üstəlik, bunu sırf milli yanaşma ilə həyata keçirir.

Roman Karlos Fuentes, Qabriel Qarsia Markes, Xorxe Luis Borxes kimi dünya miqyaslı söz ustalarının yaradıcılığına da əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Bunu bütün ədəbiyyat xirdarları deyirdilər. Markesin özü isə bu barədə çox sonralar belə yazdı: "Pedro Paramo" müxtəlif zamanlarda İspan dilində yazılmış bütün romanların ən gözəlidir".

Kitabı dilimizə yazıçı-tərcüməçi Yaşar çevirib.

Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası"

Görkəmli yapon yazıçısı, çox qısa bir ömür yaşamış Akutaqava Rünoskenin

"Tərcümə Mərkəzinin Kitabları" seriyasından beş kitab işıq üzü görəcək

(1892-1925) irsini XX əsr ədəbiyyatının ən parlaq və ən qeyri-adi hadisələrindən sayırlar. Əsərlərinin mövzusu tarixi xronikalardan, rəvayətlərdən, pritçalardan, əfsanələrdən alan sənətkar bütün istedadını dərin insan psixologiyasına, zahirən adi görünən hadisələrin alt qatını özünəməxsus tərzdə, yumşaq ironiya ilə açmağa sərf edib.

Akutaqava nəsrinin diqqəti insanın bir fərd kimi mövcudluğunun ən dərin qatlarına yönəlib. Bu kitabda oxucuya təqdim olunan novellaların bəzi qəhrəmanları özləri üçün həyatı əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin çözmünü ağır mənəvi seçimdən keçərək tapırlar. Digərləri isə, əksinə, həyatın mənası barədə düşüncələrə varmadan axına düşüb gedirlər...

Çox qısa ömür yaşamış və həyatına intiharla son qoymuş yazıçının hər novellasında onun özündən bir şey var. Diqqətli oxucu onları düzgün tapıb bir mozaik panno kimi düzə bilsə, Akutaqava miqyasının əzəməti onu heyran edəcək.

Kitabın tərcüməçisi Rövşən Ramizogludur.

Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür"

Matilda Urrutianın (1912-1985) adı Azərbaycan oxucusuna tanış olmaya bilər, lakin böyük Çili şairi, ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Pablo Nerudanın ömür-gün yoldaşı olması onun qələmə aldığı bu kitabı da çox cəlbedici edir. Axı söhbət böyük şairin 20 ildən artıq sirdaşı olmuş, birlikdə çox zəngin ömür yaşadığı bir qadının yazdıqlarından gedir.

Matilda Urrutianın əsl dəyərini bilmək üçün onun haqqında Pablo Nerudanın yazdıqlarına müraciət etmək yerinə düşər:

"Matilda barədə deyə biləcəklərimin hamısını "Məhəbbət haqqında yüz sonet" kitabımda yazmışam. Ola bilər ki, bu şeirlər Matildanın mənim üçün kim olduğunu ifadə edə bilər. Bizi torpaq və həyat birləşdirdi. Bu, çoxları üçün maraqlı olmasa da, biz xoşbəxtik. Vaxtımızın çox hissəsini Çilinin xəlvət sahillərində birgə keçiririk. Bəzən vəhşi, təhlükə okeanımızdan ayrılıb, səsi-küyü şəhərə, başqalarının

dərd-sərlə həyatlarının əyani şahidinə çevrildiyimiz dəli şəhərə – Santyaqoya getməli olurduq... Mən yazdıqlarımın hamısını ona həsr edirəm. Elə çox yazmasam da, o razı qalır..."

Kitabı dilimizə yazıçı-tərcüməçi Yaşar çevirib.

"Xilas yolunun yolçuları"

Bu kitabda bəhs olunan İlahi Həqiqətlər bəlkə də ilk baxışda sadə görünə bilər. Amma oxuduqca bu sadəliyin arxasında dayanan böyük məqamların söz-söz, qətrə-qətrə, damla-damla dərk olunması insanı şaşdıracaq dərəcədə möhtəşəmdir. Uca Yaradana aparan Müqəddəs Yolun – axırda vəhdəti-vücudə necə dönüşməsinin qavranılması baxımından bu topludakıların misli yoxdur. Çağdaş insanın təsəvvüf, sufilik haqqında bilgilərinin kamilləşməsinə hesablanmış bu mətnlər İnsan və Yaradən münasibətlərinin ehtimalıqdan çıxaraq ruhi bağlıqlarına tutulmuş bir aynadır. Ondan gələnin O-na qayıdış Yolunun cizgilərini, konturlarını ruhi təkamüllə ortaya qoyan azman sufilerin yaratdığı bu

mətnlər dini, fəlsəfi, insani baxımdan da əvəzsizdir. İnanırıq ki, mükəmməl tələqlərlə üzərindən örtüklər götürülən bir sirt xəzinələri ruhi paklığa səsləmək və Haqq Yolunun Yolçuluğunun ali məqam olduğunu bir daha diqqətə çatdırmaq yönündə sizlərə yardımçı olacaq.

Kitabı dilimizə yazıçı-tərcüməçi Afaq Məsud çevirib.

Ernest Heminquey – "Qadınlar"

XX əsrin görkəmli Amerika yazıçısı, ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Ernest Heminquey 1899-cu il iyulun 21-də İllinoys ştatında, Çikaqo civarındakı Ouk-Parkda, həkim ailəsində doğulub. 62 il ömür sürüb – 1961-ci il iyulun 2-də həyatına intiharla son qoyub. Heminquey "Əlvida, silah!", "Əcəl zəngi", "Qoca və dəniz" kimi məşhur romanların, "Bizim Miçiqanda", "Qalib heç nə qazanmır" adlı silsilə hekayələrin müəllifidir.

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin bədii ədəbiyyat həvəskarlarına təqdim etdiyi növbəti kitab – "Qadınlar" toplusu özündə Heminquey yaradıcılığının zəngin və rəngarəng bir dövrünü – Birinci və İkinci Dünya savaqları arasındakı mərhələni ehtiva edir. Böyük sənətkarın yeni toplusuna "Qadınlar" (hekayələr kitabı), "Ya var, ya yox" romanı, həmçinin Afrika mövzusunda yazdığı məşhur "Kilimanqaro qarıları" və "Frensis Makomberin uzun sürməyən xoşbəxtliyi" əsərləri daxil edilib.

Kitabın tərcüməçisi Mahir N. Qarayevdir.

şəbəkə

İki patriotizm

Günel EYVAZLI

□ "İnsan yeganə patriotdur. Onun sərhədi öz ölkəsində, öz bayrağı altında hüduqlanır. Əli altında qatillərdən ibarət ordu saxlamaqda məqsədi yadellilərdən qorunmaq, başqa ölkələrdən torpaq qoparmaqdır. Vətənpərvərlik - kampaniya zamanı qanlı əllərini ustaca yuyub "xalqların birliyi" adı uğrunda mübarizəyə başlamaqdır". Yalançı, aqressiv patriotizmi yamanlayan bu sözlər Amerika yazıçısı Mark Tvenindir.

Gerçək patriotizm isə cəmiyyətin və dövlətin hərəkətverici qüvvəsi, immunitetidir. Aristotel, Platon, Siseron, Jan-Jak Russo, Ziqmund Freyd kimi bir çox mütəfəkkirlər bu sosial-mədəni fenomen haqqında fikir yürüdüblər.

"Aydın yol" qəzetinin ötən sayında "Dərslərlərin verdiyi dərs" başlığı altında gedən yazı diqqətimi çəkdi. Müəllif haqlı olaraq yazır ki, sovetlər dönəmində dövrün konyunkturasi ilə qələmə alınmış, sosialist iqtisadiyyatını vəsf eləyən şeirlərin müstəqillik dönməndə tərtib olunmuş dərslərimizə də salınması, ucuz və bayağı "vətənamə"lər, pafoslu çağırışlar müasir gəncdə məntiqi sual doğura bilər: əgər o dövrdə hər şey şeirdə deyildiyi kimi gözəl olubsa, niyə atalarımız o quruluşa qarşı çıxıblar?

Doğrusu, bu sual məni də çox düşündürüb: biz necə patriot olmalıyıq?

Vətənə məhəbbət pafosdan, qışqırıqdan ibarət deyil. Bu, insanın bəlkə pıçılıyla ifadə eləyə biləcəyi məhrəm bir duyğudur. Əsl vətənpərvər öz yurduna, öz xalqına sevgisini başqalarına nifrət üzərində qurmur.

Müasir gəncliyin əhəmiyyətli bir qisminin patriotizmə etinasız münasibəti də bəlkə elə bir zamanlar meydana sulayan hay-küçü, qara-qışqırıqçı, dağıdıcı, bir sözlə, saxta vətənpərvərlik ənənəsindən qaynaqlanır.

"Vətənim, şanı, şöhrətim" tipli şüarçı sözlər vətən sevgisinin ifadəsi ola bilməz. Bəs, vətən sevgisi necə olmalıdır? Niyə gurultulu şeirlər, çıxışlar əvvəlki kimi damarımızda qanıma qaynatmır?

Açıq deyək ki, bizim ədəbiyyatımızda vətənpərvərlik mövzusunda həsr olunmuş bədi nümünələrin əksəriyyəti cansızdır. Bu mövzuda yazanların çoxu sanki üzünə maska taxıb qollarına yalançı qüvvət verir, sözləri zorlayır.

İngiltərənin Bristol Universitetinin alimləri müasir ədəbiyyatla ötən əsrin ədəbiyyat nümunələrini müqayisə eləyib belə nəticəyə gəliblər ki, indiki əsərlərin çox az qisminə emosiya var. Ruhsuz mətnlərsə insan əhvalını təsir altında saxlaya bilmir. İndi dünyada müasir ədəbiyyat haqqında əsasən belə düşünülür. Bəlkə, bizdə çatışmayan elə həmin səmimi emosiyadır?

Ədəbiyyat cəmiyyətə təsir göstərən mühüm vasitələrdən biridir. Toplumun hər hansı məsələyə baxışını ədəbiyyat dəyişmək qüdrətindədir. Əlbəttə, söhbət daha çox mütaliə edən kəsindən gedir. Ancaq fakt budur ki, tarix boyu oxumayanların da taleyini oxuyanlar həll eləyib. Mütaliə kasadlığımız ona gətirib çıxara bilər ki, bizim də bir cəmiyyət kimi sükənəmiz savadlı millətlərin əlinə keçər.

XVIII əsrdə Fransa qabaqcıl ölkələrdən biri idi. Fransız Volterin kitabları rus gənclərinin həyata baxışını dəyişdi, Rusiya cəmiyyətində azad düşüncəli insanlar meydana gəldi. İlk mərhələdə rus xalqı Avropadan çox şeyi əxz elədi, beləcə, özünün ustalarını yetişdirdi; həmin ustadlar sonradan Avropaya dərs demək iqtidarında oldular. Son yüz ildə dünyanın heç bir böyük yazıçısı Tolstoyun, Dostoyevskinin, Çexovun... təsiri olmadan formalaşmayıb.

Ədəbiyyat doğrudan da dünyanı dəyişmək iqtidarında olan qüvvədir. Məncə, ədəbiyyat dərsləkləri şagirdlərə ilk növbədə bu həqiqəti aşılmalıdır...

Üçüncü yazı

Mühüm bir gerçəkliyi yadda saxlamaq lazımdır ki, şagirdin milli-mənəvi dəyərlərə sevgisi, vətənə, xalqa bağlılığı, yurd təəssübkeşliyi məktəbdən başlanır. Dil dərsləri xalqımızın maddi-mənəvi dəyərlərini şagirdə aram-aram, asta-asta dilin mayası və alt qatı ilə aşılmalıdır. Dərsləklərdəki mətn və tapşırıqların dili nümunəvi olmalıdır ki, məktəbli nitqinin formalaşmasında müsbət rol oynasın.

Şagird Azərbaycan dilinin ifadə potensialını, dilin zəngin söz ehtiyatını kurikulumun verdiyi imkan daxilində mətnlərdən bilavasitə əldə etməlidir. Bunun üçün təcrübəli mütəxəssislərin uğurlarından bəhrələnmək, milli və bəşəri düşüncə daşıyıcısı olan şair-yazıçılarımızın yaradıcılığında yerli-yerində istifadə etmək gərəkdir.

Əlbəttə, bu, asan iş deyil. Amma müasir təlim üsullarını, proqramların tələblərini həmin mətnlərlə peşəkarcasına uyğunlaşdırmaq vacibdir. Bu mətnlər məktəblinin tənqidi, yaradıcı və məntiqi tərəkürünün formalaşması üçün geniş imkanlar yaradır.

7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərslərinin bəzi qüsurları da verilmiş mətnlərin dil-üslub məsələləri ilə bağlıdır. Bir çox mətnlərin dili Azərbaycan ədəbi dilinə uyğun, yaxud orta məktəb dərsləkləri üçün məqbul deyil. Bir neçəsinə diqqət yetirək:

Dərsləyin 13-cü səhifəsində Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimova həsr olunmuş "Mübariz" mətni verilib. Mətnin ideyası aydın və məqsədəuyğundur. Amma bir çox ifadələr yerində deyil. İlk abzasda deyilir: "Düşmən xanımın viran qoymuş, yüz minlərlə insanı yurd-yuvasından didərgin salmışdı. Hələ bu, (dərsləkdə "bu" əvəzliyindən sonra vergül qoymaq unudulub - A.Ə.) azmış kimi, gəlib torpaqlarımızda səngər qurmuşdu. Mübarizi yandıran da elə bu idi.

O, gündüzlər bu hala birtəhər dözüdü. Dostlarıyla, əsgərlərlə başı qarışırdı. Amma gecə düşəndə, illah da, səngərdə olanda dünya başına fırlanırdı".

Belə çıxır ki, Mübarizi yandıran torpaqların viran qoyulması yox, düşmənin səngər qurması imiş. İkincisi, sən demə, Mübarizin dostları vətənin ağır vəziyyətini düşünürmüş, onlar bir yerdə olanda həmişə başqa məsələlər barədə danışmışlar.

Arif ƏSƏDOV
Təhsil eksperti

Müasir tələblər və 7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsləyi

"Dostlarıyla, əsgərlərlə başı qarışırdı" cümləsində "ilə" qoşması dərsləyin özündə, dəqiq desək, 86-cı səhifədə verilmiş qaydaya görə, "dostları ilə, əsgərləri ilə" şəkildə ayrı yazılmalı idi.

Mübarizin düşmənlə döyüş səhnəsi belə təsvir olunur: "İlk qarşısına çıxan altı nəfəri yalın əllə, döyüş bıçağı ilə məhv etdi". Axı, döyüş bıçağı ilə savaşımaq yalın əllə döyüşmək deyil.

28-30-cu səhifələrdəki "Qayıqda dörd nəfər" mətnində etik baxımdan qeyri-münasib cümlələrdən istifadə olunub: "Sarışın qadın skamyada əyləşib dənizə baxırdı. Gənc oğlan gözaltı onu süzürdü". Həmin mətnin sonunda qeyd edilib: "Qadın sakitləşmiş kimi görünürdü. Gənc yenə tənəkisini çəkirdi. Amma artıq qadına tərəf baxmırdı.

Professor evdə onu gözəl arvadını, indi həmişəkindən çox sevdiyi çəhrayı yanaqlı uşaqları düşünürdü".

Yəqin professorun arvadı haqqında düşüncəsi, gənc oğlanın sarışın qadına baxması məktəbliyə elə də uğurlu fikirlər aşılamayacaq...

Orta məktəbdə şagirdlərə özündən yaşca böyüklərə "siz" deyər müraciət olunması tövsiyə edilir. Dərsləkdə isə bu qayda tez-tez unudulur.

Adətən, dərsləklərdə balaca qəhrəmanlar şagirdlə yaşda olur. Amma "Dini deyimlər" adlı mətnə məktəbli əsl akademik kimi çıxış edir. Kiçikyaşlı uşağın nitqinə baxaq: "Mən deyər bilmərəm, "İncil"i köçürənlər səhvə yol veriblər, yoxsa yox, amma güman edirəm ki, "Qurani-Kərim"dəki həmin ifadədə məhz dəvə nəzərdə tutulub. Əvvəla, dəvə arəb məişətinin ayrılmaz hissəsi idi. Çox güman ki, onlar poetik nitqdə, atalar sözlərində, bədi ifadələrdə tez-tez bu sözü işlədirlər. Yoğun kəndir inənənin gözündən keçməsi inandırıcı olmasa da, bu ifadə bir o qədər də təsirli deyil. Dəvə boyda bir heyvanın inənənin gözündən keçməsi isə təsəvvürdə canlandırmaq çox maraqlıdır, ona görə də ifadənin bədi təsir gücünü artırır... Baba, mənəm dediklərimə qarşı əks-argumentin var?"

56-cı səhifədə verilmiş "Gürzə" hekayəsində də uğursuz ifadələrə rast gəlinir: "Bor-yə nənəsi ilə görüşüb vaqona girdi... Əfv edək gürzəni... On dəqiqədən sonra gürzə yenə bankada, ağzı çox etibarlı bağlanmış banka isə leytenantın əlində idi". Burada "vaqona girmək", "gürzəni əfv etmək", "ağzı çox etibarlı bağlanmış banka" ifadələri münasib deyil.

Bir çox məqamda yersiz təkrarlanan sözlər, ifadələr üslubu ağırlaşdırır, mətnin də, tapşırığın da dəyəri aşağı salır. Məsələn, 80-ci səhifədə iki aforizm verilib. Birinci nümunə belədir: "Adi insan zamanını necə öldürəcəyi, dəyərlı insan isə zamanını necə qazanacağı haqda düşünür". Burada "zaman" sözünün təkrarlanması dili ağırlaşdırıb. Zənnimizcə, bu fikri daha yığcam və qüsuruz ifadə eləmək mümkündür. Məsələn, belə: "Adi insan vaxt öldürməyi, dəyərlı insan vaxt qazanmağı düşünür".

Başqa bir nümunə: "Vaxt azlığından ən çox şikayət edənlər zamanlarından ən pis formada istifadə edənlərdir". Fikrimizcə, bu cümləni də qaydaya salmaq gərəkdir. Tutaq ki, belə: "Vaxt azlığından gileylənənlər vaxtını boşa xərcləyənlərdir".

100-cü səhifədə verilmiş "Eynşteyn dərslərindən 2 alırdı?" mətnində belə bir abzas var: "Beləliklə, Eynşteyn pis oxuyan yox, mühafizəkar müəllimlərin nəzərində "pis", daim itətsizlik göstərən şagird olub. Onun attestatında bəzi fənlər üzrə qiymətin aşağı olması da, çox güman ki, bəzi müəllimlərin ona şəxsi münasibəti ilə bağlı olub. Belə nəticə çıxarmaq olar ki, Albertin biliyini yoxlayan bəzi müəllimlər gələcək dahinin məntiqi tərəkürünün dərinliyini və orijinallığını duya bilməmişlər".

Bu tipli misallar şagirdlərdə müəllimlərə mənfi münasibət formalaşmasına şərait yaradır. Nümunədəki "bəzi", "olmaq" sözlərinin lazımsız təkrarı da dilə ağırlıq gətirir.

Dil dərsləyində mətnlərin seçiminə və üslubuna ciddi diqqət yetirmək, doğma dilimizin ifadə imkanlarını şagirdlərə lazımsız çatdırmaq müəllimlərin əsas vəzifəsidir. Bu vəzifəni unutmmaq gələcək nəslin təhsilinə, duyğularının tərbiyəsinə ciddi zərbə vura bilər...

Tahir KAZIMLI

Orta məktəblərin 5-ci sinif "Ədəbiyyat" dərslərindəki (müəlliflər Afət Süleymanova, Təranə Bağirova, İlhamə Muradova) qüsurlarla bağlı yazımızı davam etdiririk. Məqsəd övladlarımızın daha mükəmməl və səviyyəli təhsil almalarına yardımçı olmaqdır.

Əvvəli ötən saylarımızda

Dərslərin 55-ci səhifəsində xalq şairi Zəlimxan Yaqubun "Qara xəbərin acısı" seirindən sonra verilmiş "Yaradıcı təbiiyyət" bölümündə şair nə üçünsə şagirdlərə yazıçı kimi təqdim olunur. 56-58-ci səhifələrdəki esse təlimatı isə ötən yazıda haqqında bəhs etdiyimiz təlimatlardan mahiyyətə fərqlənir.

Eyvaz Zeynalovun "Oğru" hekayəsi (60-64-cü səhifələr), zənnimizcə, patriotik pafosun bayağı ifadəsidir. İki savadsız kəndli qadının tarix uğrunda savaşı oxucuda istehza doğurmaya bilməz. Erməni Siranuşun bir sınıq küp və bir-iki sümükə dünya tarix elminə təsir göstərmək əzmi istehza qarışıq adamda həsəd də oyadır. Öz xalqı üçün oğurluq yoluyla da olsa, tarix yaratmağın qayğısına qalan erməni qadının canfəşanlılığı fonunda tarixi ərinin tapıntısına kinaya ilə baxan azərbaycanlı qadının öz keçmişinə biganə münasibəti şagirdlərdə rəğbət oyada bilməz.

Bir şeyi xüsusi vurğulamaq istəyirik ki, erməniyi söyməklə, onu "pis, murdar, yaltaq, yalançı, satqın" adlandırmaqla (mətnə bu sözlər bol-bol işlənir) şagirdə vətənə məhəbbət aşılamaq olmaz. Bu metodla uzaqbaşı uşaqlarımızı "erməni xəstəliyi"yə yoluxdurub bilərik. Üstəlik, bu cür yazılar təhsilin standartlarına, kurikulumun tələblərinə də ziddir.

Bədii cəhətdən də zəif "Oğru" hekayəsində təhkiyə qüsurludur, xəbər şəkilçiləri gah "dır," (4) gah da "dı" (4) şəklində yazılıb. Dialoqlar süni, qurama təsir bağışlayır. Məsələn, savadsız nənənin danışığında: "Əlavə bir neçə məişət əşyası-filan da yığıb gətirdi", "Vıdanlı alimlər uzun araşdırmalardan sonra aydınlaşdırmışdılar ki, mağara qədim türklərə məxsusdur" kimi cümlələr süni və saxtadır.

Sabir Əhmədli bizim görkəmli yazıçılarımızdan olsa da, ixtisarla verilmiş "Şəhidlər xiyabanı" (65-ci səhifə) hekayəsi həm dil-üslub, həm də mövzu baxımından 5-ci sinif şagirdi üçün hədsiz dərəcədə ağırdır. Mətnə getmiş "cada", "bordür" kimi sözlərə heç bir izah verilməyib. Görünür, hekayə dərsliyə tələsik salınıb, bəzi cümlələr redaktə olunmayıb – "qəziyyə", "əzəlcə", "çovuyub" sözləri 5-ci sinif şagirdinin anlayacağı kəlmələrlə əvəzlənəydi, daha düz olardı. "Kollar qərənfillər açmışdı", yaxud "Bakının karxana daşlarının bitşində" cümlələri yüngülcə redaktə olunmaqla dərsliyə salınsaydı, yaqin ki, böyük yazıçının yaradıcılığı bundan itirməzdi.

71-ci səhifədəki "Esse üzərində iş" bölməsində "yoxlanmaq" feili yalnız bir halda düz yazılıb, qalan hallarda isə yanlış olaraq "yoxlanılmaq" kimi gedib. Burada essenin yazılmasına və yoxlanılmasına dair verilmiş təlimatların şagirdə vahimə yaradacağına heç bir şübhə yoxdur.

Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının ixtisarla verilmiş (yeri gəlmişkən, bu, artıq neçənci yazıdır ki, dərslərdə ixtisarla verilir; doğrudanmı ixtisara ehtiyacı olmayan mətnlər tapmaq müəlliflər üçün bu qədər çətin olub?) "Sənə aslanım deyən"

ma aparmaq lazımdır". Görəsən, müəlliflər bu mülahizəni haradan alıblar? Hekayə oxumaq məgər əkin əkmək, bağ-bostan becərməkdirmi ki, proqnoza uyğun hərəkət edəsən?

Belə çıxır şagird hər hansı mətni proqnozlaşdırmağı bacarmır, yaxud istəmirsə, bu, onun təhsil səviyyəsinin göstəricisi sayılacaq? Elə bu dərslərin müəlliflərinə tanış olmadıqları hansısa mətn verilsə, görəsən, həmin mətni proqnozlaşdırma bilərlərmidi?

81-ci səhifədə, tapşırıq bölümündəki cümlədə "Verilən əsərin oxusuna..." deyimini Azərbaycan dilində deyil.

"Mərd və Namərdin nağılı"nın (səh.89-95) dili, üslubu bərbaddır. Nağıl sanki azərbaycanca çətin danışan adamın dilindən söylənib. Nağılın məzmunu da sual doğurur. Bir tikə çörək üçün gözlərinin çıxarılmasına razı olan acizdən birisi necə "Mərd" adlandırılıb, üstəlik, uşaqlara müsbət obraz kimi örnək göstərilə bilər? Belə nağılla sümüyü hələ bərkiməmiş uşaqlara nə öyrətmək istəyirik? Mətn boyu keyfi sayda orfoqrafik, üslub xətaları da var. Bir neçə misal:

"Biri var idi, biri yox idi, Allahdan başqa heç kim yoxdu. İki yoldaş vardı". Təkcə ilk iki cümlədə "var idi" və "yox idi" birləşmələri iki formada işlənib, halbuki onlardan birini seçmək lazımdır (səh.89).

Cümlələrin bərbad olması bir yana dursun, xatırladaq ki, "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə yazıldığına görə, "tula" ov itidir, çoban iti deyil. İkincisi də, nağılda iddia olunduğunun əksinə, canavar tuladan qorxmaz.

"Mərd baxıb gördü ki, dizinin üstünə bir şey düşdü" (səh.92). Maraqlıdır, hər iki gözü çıxarılmış adam necə "görə" bilər?

Nağılın tərbiyəvi əhəmiyyəti də qaranlıqdır. Çünki gözü açılardan sonra Mərdin elədiyi hərəkətlər namərdlik, qəddarlıq və tamahkarlıq kimi dəyərləndirilə bilər.

Dərslərlərin verdiyi dərslər

birinci yazı

hekayəsinin (səh.75) qəhrəmanı Dizaynalı pəhləvanın adının yazılışı zamanı dilimizin qaydalarına görə, ikinci "i" hərfi düşməli, ad "Dizaynalı" kimi yazılmalı idi.

Pəhləvanın şəkildəki təsviri isə (səh.77) mətnədəki təsvirinə uyğun gəlmir, şəkil daha çox qəhrəmanın karikatürasına oxşayır.

Mətnə eyni söz gah "başdaşları", gah da "baş daşları" kimi yazılır, hallananda da bu cür hallandırılır. Halbuki sözün kökü "başdaşı"dır.

79-cu səhifədəki dialoqda pəhləvanın ayaması olan "Kəl boyunu"nun "Kəlbəyün" kimi yazılması daha uyğun idi.

81-ci səhifədə nəzəri hissə təəcüb doğurur: "İstənilən mətni oxumazdan əvvəl proqnozlaşdır-

81-ci səhifədə nəzəri hissə təəcüb doğurur: "İstənilən mətni oxumazdan əvvəl proqnozlaşdırma aparmaq lazımdır". Görəsən, müəlliflər bu mülahizəni haradan alıblar? Hekayə oxumaq məgər əkin əkmək, bağ-bostan becərməkdirmi ki, proqnoza uyğun hərəkət edəsən? Belə çıxır şagird hər hansı mətni proqnozlaşdırmağı bacarmır, yaxud istəmirsə, bu, onun təhsil səviyyəsinin göstəricisi sayılacaq? Elə bu dərslərin müəlliflərinə tanış olmadıqları hansısa mətn verilsə, görəsən, həmin mətni proqnozlaşdırma bilərlərmidi?"

Dərslərdə ədəbiyyat nümunəsi sayıla biləcək əsərlər Teymur Elçinin "Qarğanın məktəbi" (səh.98-100) və Əzizə Əhmədovanın "Ana laylası" hekayələridir (səh.100-104). Hər iki hekayə şagirdlər üçün anlaşılıq, axıcı dildə yazılıb.

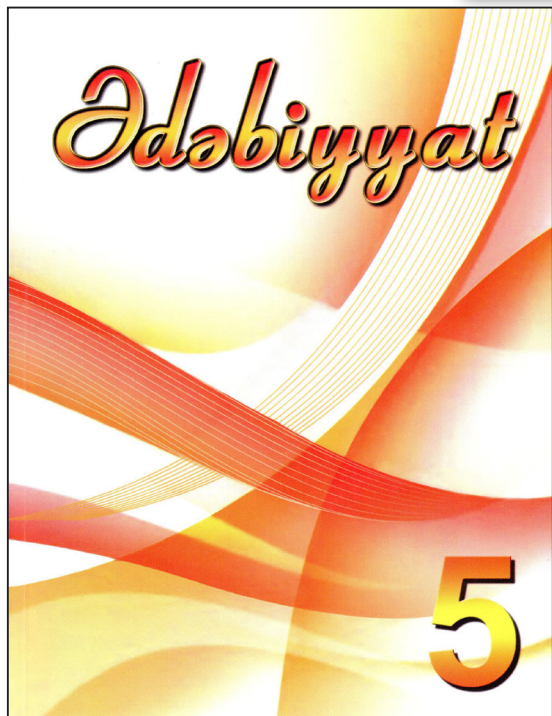
Əzizə Cəfərzadənin "İki ana" hekayəsinin (səh.109) dərsliyə salınması da təqdir edilməlidir. Əsərdə alliterasiyadan istifadə olunması, zənnimizcə, şagirdlərdə nitq inkişafına yardımçı ola bilər.

Sədi Şirəzinin 112-ci səhifədə verilmiş "Ana ürəyi" hekayətinin elə əvvəli səhvdir. Bir qayda olaraq quş yuva qurmamış yumurta qoymur, çünki sonra yumurtaları yuvaya daşıya bilməz. Qurbagalar, 114-cü səhifədə göstərdiyi kimi, "vak...vak..." yox, "qur... qur..." qurldasaydılar, daha uyğun olardı...

Dərslərdəki "Şir və tülkü" nağılının (səh.126-129) tərbiyəvi əhəmiyyəti sual altındadır. Mətnə aid tapşırıqda şagirdlərdən şir və tülküyə xas xüsusiyyətləri insanların və xalqların üzərinə köçürmək tələb olunur. Bu cür yanaşma kökündən yanlışdır. Çünki insanın ayrı-ayrı xüsusiyyətlərini hansısa heyvanın bənzətmək mümkündür, amma ümumilikdə insanı və ya xalqı tülküyə, çaqqala oxşatmaq olmaz.

Dərsliyə salınmış əsərlərin müəllifləri haqqında qısa məlumat bölümündə heç bir mənbəyə əsaslanmadan Nizami Gəncəvinin yunan dili ilə tanış olduğu yazılır.

201-ci səhifədə isə görkəmli yazıçı Süleyman Rəhimovun şəklinin qarşısında müəllifin məşhur əsərlərinin adları səhv verilib: "Saçlı" romanının adı "Sazlı", "Ana abidəsi" romanının adı isə "Ana və abidəsi" kimi yazılıb.

88-ci səhifədəki iki cümləyə fikir verək:

1. Əsas obrazı təqdim edilmiş iş vərəqindən istifadə etməklə təsvir et.

2. Bu, oxucuya həyatda qarşılaşdığı insanların ayrı-ayrı xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə və ondan çıxış edərək həmin insanın şəxsiyyəti barədə nəticələrə gəlməyə kömək edir.

Hər iki cümlədə "etmək" feilindən üç dəfə istifadə olunub. Təkcə elə bu fakt ədəbiyyat dərsliyə yazmış müəlliflərin ədəbi zövqünün, dil duyumunun hansı səviyyədə olduğunu bariz şəkildə göstərir.

Yaxud: "Bir az bunlar yol getdilər" (səh.90), "Namərd çıxıb getməkdə olsun, xəbəri sənə kimdən verim Mərdədən" (səh.90) kimi cümlələrlə şifahi xalq ədəbiyyatı nümunəsinin uğursuz təqdimi göz qabağındadır.

Fikrimizi qüvvətləndirmək üçün daha bir neçə cümlə: "Mərdin əlini yerə sürtə-sürtə gedib çıxdı köhnə xarabalığa" (səh.90); "Pələng şirdən xəbər aldı" (səh.90). Nağılçılar unudurlar ki, "heyvanların şahı" şirdir, pələng deyil. Ona görə də nağılda pələngin üstün göstərilməsi yanlışdır.

Nağılın bir yerində Qurd ondan hal-əhval tutan Şirə belə cavab verir: "Sırağ gündən bu çobanın bir tulası var. Nə qədər edirəm, çobanın qoyunlarına yaxın duram, tulanın qorxusundan heç bir iş görə bilmirəm" (səh.91).

1991 -ci il dekabrın 26-da Misir Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini rəsmən tanıyan ilk ölkələrdən biri oldu. Ötən iyirmi ildən artıq müddət ərzində Misirlə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələr qarşılıqlı əməkdaşlığın möhkəmlənməsində, iki xalq arasında anlaşmada mühüm rol oynadı. Mədəni əlaqələrin inkişafına bariz nümunələrdən biri də Bakıda fəaliyyət göstərən Misir Mədəniyyət Mərkəzidir. Azərbaycanda ilk ərəb mədəniyyət qurumu olan bu Mərkəz fəaliyyətə başladığı dövrdən - 1999-cu ilin avqustundan qədim bir sivilizasiyanın Azərbaycanda tanıtılmasında böyük rol oynadı. Bir müddət əvvəl 15 illik yubileyini qeyd edən Mərkəzə azərbaycanşünas alim, doktor Əhməd Sami Əbdülfəttah Eladi rəhbərlik edir. Cənab Eladi Misirin aparıcı təhsil ocaqlarından olan Ayn-Şəms Universitetinin türk dili və ədəbiyyatı fakültəsini bitirib. 1998-ci ildən Azərbaycan dili həmin universitetin ədəbiyyat fakültəsinin III və IV kurs tələbələrinə ikinci xarici dil kimi tədris olunur. Dünyanın heç bir ölkəsində dilimizi öyrənən bu sayda əcnəbi tələbə yoxdur.

- Azərbaycanla tanışlığınız nə vaxtdan başlandı?

- Mən bura gəlməmişdən Azərbaycan haqda çox eşitmişdim. Türk dili və ədəbiyyatı fakültəsinin üçüncü kursunda oxuyanda ikinci dil kimi Azərbaycan dilini öyrənməyə başladım. Məzun olandan sonra yeni ixtisas kimi Azərbaycan ədəbiyyatını seçdim. Fəxrə deyə bilərəm ki, ərəb ölkələrində Azərbaycan dili və ədəbiyyatı üzrə yeganə mütəxəssisəm. Magistratura pilləsində mövzum "Qaçaq Nəbi" dastanı və XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan-Rusiya mübarizəsi" olub. Altı yüz səhifədən artıq olan dissertasiyam həm tərcümə, həm tədqiqat xarakterinə daşıyırdı. Universiteti bitirəndən sonra Misir hökuməti təhsilimi davam etdirmək üçün məni Azərbaycana göndərdi.

Azərbaycana ilk dəfə 2007-ci ildə - Bakı Dövlət Universiteti filologiya fakültəsinin "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" kafedrasının aspirantı kimi gəlmişəm. Aspirantura pilləsində də tamamilə yeni bir mövzu seçdim - "Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanı". 1991-2005-ci illərdə yazılmış Azərbaycan romanlarını tədqiq etdim. İki il ərzində Əzizə Cəfərzadə, Anar, Afaq Məsud, Kamal Abdulla, Vaqif Sultanlı... ümumilikdə otuzdan çox yazıçının yaradıcılığı ilə tanış oldum. 2010-cu ildə diplomumu alıb Misirə qayıdandan sonra türk dili kafedrasında Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fənnindən dərs deməyə başladım.

Ayn-Şəms Misirin ən nəhəng universitetlərindən biridir, təkcə ədəbiyyat fakültəsində 30 mindən çox tələbə təhsil alır. Müqayisə üçün deyim ki, Bakı Dövlət Universitetində təhsil alan tələbələrin cəmi sayı 18 mindir. Türk dili və ədəbiyyatı kafedramızın tələbələri son kurslarda ikinci dil kimi Azərbaycan, özbək və çigatay dilləri arasında seçim edirlər. Dərs dediyim dörd il ərzində hər il 100 tələbədən ən azı 90-ı Azərbaycan dilinə üstünlük verib. Çünki dərs zamanı yalnız dil öyrətməklə kifayətlənmir, Azərbaycan haqqıqları, tarixi, adət-ənənələri, yeni bu ölkəylə bağlı bildiyim hər şeyi danışırıdım.

- Universitetə daxil olana qədər Azərbaycan haqda nə bildirdiniz?

- Açıq, universitetə qəbul olunana qədər Azərbaycan haqda məlumatım yox idi. Tələbə adını qazandığım il Misirdə SSRİ-nin tərkibindən çıxıb müstəqillik qazanan ölkələrə həsr olunmuş böyük konfrans keçirildi. İstiqaliliyyətinə qovuşmuş onlarla ölkə həmin konfransda ədəbiyyatı, iqtisadiyyatı, coğrafiyası, sənayesi ilə təmsil olunurdu. Azərbaycan da onların arasında idi. İxtisasımla bağlı Azərbaycan haqqında,

"Ərəb ölkələrində Azərbaycan dili üzrə yeganə mütəxəssisəm"

Yazıçılarımızı ərəbcəyə çevirən Əhməd Sami Əbdülfəttah Eladi dilimizi öyrənməyə "Ana dili" dərsliyindən başlayıb

bu ölkənin dili və ədəbiyyatı barədə çox şey öyrəndim. Azərbaycan dilindən ərəb dilinə, ərəb dilindən Azərbaycan dilinə silsilə tərcümələr etdim. Kamal Abdullanın "Yarıncıq əlyazma" və Vaqif Sultanlının "İnsan dənizi" romanlarını, bundan başqa Xocalı haqqıqları haqda bir kitabı ərəb dilinə, Nobel mükafatı laureatı Nəci Məhfuzun "Liderin qətl günü" romanını Azərbaycan dilinə çevirdim. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı haqda 25-dən çox məqaləm var. Bu məqalələr ərəb, Azərbaycan və türk dillərindədir.

- Niyə məhz ədəbiyyat? Seçiminiz nədən məhz bu istiqamətdə olub?

- Məncə, dil sadəcə vasitədir - hansısa ölkənin ədəbiyyatı, xalqı, siyasəti, tarixi haqda öyrənmək üçün vasitə. Onsuz da mən dili öyrənəcəkdim, amma sırf dilçilik sahəsində işləsəydim, yeni heç nə qazanmayacaqdım, ədəbiyyat haqda heç nə bilməyəcəkdim. İndi bir güllə ilə iki dovşan vurmuşam. Həm dil öyrənmişəm, həm də ədəbiyyat.

- Azərbaycan dilində oxuduğunuz ilk kitab, əsər yadırmızdadır?

- Dəqiq yadımdadır, azərbaycanca oxuduğum ilk kitab sizin məktəblərdə tədris olunan "Ana

dili" kitabları idi. Sonra kiçik hekayələrlə mütaliəmə davam etdim. O kitabları bu günə qədər saxlamışam.

- Çağdaş Azərbaycan romanını tədqiq etmişiniz. Kimin yaradıcılığı diqqətinizi daha çox cəlb elədi?

- Mən müasir Azərbaycan romanını tədqiq etmək istəyəndə təəssüf ki, bu sahə üzrə mükəmməl tədqiqat əsəri, kitab yox idi. Buna görə qərara gəldim ki, çağdaş Azərbaycan romanlarını özüm araşdırım. Anarın "Ağ qoç, qara qoç" romanı diqqətimi cəlb etdi. Kamal Abdullanın "Yarıncıq əlyazma" kitabını oxuyanda isə haqqıqlatən heyrətləndim, romanın mövzusu, yazıçının yanaşması məni əməlli-başlı təəccübləndirdi. Afaq Məsudun "Azadlıq" romanını xüsusi vurğulamaq istərdim, bu əsər haqda geniş məqalə də yazmışam. Əzizə Cəfərzadənin Məhəmməd Füzuli haqqında yazdığı "Eşq sultanı" tarixi romanı olduqca maraqlıdır.

- Azərbaycana uyğunlaşmaq, burada yaşamaq çətin olmadı ki?

- Qətiyyətlə. Azərbaycan mənim üçün doğma, əziz ölkədir. Burada aspiranturada oxumuşam, xalqın tarixini, mədəniyyətini dərinlən öyrənmişəm. Ədəbiyyat xalqı

tanımaq üçün ən yaxşı vasitədir. Üç qızım var, ikisi Azərbaycanda anadan olub. Ailə içində belə bir zarafatımız var: Bakıya gələndə onlara deyirik ki, vətəninizə gəldiniz. Hələ balacadırlar, amma yəqin onlar da Azərbaycan dilini öyrənəcəklər.

- Avqust ayından Misir Mədəniyyət Mərkəzinə rəhbərlik edirsiniz. Mərkəzin fəaliyyəti və gələcək planları barədə nə deyə bilərsiniz?

Konfransdan sonra universitetlərdə Azərbaycan və ərəb dillərinin əlaqəsi barədə təxminən səkkiz mühazirə oxunacaq. Milli və dini bayramları təntənə ilə qeyd edən Misir Mədəniyyət Mərkəzi yaxın günlərdə Azərbaycan Dillər Universitetində Misir mədəniyyəti haftəsi keçirməyi planlaşdırır.

- Əhməd bəy, Azərbaycan dilində və Azərbaycan dilinə yenə də tərcümələr edirsinizmi? Dərslilik, lüğət və material baxımından nə kimi çətinlikləriniz var?

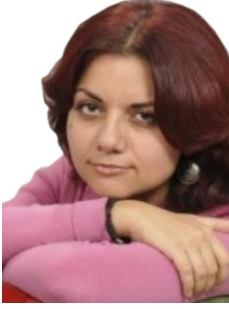
- Hazırda ərəb tələbələr üçün "Azərbaycan dilinin qrammatikası" kitabını yazıram. Əvvəl qeyd etdiyim kimi, dissertasiya mövzumu çağdaş Azərbaycan romanı olub. Bu tədqiqat əsərini də tərcümə edib kitab şəklində buraxmaq fikrindəyəm. Ərəb dilinə tərcümə olunmuş Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri çox azdır. Elmi ədəbiyyat isə, demək olar, yoxdur. Buna görə istəyirik ki, Azərbaycanı təkcə misirlilərə yox, bütün ərəb dünyasına tanıdaq. Çünki hər hansı kitab ərəbcəyə çevrilirsə, təkcə Misirə yox, 23 ölkəyə və milyonlarla oxucuya çatmış olur.

Ərəb ədəbiyyatı olduqca zəngindir. Nəci Məhfuzla yanaşı, Taha Hüseyn, Abbas Mahmud Aqqad, Yusif Sibai, Cübrən Xəlil Cübrən yaradıcılığına da müraciət edəcəyik. Bu ilin sonuna qədər Tərcümə Mərkəzi ilə birgə Azərbaycan hekayələr antologiyasını ərəb dilinə, ərəb hekayələrini isə Azərbaycan dilinə çevirməyi planlaşdırırıq. Ərəb dili üzrə baza yaratmaq, gənc kadrlar yetişdirmək niyyətimizdir. Frankfurtndan sonra dünyanın ikinci ən böyük kitab sərgisi yanvar ayında Qahirədə keçiriləcək. Azərbaycanın bu sərgidə iştirakını çox istədik. Azərbaycanlılar da ərəb ədəbiyyatı ilə, zəngin ərəb poeziyası ilə tanış olmalıdırlar. Sizin qədər olmasa da, ərəblər də şeir yazırlar (güllür). Nizami Gəncəvi ilə tanışdığım Azərbaycan poeziyasını çox sevirdim. Müasirlərdən Bəxtiyar Vahabzadə və Ramiz Rövşənin adını çəkmək istərdim. Ramiz Rövşənin şeirləri ərəbcə çox gözəl səslənər.

- Ədəbiyyatı bu qədər sevən Əhməd bəy özü də nə vaxtsa bədii kitab yazmaq istərdimi?

- Yazmamışam, amma bəlkə bir gün mən də yazdım. Bilirsiniz, indi ən çox vaxt sandan qıtlıq çəkirəm. Ədəbiyyatla məşğul olmaq, yazmaq isə vaxt istəyir. Bir də gərək beyin təmiz olsun, işlə, problemlərlə yüklənməsin. Məqalələrim, tərcümələrim çoxdur. Ümid edirəm ki, bir gün roman da yazacağam.

Leyla ƏLİYEVƏ

Aygün ASLANLI
kinoşünas

Oktabrın 24-də Heydər Əliyev Mərkəzində kinosevərlərə 67-ci Beynəlxalq Kann Kino-festivalının qısametrajlı filmlər müsabiqəsində nümayiş etdirilmiş səkkiz ekran əsəri təqdim olundu. Səkkizliyin arasında buillik Kann kinoforumunda Azərbaycanı təmsil eləyən "Sonuncu" (rejissor Sergey Pikalov) filmi də vardı.

Amma mövzu bu deyil. Müxtəlif qitələrdən göndərilən də, Kann kinofestivalının qısametrajlı film müsabiqəsinə avropalıların "üçüncü" saydığı ölkələrdən gətirilmiş filmlərin hamısı mövzu, rejissor həlli, operator işi baxımından bir-birinə oxşayırdı. Yoxsulluq, çarəsizlik, susqunluq, uzun kadrlar...

Filmlər arasında bu bənzərlik oktyabrın əvvəllərində Bakıda treninq keçən fransız prodüseri Giyom de Selyen bir fikrini yenə xatırladı: "Avropa festivallarına film göndərmək istəyirsinizsə, orda mütləq sosial problem, konflikt, ən azı, ekzotika olmalıdır".

Maraqlıdır, elə deyilmi? Yox, əlbəttə, biz problemsiz yaşamırıq, sosial, siyasi, məişət çətinliklərimiz də, başqa çatışmazlıqlarımız da az deyil. Ətrafımızda hər gün bir filmə mövzu olacaq hadisələr baş verir. İncəsənətin də funksiyalarından biri həyatı obrazlı əks etdirməkdir. Daha doğrusu, incəsənət mövzusunun həyatdan götürəndə, tamaşaçısına, oxucusuna empatiya qurmaq (başqasını anlamaq) imkanı verəndə sənət olur. Ancaq hər müəllifin də fikrini öz istədiyi tərzdə, janrdə çatdırmaq ixtiyarı var. Həmin o Avropada buna söz, fikir, ifadə azadlığı deyirlər.

Festivallar da ən birinci, sənətkarın – rejissorun öz düşüncələrini daha geniş auditoriyaya çatdırma bilməsi, dəyər alması üçün tribunadır. Bəs onda niyə Avropa kinofestivallarında ayrı-seçkiliyə yol verilir, sənətdə basmaçılıqların meydana çıxmasına şərait yaradılır? Bəlkə, bu qədər can atdığımız, hədəf götürdüyümüz o festivallara heç sənət, daha doğrusu, bizim sənətimiz lazım deyil...

Əslində, bu tip beynəlxalq tədbirlərdə siyasi, geopolitik amillərin nəzərə alındığı çoxdan məlumdur. Xüsusilə də, dünya kinosunun ən nüfuzlu mükafatlarından biri, kinematografiyada uğurun zirvəsi sayılan "Oskar" mükafatında. Hər il bu mükafatın təqdimat mərasimi bitər-bitməz kütləvi məyusluq yaşanır, tədbirin siyasiləşdiyi barədə müzakirələr açılır.

Ancaq yəqin çox az adam bilir ki, Amerika Kinematografiya Sənətləri və Elmi Akademiyasının mükafatı olan "Oskar" təsis olunduğu gündən siyasət bir tərəfə, heç sənət baxımından da filmləri dəyərləndirəndə, mükafatı bölüşdürəndə obyektivliyi ilə seçilməyib.

Məsələn, mükafatın ilk təqdim olunma mərasimi ərəfəsində – 1929-cu il fevralın 15-də səsvərmə zamanı Münsiflər Şurası Kinq Vidorun "Kütlə" dramını unikal bədii həllinə görə "Oskar"a layiq görmək qərarına gələndə təsisçi, MGM ("Metro Qoldvin Mayer") studiyasının rəhbəri Luis Mayer filmin həddindən artıq bədbin olduğunu əsas göstərərək, qərara etiraz eləyib. Nəticədə Mayerin təklifi ilə "Oskar"ı həmin vaxtlar Hollivudda çox məşhur olan alman rejissoru Fridrix Murnaunun "Günəşin doğuşu" filmi alıb.

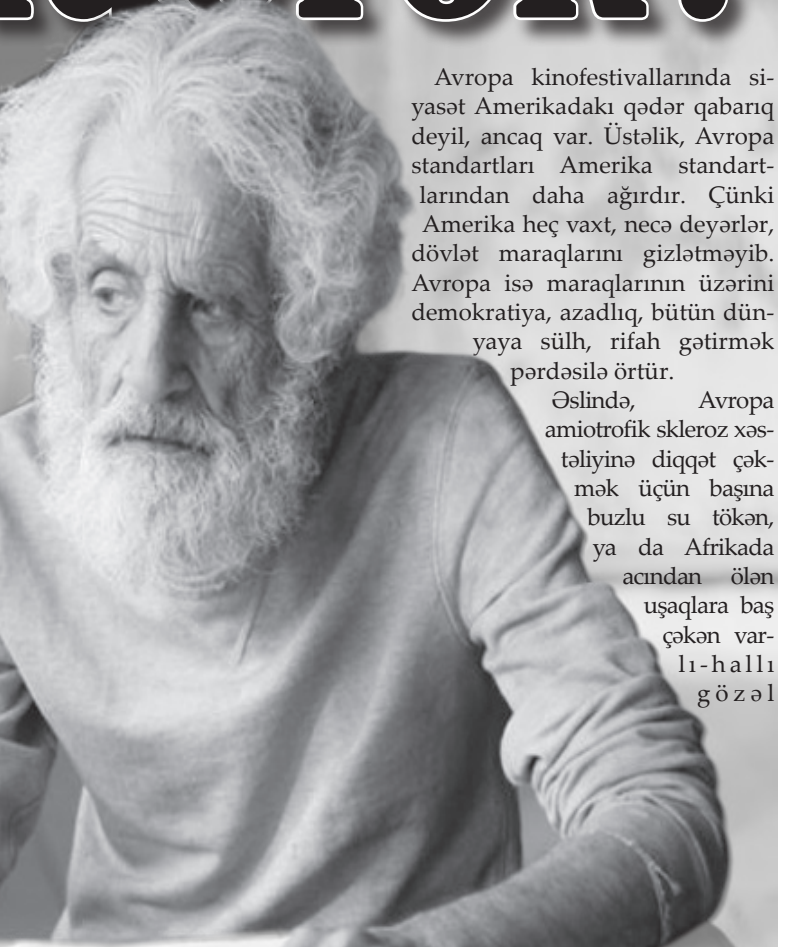
Doğrudur, Murnaunun əsəri bədii keyfiyyətinə görə "Kütlə" filmindən geri qalmırdı. Lakin bu fakt "Oskar"ın "anadangəlmə" qeyri-obyektiv olduğuna ən yaxşı dəlildir və həm də sonuncu fakt deyil. 1935-ci ildə "İnsan əzablarının ağırlığı" filmində oynadığı rola görə bütün tənqidçi və tamaşaçıların yüksək qiymətini almış aktrisa Bett Devis gözləndiyinin əksinə olaraq mükafata namizədlərin siyahısına daxil edilməmişdi. Sən demə, film prokatda gəlir gətirmədiyindən Akademiyanın üzvləri ona baxmağı əziyyətinə qatlaşmayıbmışlar. Yalnız "The Hollywood Reporter" jurnalı məsələni böyüdükdən, Hollivudun az qala bütün məşhurları, hətta Devisin rəqibləri belə Akademiyaya müraciət eləyəndən sonra ədalət yerini alıb.

Bu cür hadisələr təkcə "Oskar" mükafatının verilmə qaydalarının təzə-təzə formalaşdığı illərə xas deyil. Elə bu il marasim başa çatandan sonra Amerika Kino Akademiyası münsiflər heyətinin iki üzvü mətbuata verdiyi açıqlamada peşman olmaqdan qorxduğu üçün "Ən yaxşı film", "İkinci planda ən yaxşı qadın rolu" və "Ən yaxşı adaptə olunmuş ssena-

Avropaya necə film göndərək?

ri" nominasiyalarında qalib gələn "On iki illik köləlik" (rejissor Stiv Makkuin) filminə baxmadığını, ancaq film quldarlıqdan, qaradəriliyə azadlığından bəhs elədiyinə görə səs verməyə məcbur olduğunu deyib.

Məşhur rejissor, "Qəddar küçələr", "Kazino", "Taksi sürücüsü", "Nyu-York bandaları", "Uoll-strit canavarı" kimi ekran əsərlərinin müəllifi Martin Skorseze "Oskar" mükafatına yeddi dəfə namizəd olsa da, Amerika cəmiyyətini, "amerikan arzusu"nu, xüsusilə də, "qüdrətli millət" ideyasını tənqid hədəfinə çevirdiyinə görə mükafatdan kənardə qalıb. Rejissorun, nəhayət, 2007-ci ildə səkkizinci cəhddən sonra çoxdan arzuladığı "Oskar"a qovuşmağı barədə isə hələ də rəvayətlər gəzir.

Ümumiyyətlə, mükafatın populyarlığına baxmayaraq seçim siyasəti hər il tənqidə məruz qalır. Akademiklər özləri də etiraz edirlər ki, səsvərmə mərhələsi başlanan kimi kinoshirkətlərin təzyiği güclənir. İldən-ildə səsvərmənin nəticələrinə, nominant filmlərin prokatdan götürdüyü gəlirin miqdarı, bir də siyasi amillər bədii keyfiyyətdən daha çox təsir göstərir.

"Oskar" mükafatının tarixinə nəzər salsaq, beynəlxalq siyasəti əks etdirən filmlərin çox tez-tez qalib olduğunu görürük. 2012-13-cü illərdə bütün dünya hər dəqiqə ABŞ-ın İrana hücumu keçəcəyini gözləyəndə Ben Afflekin islam inqilabından sonra İranda qalmış Amerika diplomatlarının xilasından bəhs eləyən "Arqo" əməliyyatı, İraq-Əfqanıstan mövzusunun hələ aktual olduğu 2009-2010-cu illərdə Ketrin Biqelounun İraqda amerikalı minaaxtaranların qəhrəmanlığından danışan "Tufanlar hökmdarı" irəli çıxdı...

Bu cür faktları çox sadalamaq olar. "Oskar" həmişə sənətdən çox maddiyyət və ya siyasət göstəricisi olub. Bu, Amerikadır. Bəs Avropada vəziyyət necədir? Demokratianın, söz azadlığının, maarifçiliyin, elmi-texniki tərəqqinin beşiyi olan Avropa nə istəyir?

Avropa kinofestivallarında siyasət Amerikadakı qədər qabarıq deyil, ancaq var. Üstəlik, Avropa standartları Amerika standartlarından daha ağırdır. Çünki Amerika heç vaxt, necə deyirlər, dövlət maraqlarını gizlətməyib. Avropa isə maraqlarının üzərini demokratiya, azadlıq, bütün dünyaya sülh, rifah gətirmək pərdəsilə örtür.

Əslində, Avropa amiotrofik skleroz xəstəliyinə diqqət çəkmək üçün başına buzlu su tökən, ya da Afrikada acından ölənlərə baş çəkən varlı hallı gözəl

xalalara oxşayır. O, "üçüncü dünya" damğası vurduğu ölkələri zəif, məhkum və özünü möhtac görmək istəyir. Bunları göstərəndə isə "nə qədər az danışsaq, bir o qədər yaxşıdır" prinsipinə sadıq qalır. Sükut həmin çarəsizlik duyğusunu gücləndirir. Uzun kadrlar da belə bir təəssürat yaradır ki, zaman çarəsizliyi aradan qaldırır, hətta əksinə, sanki o çarəsizlik əbədi sürəcək.

Avropalı bizim çarəsizliyimizi, zəifliyimizi görəndə öz gözündə böyüyür, qürurlanır. Ona görə də həmin ölkələrdən göndərilən filmlərdə müəlliflər hər hansı lokal siyasi, sosial problemi yox, özlərini də narahat eləyən bəşəri mövzuları ekrana çıxaran da avropalıları qızcıqlandırır.

Bəs neyləmək lazımdır? Festivallara film göndərməyəkmiz? Bir az primitiv səsənsə də, bu proses insanı geyiminə görə qarşılayıb, ağılına görə yola salmağa oxşayır.

Kinofestivallar yaradıcılığa davam eləmək üçün həm maddi, həm də mənəvi stimuldur, hədəfdir. Hədəfə çatmaqdan ötrü ya hər cür tənqidə dözümlü sənət nümunəsi yaratmaq lazımdır, ya da müəyyən səviyyəyə çatana qədər basmaçılıqlara uymaq.

Başqa heç nə...

Deyənlərə görə, Skorseze həmin il də mükafatsız qalmalı imiş. Ancaq "Ən yaxşı rejissor" nominasiyasının qalibini elan eləmək üçün səhnəyə çıxan Stiven Spilberq, Corc Lukas və Frensis Ford Koppola "Oskar"ın ona verilməsində təkid eləyiblər.

"Sonuncu" birinci oldu

15-ci Beynəlxalq İzmir Qısametrajlı Filmlər Festivalı başa çatıb. Rejissor Tunç Başaran, operator Fəza Çaldıran, aktrisa Nilufər Açıkalın və kino-tənqidçi Gülbara Tolomuşovanın münisif kimi təmsil olduğu festival noyabrın 1-dən 5-dək, dörd gün çəkib.

Festivalın əsas "Qızıl pişik" mükafatını milli kateqoriyada "Ən yaxşı yerli film" kimi Serhat Karaaslanın "Dondurma", beynəlxalq kateqoriyada "Ən yaxşı xarici film" kimi isə Azərbaycan istehsalı olan "Sonuncu" qazanıb.

Beynəlxalq kateqoriyada ikinci yerdə isveçrəli rejissor Ceremi Ro-

zenşteynin "Limonun ziyarı" filmi qərarlaşıb. Portuqaliyalı David Bonnevillenin "Qaraçı qız" filmi də bu kateqoriyada fərqlənə bilib.

"Azərbaycanfilm" kinostudiyası ilə "Buta films" şirkətinin birgə çəkdiyi "Sonuncu" bədii filmi 2014-cü ilin mayında 67-ci Kann kinofestivalının əsas proqramına qatılıb.

Filmin rejissoru Sergey Pikalov, ssenari müəllifləri Sergey Pikalov və Aleksandr Krasavin, quruluşçu operatoru Denis Madişev, quruluşçu rəssamı Əziz Məmmədov, prodüserləri Mariya İvanova, Nəsim Pirişev və Müşfiq Hətəmov, baş rolun ifaçısı isə İdris Rüstəmovdur.

Bakıda beynəlxalq teatr konfransı

Noyabrın 5-6-da Bakıda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının birgə təşkilatçılığı ilə Dövlət Musiqili Teatrında "Teatr sənətinin multikulturalizm-universal dəyərlər sistemində yeri" mövzusunda III Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransı keçirilib.

Bununla bağlı keçirilən mətbuat konfransında Azərbaycanın mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev bildirib ki, konfrans çərçivəsində dünyanın görkəmli teatr biliciləri təcrübələrini bölüşəcək, səhnə sənətinin müasir və aktual estetik problemlərini araşdıracaqlar. Konfransa dünyanın 40-dan çox ölkəsindən teatr tənqidçiləri, teatr tarixi və nəzəriyyəsinə araşdıran tədqiqatçılar, rejissorlar, aktyorlar, rəssamlar, xoreoqraflar və menecerlər toplaşdı. Nazir hazırda ölkəmizdə 26 dövlət, bələdiyyə, antrepriz və özəl teatrın fəaliyyət göstərdiyini deyib. O, bildirib ki, son illər Azərbaycanda yeni teatr təsisatlarının yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilir: "Onların arasında "ÜNS" yaradıcılıq səhnəsini xüsusi qeyd etmək olar".

Nazir işğal altında olan Azərbaycan torpaqlarında məhv edilmiş mədəniyyət abidələri və ocaqları barədə məlumat verərək, bu dağdıcı proseslərin teatr sənətimizdən də yan keçmədiyini vurğulayıb: "Ermənistan "Hərbi münaqişələr zamanı mədəni sərəvətlərin qorunması haqqında" Haaqa Konvensiyasının və "Mədəni sərəvətlərin qeyri-qanuni dövrüyyəsi haqqında" Paris Konvensiyasının müddəalarını kobud surətdə pozaraq Azərbaycanın mədəni sərəvətlərini talayıb. İşğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində 927 kitabxana, 464 tarixi abidə və muzey, 100-dən çox arxeoloji abidə dağıdılıb. Talan edilmiş muzeylərdən 40 mindən çox qiymətli əşya və nadir eksponat oğurlanıb. Şuşa Dövlət Musiqili Dram Teatrı, Ağdam və Füzuli Dövlət Dram teatrları, eləcə də İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı qaçqın düşüb. Bu teatrların yerləşdiyi binalar dağıdılıb, yandırılıb, əmlakı talan edilib".

Əbülfəs Qarayev Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən beynəlxalq tədbirlərin Azərbaycanı dünyanın böyük mədəniyyət mərkəzlərindən birinə çevirdiyini qeyd edib: "Toplaşdığımız teatr konfransı da belə tədbirlər sırasındadır".

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşaviri Kamal Abdullayev bildirib ki, Azərbaycan hər bir ləyaqətli dünya vətəndaşı üçün multikultural məkana çevrilib: "Azərbaycan bu gün öz multikultural həyatını, təhlükəsizliyini yaradır və onun prinsiplərini müəyyənləşdirir".

Daha sonra Beynəlxalq Kukla Teatrları Assosiasiyasının (UNİMA) baş katibi Jak Trüdo, Uşaq və Gənclər Teatrları Beynəlxalq Assosiasiyasının (ASSİTEJ) prezidenti İvet Hardi, Beynəlxalq Teatr Tənqidçiləri Assosiasiyasının baş katibi Mişel Vais, Beynəlxalq Teatr Rəssamları, Memarları və Texniki İşçiləri Təşkilatının prezidenti Luis Yansen, Beynəlxalq Teatr Tədqiqatçıları Federasiyası idarə heyətinin üzvü Boris Daussa-Pastor çıxış edərək konfransı yüksək qiymətləndirdiklərini deyiblər.

Mədəniyyət şöbəsi

*Atam qazaxlı balası,
anam dağıstanlı,
birləşib
ömür dediyiniz bu səhnəyə
gətirdilər məni.
Dedilər, oyna, Vaqif Səmədoğlu, oyna...*

1939-cu ildə ömür de-yilən bu səhnəyə gəldi Vaqif Səmədoğlu. Zamanla oyunun qaydalarını öyrəndi və bir gün oyunçu olmaqdan sıxıldı.

İnsan yaradıldı, Allah yaradan; amma yaratmaq insanın xislətində də var. İnsan yaradanda özünü Allaha bənzədir; bənzədirsə, deməli, ona yaxınlaşır. Bəndə-oynucu olmaqdan bezən, yaratmaq, səhnə qurmaq iddiasına düşən Vaqif Səmədoğlu pyes yazdı, qəhrəmanlar yaratdı və "oyna" dedi...

Adətən, bədbin şeirlər yazan Vaqifin pyeslərinin əksəriyyəti komediya-dı – "Bəxt üzüyü", "Lotereya", "Yayda qartopu oyunu", "Yaşıl eynəkli adam", "Generalın son əmri". Özü dediyi kimi, bununla bəlkə də həyatına, varlığına tarazlıq gətirmək istəyib. Bədbinlik və gülüşlə gələn tarazlıq.

Dünya səhnəsini quran qüvvədən fərqli olaraq, Vaqif bu işi tək görmədi. O, arzuladığı səhnəni və yaratdığı qəhrəmanları rejissorlarla şərikli canlandırdı. Onu pyes yazmağa az qala məcbur eləyən rejissor Hüseynağa Atakişiyev "Bəxt üzüyü"nə Şəki Dram Teatrında quruluş verdi. Bu uğurlu işdən ruhlanan Vaqif Səmədoğlu başqa dram əsərləri də yazdı, səhnəyə yeni qəhrəmanlar gətirdi.

Şəkidən Bakıya, Gənclər Teatrına təşrif buyuran Hüseynağa Atakişiyev sevimli müəllifini unutmadı. 1998-ci ildə teatrın səhnəsində Vaqif Səmədoğlunun "Generalın son əmri" pyesi oynandı.

1980-ci illərə qədər Vaqifi səhnədə izləyən Ramiz Həsənoğlu onun pyeslərinə kino yaşarlığı bəxş etdi, "Yaşıl eynəkli adam" və "Yumurta" televiziya tamaşaları ərsəyə gətirildi. Vaqif Səmədoğlunu Azərbaycanda modern dramaturgiyanın banisi hesab edən rejissor şairin yubileyi ərəfəsində yenidən Səmədoğlu yaradıcılığına üz tutdu.

Vaqif qəhrəmanlarını çoxdan uzaq düşdükləri böyük səhnəyə o qayıtdı.

Əlli il yol gələn sevgili

Hər səhər qoca General qəbirdən çıxan şeypurcu əsgərin səsinə yuxudan oyanır. Qardaşlıq məzarından gələn əsgər Generalın yerin altı ilə üstü – o dünya ilə bu dünya arasındakı körpüsüdür. Generalın əyyaş oğul nəvəsi və anasının aldığı 27 manatlıq (sovet pulu ilə!) çilçirağın davasını aparacaq qız nəvəsi elə hey deyir, babalarını lənətləyirlər.

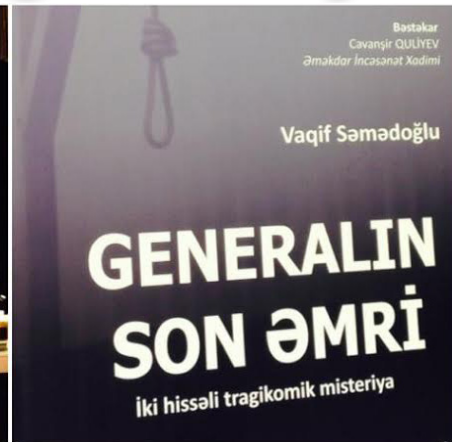
Bir gün Qazaxıstandan atasının intiqamını almağa gəlmiş naməlum qadın Generalı öldürmək istədiyini deyir. Oğul nəvə də bir qədər götür-qoydan, özü kimi əyyaş qonşusuyla məsləhətləşmədən sonra ona kömək etmək, babasından birdəfəlik can qurtarmaq qərarına gəlir. Nəvəsinin dediyinə görə, müharibə illərində onlarla adamın ölmünə hökm vermiş qoca General plandan xəbər tutub sağ qalır.

Əlli il Qız Qalasının başında nar ağacı bitəcəyini gözləyən General "Qırmızı Moskva" ətirli sevgilisi gələn kimi hər şeyini nəvələrinə vəsiyyət edib gedəcəyini söyləyir. Gözlənən sevgili – əcəl bir gün gəlir və General tapançanı başına dirəyir.

Bitməmiş müharibə

Şerti olaraq iki hissəyə ayrılmış səhnənin bir tərəfində keçid dövrünü yaşayan və "Ramstore"u möcüzə hesab edən 90-cı illər Bakısı, o biri tərəfində

Generalın daha bir səhnə yürüşü

isə dar ağaclarının qurulduğu, müharibə xofunun yaşandığı 40-cı illər var. Cəlladın asmaqdan imtina etdiyi və səhnənin – zamanın bu üzünə qaçan fərarli əsgərin dediyi kimi, "bu tərəfdə müharibə hələ bitməyib".

Əslində, müharibə heç vaxt bitməyib, torpaq savaşından çıxan insan yaşam savaşına atılıb. Mübarizənin miqyası da elə insan mənəviyyəti qədər kiçilib. İncə postmodern xətlə ayrılan səhnə əslində, İkinci Dünya Müharibəsindən qalib çıxan nəslin kapitalizmlə mübarizədə uduzduğunu göstərmək üçün qurulub.

Tragikomediya müasir teatrda ən aktual və tipik janrdır. Həmin janr yaşadığımız zamanı və insanları olduğundan daha dəqiq, daha çıpaq göstərir. Bu məqamda Vaqif Səmədoğlunu Axundov, Haqverdiyev ənənələrinin davamçısı, postmodern ifadəçisi hesab etmək olar.

Umberto Ekonun dediyi kimi, postmodernizm modernizmə cavabdır. Keçmiş məhv etmək mümkün deyil, çünki onun məhvi bizi zülmətə aparar. Belə olan halda keçmiş sadələşməsinə yox, ironik şəkildə yenidən düşünmək və dərk etmək lazımdır. Vaqif Səmədoğlu da keçmiş məhv etmir, yenidən dərk edir.

Fövqəladə üçlük

Səhnə əsərinin uğurunda üç əsas komponent var: mətn, rejissor və musiqi. Deyəcəksiniz, bəs aktyorlar? Dramaturji material güclüdirsə, bu, rejissorun uğurunun təminatıdır. Rejissorun gücü aktyor seçiminin dəqiqliyinə və doğruluğuna zəmanətdir.

Vaqif Səmədoğlu dramaturgiyası ilk baxışda güldürmək üçün yazılan komediya təsiri bağışlasa da, bu əsərlərin alt qatı dərin və mürəkkəbdir. Buna görə onun pyeslərini səhnələşdirəndə əsas yük rejissorun çiyinə düşür. O, bütün bu qatları əvvəlcə özü mənimsəyir, daha sonra aktyora ötürür. Aktyor ifasının yaxşı alınması da rejissorun ötürmələrindən asılıdır.

Ramiz Həsənoğlu əsərin bizim görmədiyimiz qatlarına enə bilib. Uzun müddət səhnədə görünməyən Mehriban Xanlarovanın, teatrı televiziya karyerasına dəyişən Dilarə Əliyevanın, Hüseynağa Atakişiyev məkəbini keçmiş Aysad Məmmədovun, çox vaxt ikinci planda qalan Rövşən Kərimduxun, səsi özündən çox tanınan Sabir Məmmədovun ifası ötürmələrin dəqiqliyindən xəbər verir.

Tamaşaçı teatrdan çıxır, aktyor oyununu, rejissor işi, səhnə tərtibatı barədə danışır və çox zaman musiqini unudur. Tamaşaçı bəzən hiss eləmir, halbuki onda bütün təəssüratı formaya salan məhz musiqidir. Musiqi bizə teatr atmosferini hiss etdirir, deyilməyən sözləri çatdırır.

Tamaşanın musiqisini bəstəkar Cavanşir Quliyev yazıb. Onun melodiyaları 90-cı illərin rəmzidir, onları dinləmək kifayətdir ki, iyirmi il keçmişə qayıdasan, o illərin təəssüratını yaşayasan.

Ramiz Həsənoğlu 1980-90-cı illərin ən yaddaqalan televiziya tamaşalarına imza atıb. Dramaturq kimi Vaqif Səmədoğlu, rejissor kimi Ramiz Həsənoğlu, bəstəkar kimi Cavanşir Quliyev – bu fəvqəladə üçlük daha bir nəsil böyütmək iqtidarında olduğunu göstərdi.

Leyla ƏLİYEV

Təskinlik

Zaman keçir,
Yaman keçir...

Min dəfə deyilmiş, çeynənmiş, sürtülmüş bu bir cüt bayağı mısradakı acı həqiqətin dadı dəyişmir ki, dəyişmir.

Təxminən bir il bundan əvvəl Əmircandakı köhnə yazı-pozularımın arasında içi şeir dolu bir yaşıl qovluğa rast gəldim. Amma o qovluqdakı şeirlər mənim özümün yox, köhnə dostum Zakir Fəxrinin idi.

O qovluqda Zakirin mənə yazdığı 21 aprel 1972-ci il tarixli bir məktubu da vardı.

O məktubdan da, o şeirlərdən də doğma və uzaq yetmişinci illərin havası üzümə deydi.

O vaxt baş verən hadisələrin bir çoxunu indi unutsam da, Zakirin bu qovluğunu mənə harda verdiyini dəqiq bilirəm. Filarmoniyanın bağında. Qala divarının böyründəki «Zülfünün çayxanası»nda.

Və o vaxt ən azı üç rəhmətlik dostumuzun da yanımızda olduğuna heç bir şübhəm yoxdu: Hacınin, Ağanın, Vidadinin...

Zakir o vaxt təkcə cavan şair deyildi, həm də cavan aşıq idi. Və aşıq olduğu qız da özgəsi deyildi, sonralar onun ömür-gün yoldaşı olan Zibeydə xanım idi.

Məktubunda, sevdiyinə qovuşmasa, intihar edəcəyini yazan, buna təkcə özünü yox, sevdiyi o yazıq qızı da inandırıb zar-zar ağladan o cavan şairin şeirlərinin çoxu ölümdən, ayrılıqdan olsa da, ürəyi yaşamaq, yazıb-yaratmaq, şeirlərini çap elətdirib «adam arasına çıxarmaq» arzusuyla doluydu. Və bu gün altmış yaşlı tamam olan əziz dostum Zakirin onda hələ bütün ömrü qabaqdaydı; yeni-yeni şeirləri və tərcümələriylə, sevinci və kədəriylə, qazancı və itkiləriylə...

...Bir il bundan qabaq o şeir dolu yaşıl qovluq haqqında mən Zakirə bir söz demədim.

Çünki onda mənim ağ saçlı dostum öz ömrünün ən böyük faciəsini yaşayırdı. Oğul dağının, o dəhşətli itkinin ağrısını, bir anlığa da olsa, nəyləsə ovutmaq, kiritmək mümkün deyildi.

Amma bu gün Zakirin altmış yaşına mən onun az qala qırx il bundan əvvəl yazdığı bu şeirlərdən bir neçəsini hədiyyə eləmək istədim. Çünki heç birimiz dərdə şərik olmaqda, başqasına təskinlik verməkdə Zakirin tayı-bərabəri ola bilmərik. Qoy bu gün altmış yaşlı Zakirə də iyirmi yaşlı Zakir özü təskinlik versin...

Ramiz RÖVŞƏN
2008-ci il

Axirət

Bir səhər yuxudan durarsan, qardaş,
Bilməzsən səhərdi,
ya axşam çağı...

Axar suların da
yolu dəyişib,
Görərsən əriyib Himalay dağı...

Yolların da sağı,
solu dəyişib,
Suların altında qalıb qəbirlər,
Sular da qəbrinin üstündən axır...
Ruhun da göylərdən
qəbrinə baxır...

Baxarsan, elə hey
gözün axtarar...
Amma görərsən ki,
Nə bir inni-cinni,

nə bir can qalıb.

Nə bəla, nə xəta,
nə də qan qalıb...

Sularda ovulub,
əriyib hər şey,

Nə səs, nə bir səda,
...kirişib hər şey.

Daşlar ağac olub,
ağacları da daş...

Sən özün-özündə
batmışsan, qardaş!

Nə nar ağacları,
nə əncir, üzüm,

Nə alma, nə püstə,
nə badam qalıb.

Dünyanı su basıb,
dünya bir ada,

Bu kiçik adada
tək Adəm qalıb...

Adanın köksündə sevgi çatları...

Nə Həvvə görünür, nə övladları...

Balalar çiçək doğulur,
Gül doğulur balalar.
Balalar göyçək doğulur.
...qul doğulur balalar.
Torpaqdan altın doğulur,
Daşlardan yaqut doğulur.
Nədənsə şair doğulan
Çiyində tabut doğulur.

Çox göynətdi ürək məni,
Dərsiz ürəyə qurd düşər...
Silkələmə, fələk, məni -
Çiyindəki tabut düşər!..

Bir az da sevdim səni...

dostum Cavidə

Dağ çayının önündə
Axar sulara baxdım.
Qoşulub göy sulara
Sular axdıqca axdım...
Yenə yaduma düşdün,
Xatirə-xatirə sən
Gözlərimdən ötüşdün.
Pıçıldayıb adını
Axar sulara tutdum.
Bir az da sevdim səni,
Amma bir az unudtum...

Kirələrdə dolaşdım
Küçə-küçə... şəhəri.
Yuxusuz gözələ açdım
Neçə-neçə səhəri...
Kimsən, arxam olmadı,
Başım üstə bir sınıq,
Bir uçmuş dam olmadı...
Tək pencəkdə keçirdim
Qarlı, şaxtılı qışı.
Sərt şaxtada, soyuqda,
Ayazda sevdim səni -
Bir az da sevdim səni...

Payız gəlir, əzizim,
əsil payız.
Bir azdan
saralmış yarpaqlar
töküləcək torpağa -
bir-bir qopub payızdan.

Üşüyəcək barmaqlarımız
soyuqdan, ayazdan.
Küləklərin
havada uçurduğu
qızılı yarpaqlara
bürünəcək payız.

Bir qızıl ilan kimi
tindən-tinə burulub,
döngədən-döngəyə
sürünəcək payız.

Öz qızılı rəngiylə
hardan baxsan
görünəcək payız.
Və yavaş-yavaş
yarpaq-yarpaq
qışın düməğ divarına
hörüləcək payız...

Dostum!
Sevgisiz günlərdə
düz yol da adama yoxuş gəlir,
Giley-güzərdən, qeybətdən
Tanış üzədən, tanış səsdən,
yorulur adam söz-söhbətdən...
Üzündəki kədər
mənə tanış gəlir!
Gözlərindən daman qəm
çəkdiyim qəmlər sayaq!
Hər çəkilən isti qəmin
arxasında yağış gəlir...
Yağış gəlir,
yığış gedək,
qayıdaq ötən günün altına!..

Bir az da gəldim yaxına...

Qopdum odumdan, közümdən,
Əllərim qopdu dizimdən,
Bir az da qopdum özümdən,
Bir az da gəldim yaxına...

Keçdim ilanlı yolları,
Daşlı-tikanlı yolları,
Bazar-dükənli yolları -
Bir az da gəldim yaxına...

Bir az da qaçdım tamahdan
Nəfslə çəkdiyim ahdan;
Qurtuldum bir az günahdan,
Bir az da gəldim yaxına...

Aldandım dilə, dilçəyə,
Qoca nəfsə - ağ birçəyə!
Üz çevirdim gül-çiçəyə,
Bir az da gəldim yaxına...

Dünya şirə, şirələndim,
Hər pətəkdən girələndim.
Qəm xəlbirində ələndim,
Bir az da gəldim yaxına...

Çiyindən yükləri atdım,
Hey üzüm üzün axına.
Addım-addım gəlib çatdım,
Bir az da gəldim yaxına...

Doğmalarım döndü yada,
Evim oldu qərib ada...
Dolaşib payı-piyada
Bir az da gəldim yaxına...

İçim yalan, çölüm yalan,
Bu daş dərdədən ölüm yalan.
Çat verdi tikdiyim qalan,
Bir az da gəldim yaxına...

Gözlərimi bağla, Tanrım,
Adəm olan bağlamasın!
Ağla məni, ağla, Tanrım,
Məni bəndə ağlamasın...

Dünyanı su basıb, dünya bir ada, Bu kiçik adada tək Adəm qalıb...

Çiyində tabut gəzirəm

Alışdım tək daşımağa,
Çiyində yük daşımağa.
Yer yox bir tük daşımağa -
Çiyində tabut gəzirəm.

Dolaşırım dağı-daşı,
Nə zər, nə yaqut gəzirəm.
Düyün-düyün yollarımı
Aça-aça oxuyan, bir
Kökəndən düşmüş ud gəzirəm -
Çiyində tabut gəzirəm.

Gəzirəm dörd bir tərəfi
Bilmirəm, yolum haradı?
Çəkir məni sirt tərəfi...
Ölümü gördüm deyərsən,
Görərsən olum haradı?

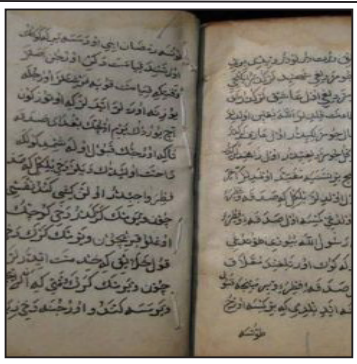
Suyuna dodaq dəyməmiş,
Köksünə ayaq dəyməmiş,
Sinasına ox dəyməmiş
Gözəndən uzaq yurd gəzirəm -
Çiyində tabut gəzirəm.

Dörd yana meydan sulayan,
Səsi ruhumu dalayan,
Axirət qəlib ulayan
Yalqız qalmış Qurd gəzirəm -
Çiyində tabut gəzirəm.

Tanıtdım mən sevgimi,
Yola-rizə tanıtdım.
Qısqıldım tək sevgimə,
Çölə, düzə tanıtdım.
Bir az da sevdim səni,
Amma bir az unudtum...

Egey sahillərində
Tənha ruhun dolaşır,
Bir-birinə qaynaşır.
Gömgöy ləpələr qoşur,
Bir vaxtsız ayrılığa
Qərib türkülər qoşur.
Göynər ruhuna hopur,
Xatırlaya-xatırlaya
Sahildə dolaşırım...
İçimdən bir ah qopur.
Dərindən nəfəs alıb
Bir udum hava uddum,
Bir az da sevdim səni,
Amma bir az unudtum...

Aramla yağış yağır,
Üstüm-başım islanıb.
Sinə daşın islanıb,
Daş heykəldən boyulanıb
Baxırsan fağır-fağır...
Arxamca su atardın,
Kövrək gözlərin o an
Doluxsunub dolardı.
Bəlkə də yağış deyil,
Yağan həmənlə sulardı...
Başım üstə dolaşan
Kövrək, qərib buluddun...
Bir az da sevdim səni,
Amma bir az unudtum...

Səfəvilər dövrünün lüğəti

AMEA Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini Paşa Kərimov Tehrandə dərc edilmiş "Səfəvilər dövrünün türkçə-farsca lüğəti"nin müasir Azərbaycan dilində çapını vacib hesab edir.

"Aydın yol" qəzetinə danışıq alim deyib ki, bu iş orta əsrlər Azərbaycanını öyrənmə tədqiqatçılara xüsusi töhfə olar: "1669-cu ildə Şah Süleyman Səfəvilər sarayında minşüli-məmalik (məktublari, sanadları tərtib edən şəxs - red.) vəzifəsinin icraçısı Məhəmməd Rzaya tapşırılıb ki, türkdilli sultanlarla yazışmalarda çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün lüğət hazırlasın.

Tapşırığa əsasən o, 20 il ərzində Rum (Osmanlı), qılmaq (Rusiyada yaşayan türklər) və çığatay dilindən söz toplayır. Məhəmməd Rza dünyasını dəyişəndən sonra bu işi oğlu Əbdülcəmil başa çatdırır. Kitab türk dilinin xüsusiyyətləri haqqında müqəddimədən və dörd sözlükdən ibarətdir. Dörd türk dilinin sözləri və fars dilində izahları verilib. Aralarında az fərq olan Rum və Qızılbaş sözləri bir bölümdə yerləşdirilib. Kitabdən məlum olur ki, o vaxt Azərbaycan dilinə Qızılbaş dili də deyilirmiş".

Əlyazması Tehran universitetində saxlanan kitabı Amerikada yaşayan Doktor Həsən Cavadi və Vlem Flor hazırlayıb Tehrandə nəşr etdiriblər.

Paşa Kərimovun sözlərinə görə, lüğətin dəyərli cəhətlərindən biri də orada orta əsr Azərbaycanında işlənmiş, amma müasirlərimizin başa düşmədiyi kəlmələrin olmasıdır: "Çığatay sözlərini tərcümə edəndə Əlişir Nəvainin şeirlərindən istifadə olunur. Elə sözlər var, Nəvainin təsiri ilə bizim dildə işlənib, amma müasir azərbaycanlı o sözü bilmir.

Məsələn, "tilbə" sözü bizim türkcədə yoxdur. Ancaq əksər şairlərimiz işlədib, "xəstə və dəli" deməkdir. XVI əsr şairlərimizin yaradıcılığında "tilbə könlü" ifadəsinə rast gəlinir.

Yaxud "köydüm" hazırda öz-bək dilində də işlənir, "yanmaq" deməkdir. Günəşə "quyaş" deyirlər. Bizim şairlərimiz bəzən Nəvainin təsiri ilə "quyaş" yazıblar. Lüğətdə xeyli belə sözlər rast gəlinir".

Kitabın hazırlanmasına Paşa Kərimovun da köməyi dəyib.

QIZILGÜL

Osmanlı sultanının İmam Hüseyinə yazdığı mərsiyə

Məhəmməd Peyğəmbərin istəklisi nəvəsi Həzrəti Hüseyinin Kərbəlada başına gətirilən faciəli hadisənin ağrısını yaşamış Osmanlı padşahı Sultan Əbdüləziz 1830-cu ildə doğulub, 1861-ci ildə, yəni 31 yaşında Osmanlı taxtına əyləşib. Qəribədir ki, on beş illik hakimiyyətinin sonunda - 1876-cı ildə o da ölümünə ağladığı peyğəmbər nəvəsi kimi işgəncə ilə öldürülüb.

Kərbəla

Qüdrətül-ayini Rəsuli-şahi-sərvərə,
Qətl qəsdilə cəm oldular bir yərə,
Gör necə layiq gördülər cismi-paki xəncərə!
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

Biət vacib ikən iman etmədi ol lain,
Qurdular dini-fəsadı, oldular dini-xain,
Hüseyinə qarşı fitnəni həyasız, bidin,
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

İncitdilər övladi-Rəsulu, Haqqın da qulu,
Vermədilər Kərbəlada məzluma bir qətrə su,
Ey həyasız zalım, sənün üzünə tflu!
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

Hüseyinin qatilinin heç qalarmı yanına,
Şümür məlun xəncər çaldı ol Şahın gərdanına,
Ey münafiq, necə girdin Şah Hüseyin qanına!
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

Qurani, dini-islami mətah kimi satdılar,
Əhli-beyti üryan-büryan Şamda əsir etdilər,
İnsanlığa rəva olmaz belə bir iş tutdular,
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

Ey müsəlmanlar, dinlədiniz, fəryad-fəğan etdiniz,
Dini-islam olmusuz, Rəsula iman etdiniz,
Bəs buna necə tab etsin Sultan Xəlifə Əbdüləziz?!
Ümmət olmaq belədir mi Həzrəti Peyğəmbərə?
Həm ciyərpəreyi-Fatimə, nuri-çəşmi-Heydərə?

İbn Ərəbinin "Sırrın sirri" dilimizdə

XVII əsr xəlqəti alimi İsmayıl Bursəvinin osmanlı türkcəsinə çevirdiyi məşhur sufi mütəfəkkiri Mühyiddin İbn Ərəbinin "Lubbəl-lubb" əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə edilib.

Əsərin tərcüməçisi, AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun elmi işçisi Rəhil Nəcəfov "Aydın yol" qəzetinə bildirib ki, Bursəvinin qısa şərhlər əlavə etməklə çevirdiyi bu risalə İbn Ərəbinin "Fütuhati-Məkkiyyə" adlı böyük traktatındandır: "Ərəbinin bu əsəri ondan sonrakı islam və təsəvvüf alimləri üçün əsas qaynaq olub. Bursəvi risaləni "Lubbəl-lubb və ya Sırr-sırr" ("Sırrın sirri") adı altında tərcümə edib. Tərcümə Türkiyədə müxtəlif illərdə beş dəfə nəşr olunub. İngilis dilinə isə "Kernel of the kernel" adı ilə misirli Bülənd Rauf tərcümə edib. Əsər Azərbaycan dilində ilk dəfə çıxır".

Hacı Mehdi Şükühi MEYMUNİYYƏ

Hacı Mehdi Şükühinin "Meymunıyyə" şeiri

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Hacı Mehdi Şükühi (1829-1896) satirik şeirləri, qəzəl və qoşmaları ilə tanınıb. O, Təbrizdə aynasız ailəsində anadan olub, ilk təhsilini doğma şəhərində, ruhani məktəbində alıb, kiçik yaşlarından atasını itirdiyinə görə təhsilini davam etdirə bilməyib. Gənclik illərində "Naşı" təxəllüsü ilə şeirlər yazıb. Şükühi dövrünün haqsızlıqlarını, ədalətsizliklərini kəskin satirik qələmi ilə tənqid etdiyinə görə dəfələrlə təqiblərə məruz qalıb, vətənidən köçərək bir müddət Marağada yaşayıb, sonra oranı da tərk edərək İran, Türkiyə, Ərəbistan və Orta Asiyanın bir sıra şəhərlərini gəzib, daha sonra vətənə qayıdaraq 1896-cı ildə Marağada vəfat edib. Şairin şeirlər külliyyatını ilk dəfə oğlu Mirzə Həsən 1903-cü ildə Təbrizdə nəşr etdirib.

Hacı Mehdi Şükühinin "Meymunıyyə" adlı şeiri dövrünün riyakar din xadimlərinin ifşasına həsr edilmiş. Şeir Şimali Azərbaycanda ilk dəfə 1981-ci ildə "Elm" nəşriyyatında çap edilmiş "Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası"nın I cildində işıq üzünə gəlib. Şeirin dili ərəb-fars sözləri ilə ağırlaşdırıldığına görə satirik ədəbiyyatımızın bu gözəl nümunəsinin müasir oxucular tərəfindən başa düşülməsi çox çətinidir. Bunu nəzərə alaraq oxucuların başa düşməsinə asanlaşdırmaq məqsədi ilə şeirdəki ərəb və fars sözlərini mümkün qədər Azərbaycan sözləri ilə əvəz etmişik. Hacı Mehdi Şükühinin "Meymunıyyə" şeirinin dilini asanlaşdırdığımız variantını oxucuların diqqətinə çatdırırıq.

Paşa ƏLİOĞLU

Bunu naql ediblər, olsun nəsihət,
Qulaq asan ondan götürsün ibrət.
Bir meymun var idi, zahid, pəhrizkar,
Fiqh elmini, dini bilirdi aşkar.
Məqsədi Kəbəni ziyarət idi,
O müqəddəs yerə səyahət idi.
Bəyaz paltarından göz qamaşardı,
Ağ əmmaməsindən yüz köynək çıxardı.

Baxan bədəninə paltar içində,
Sanardı tazə yağmış qar içində.
O qədər zahidlikdə ad çıxardı
Ki, xalq onu müqəddəs şeyx sayardı.
Gecə-gündüz eyləyirdi ibadət,
Yuxusuzdu, heç yatmazdı bir saat.
Səhər-axşam ibadətə durardı,
Zikr edərdi, dualar oxuyardı.
Hər bir zaman o, dəstəmaz alardı,
Gecənin yarısı namaz qılardı.
Həmişə danışırdı fəzilətdən,
Bəyan elmindən, ədəb, şəriətdən.
Cənabət elmini bilirdi kamil,
Nəcasət barədə şəxs idi fəzil.
Nəcasətdən ətraflı bəhs edərdi,
Təmizlik barədə dərslər deyərdi.
Yaxşı bilirdi bütün elmləri,
Nəbatatı, ya da bərk cisimləri.
Nə olur olsun, su, çörək, halva,
Nabat, qənd, qoz və ya ləziz xurma,
Kabab, küftə və ya soyutma, quymaq,
Pendir, ayran, yağ ilə süüd və qaymaq.

...Xülasə, misilsiz bilici idi,
Yeganə mötəbər bir qazı idi.
Sözü padşahın hökmü qədərdi,
Elə bil, Allahın sözü deyərdi.
Hər bir elmə bələdliyi var idi,
Şəriət əlində bir mum kimiydi.
Bir gün yenə o, qazılıq edirdi.
İki pişik birdən yanına gəldi.
Cəsarətlə gəldilər qarşısına,
İki tikə pendir verdilər ona.
Bunları bölməkdə aciz idilər,
Ədalətçün yanına gəlmişdilər.
Buyurdu onlara o böyük qazı,
Bu işdən mən sizi eylərəm razı.
İşi ədalətlə həll etmək üçün
Halal bir tərəzi lazımdır bu gün.
Əmr elədi, bir tərəzi gətirdi,
Pendir tikələrin orda çəkirdi.
Biri ağır, o biri yüngül idi,
O ağır tikəni dişinə çəkdi.
Ağzı tutan qədər ondan götürdü,
Bir azca çeynəyib birdən ötürdü.
Onları tərəziyə yenə qoydu,
Biri ağır, o biri yüngül oldu.
Bu dəfə o birini çəkdi dişə,
Pişiklər məəttəl qaldı bu işə.
Biri dedi: "Sən ey böyük qazı,
Biz olduq dost və ham sülhə razı.
Bağışla sən bizim cəsarətimizi,
Qaytar bizim o qalan pendirimizi.
Kəsdi ruzimizi bu ədalətin,
Şükür olsun insafına cəhalətin".

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Yəqin bu qənaətimə kimsə şəkk eləməz: ötən əsrin 20-ci illərinin əvvəllərində qələmə alınmış, 1937-ci ildə Vyanada almanca nəşr olunmuş, 1970-ci ilin başlanğıcında ingilis dilinə çevrilib geniş oxucu kütləsinə yayılmış və bitib-tükənməyən mübahisələrə səbəb olmuş "Əli və Nino" romanı qədər taleyi müəmmalılarla, macərəlarla dolu, müəllifliyinə iki yox, daha çox qələm sahibinin iddiaçı olduğu güman edilən, bir-birinə zidd versiyaların daim toqquşduğu əsər tapmaq çətin-dir. Romanla bağlı araşdırmaların – monoqrafiyaların, tədqiqatların, məqalələrin... həcmi bütöv bir institutun gördüyü işin həcmi qədərdir.

Roman ətrafında baş vermiş hadisələri öyrənmək, o hadisələrin üzərinə çəkilmiş sirt pərdəsini qaldırmağa cəhd etmək ömrümün son 20 ilinin başlıca məqsədlərindən birinə çevrildi. Əvvəllər marağımın başlıca hədəfi əsərin müəllifinin əslində kim olduğunu dəqiqləşdirmək idi. Ötən ilin əvvəllərində əlimdəki materialların, arxivlərdən və səfərlərimdən əldə elədiyim faktların sanballı bir kitab qələmə almağa imkan verdiyini anladım. "Qurban" (Yüzilin "Əli və Nino əfsanəsi") roman-xronikası belə yarandı.

Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin "Qurban Səid" imzasıyla "Əli və Nino" adlı roman qələmə aldığı ilk dəfə ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində yazıcının oğlu mərhum Fikrət Vəzirovdan eşitmişdim. Əsər Mirzə Xəzərin (bəzi versiyalara görə, Məcid Musazadənin) tərcüməsilə "Azərbaycan" jurnalında çap olunan sonra Yusif Vəzirin müəlliflik hüququnun təsbit edilməsi üçün Fikrət müəllimlə birgə fəaliyyət göstərməyə başladım.

Tez-tez görüşür, araşdırmalar nəticəsində əldə elədiyimiz faktları bölüşür, romanın mətnilə yazıcının digər əsərlərini tutuşdurur, üslub və lüğət tərkibini öyrənirdik.

Bir müddət sonra Azərbaycan Yazıçılar Birliyində problemlə bağlı geniş müzakirə təşkil elədik. Nüfuzlu ədəbiyyatşünasların, tənqidçilərin, dilçilərin və nasirlərin qatıldığı geniş müzakirənin iştirakçıları yekdilliklə bu fikrə gəldilər ki, "Qurban Səid" Yusif Vəzirin çoxsaylı imzalarından biridir və roman onun qələmindən çıxıb.

Amma məsələ bununla bitmədi, vəziyyət əslində, get-gedə daha dolaşlıq, daha mürəkkəb şəkildə almağa başladı. Romanı 1937-ci ildə Vyanada alman dilində buraxmış nəşriyyatın sahibi Ernst Talın qızı Lilinin əsərlərin ("Qızılbuynuzlu qız" romanı sonra üzə çıxacaqdı) "iyirminci illərin ortalarında qafqazlı görkəmi olan bir yazıçı tərəfindən təqdim edildiyi" barədə şahadətinə baxmayaraq Elfrida Ehrenfelsin, Lev Nussimbaumun, Məhəmməd Əsəd bəyin, hətta Qriqol Robakidzenin müəllif ola biləcəkləri barədə iddialar irəli sürülməyə başladı. Həqiqətin ortaya çıxarılması üçün görülən işlərə Fikrət Vəzirova yanaşı akademik Kamal Talıbzadə və professor Pənah Xəlilovun da böyük köməyi dəydi.

Həmin illərdə romanın motivləri üzrə ikiseriyalı bədii filmin ssenarisini də yazdım. Ssenari 1993-cü ildə Dövlət Yanacaq Komitəsinin sponsorluğu ilə çəkiləcəkdə. Amma

həmin məqamda baş verən hadisələr ideyanın gerçəkləşməsinə əngəl oldu. 1998-ci ildə tanınmış gürcü rejissoru Ketil Dolidze ssenaridən xəbər tutub məni Tbilisiyə dəvət elədi və "Qafqaz evi" təşkilatının xəttilə romanı ekranlaşdırmaq arzusunda olduğunu bildirdi.

Təəssüf ki, maliyyə çətinlikləri üzündən həmin ideyanı da həyata keçirmək baş tutmadı. 2000-ci ildə Bakıda sənədli film çəkən Azərbaycan əsilli Hollivud rejissoru Con (Cahangir) Qaffari ssenariylə maraqlandı, ideyanı Hollivudda gerçəkləşdirmək arzusunda olduğunu bildirdi.

"QURBAN"

Bir romanın tarixçəsi haqqında roman

Bununla belə, əsərin ekran taleyi yenə uğursuzluğa düşərək oldu. Bir neçə il əvvəl İsveç televiziyaında çalışan rejissor Rahim Sadıqbəyli əzmini arzunu gündəmə gətirdi, hətta filmin maliyyə xərcləri də müəyyənləşdirildi, amma bu dəfə də işlər axıra çatdırılmadı.

Bu illər ərzində mən təbii ki, romanın taleyi ilə bağlı araşdırmaları davam etdirirdim. Yusif Vəzirin Əlyazmalar İnstitutundakı fondunda, Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində, Tarix Arxivində, Ədəbiyyat Muzeyində, Tarix Muzeyində Yusif Vəzirin bioqrafiyasına, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərinə dair sənədləri öyrənirdim. Versiyamı təsdiqləməyə kömək edəcək hər bir fakt mənə ötrü qiymətliydi.

İmkan tapıb Yusif Vəzirin yaşadığı Kiyev və Simferopol şəhərlərinə baş çəkdim, onun həbsdə olduğu Qorki (indiki Nijni Novqorod) vilayəti daxili işlər idarəsinə sorğu məktubu göndərdim. 2009-cu ildə İstanbulda olanda Yusif Vəzirin izini axtardım, onun arxivini tapmağa çalışdım. Romanın taleyi və müəlliflik məsələsilə bağlı bütün araşdırmaları, xüsusilə Betti Bleyer, Həsən Quliyev, Zeydulla Ağayev, Çərkəz Qurbanlı, Tom Rays, Nuridə Atəşi və onlarla başqalarının tədqiqatlarını diqqətlə oxudum.

Öyrəndiklərimi özümün əldə elədiyim faktlarla tutuşdurandan sonra qəti qənaətə gəldim: həmin tədqiqatçılardan Betti Bleyer həqiqətə daha yaxındır – "Qurban Səid" imzasıyla qələmə alınmış, ciddi redaktəylə nəşr olunmuş əsərlərin müəllifi Yusif Vəzir Cəmənzəminlidir.

O n a

2. Yusif Vəzir Kırım qayıdandan sonra Fransaya səfir getməsi barədə söz-söhbət olub, qısa müddət ərzində Xarici İşlər Nazirliyi protokol şöbəsinin şefi (yeddi xarici dil bilirdi) işləyib, sonra İstanbula göndərilib. "Əli və Nino" romanında da bu bioqrafik faktdan istifadə edib.

3. Lev Nussimbaum gimnaziyada oxuyanda 9-14 yaşlarında (həm də qeyri-müntəzəm təhsil almışdı), Yusif Vəzirə romanda təsvir olunan gənclər kimi 20-22 yaşlarında idi; gimnaziyaya həyatının dəqiq təsvirinə fikir versək, bunun yetkin müşahidəçiyə məxsus olduğunu sezmək çətin deyil.

4. İddiaçılardan (Robakidze bir müddət Bakı Dövlət Universitetində mühazirə oxusa da, bu versiyaya inanırdı deyil) yalnız Yusif Vəzirin bədii nəsr, həm də roman ("Bir cavanın dəftəri", "Studentlər") yazmaq səriştəsi vardı. Bədii səviyyəsinə görə romanın peşakar nasir tərəfindən qələmə alındığına diqqət çəksək, bunu hələdici məqamlardan biri hesab edə bilərik.

5. Yusif Vəzir gimnaziyada oxuyanda qaldığı evə qonşu küçədə Əlipaşa Əliyev adlı bakılı milyonçu, bir də Aleksandra adlı gürcü qızı yaşayırdı, onların sevgisi dillər əzbəri idi; Əlipaşanın sonralar bolşeviklərlə döyüşdə öldürülməsindən, şübhəsiz, Yusif Vəzirin xəbəri vardı.

6. Roman cümhuriyyət süquta uğrayandan, Yusif Vəzir səfirlikdən istefa verəndən sonra – 1921-1922-ci illərdə qələmə alınıb.

Mən onun kirayənişin kimi evində qaldığı ailənin yadigarı, yaşı 90-ı ötmüş Sübhi Aypəri 2009-cu ildə İstanbulda tapdım. Yadında Yusif Vəzirin şıq və səliqəli (daha çox ağ kostyum) geyinməsilə yanaşı anasından eşitdiyi bir neçə kəlmə də qalmışdı: "Deyəsən, kirayənişiniz roman yazır".

7. Yusif Vəzir alman dilini gimnaziyada və Kiyev Universitetində oxuyanda öyrənmişdi, romanı Klüşidə tanış olduğu alman mühəndisinin köməyi ilə almancaya çevirə bilərdi.

8. Yusif Vəzirin 1926-cı ilin əvvəlində Berlində və Vyanada olduğu, Berlində İbad Əliyevlə görüşüb ondan 50 dollar borc aldığı, Vyanada isə qardaşı Mir Abdullanın dostu, Memarlıq İnstitutunda oxuyan Məhəmməd Ağaoğlu ilə görüşdüyü faktdır; Vyanada olanda əlyazmaları Ernst Talın nəşriyyatına verməsi mümkün idi. Lili Talın xatırladığı "qafqazlı"nın

romanların əlyazmalarını ona redaktəyə verib, az sonra da ürəktutmasından vəfat edib. Ehrenfels isə əlyazmaları öz adına qeydiyyatdan keçirib, ərinin yaxşı tanıdığı dostu, qonorər müqabilində "redaktə" işinin virtuozu Lev Nussimbaum-Əsəd bəyə "əl gəzdirmək üçün" verib, o da özünəxas şəkildə artırıb-əskildib, dəyişikliklər aparıb.

10. Leo Nussimbaum həmin vaxt Ernst Tala "Ölən Şərq" adlı xatirələr kitabı yazmaq barədə söz vermişdi, amma arvadının xəyanəti nəticəsində mənəvi iflas keçirdiyindən yaradıcılıqla məşğul olası halda deyildi; üstəlik, Tal Əsəd bəyə inanmır, onu dələduz sayırdı.

11. Lev Nussimbaum-Əsəd bəylə Elfrida Ehrenfels arasında müəllifliklə bağlı konflikt Ehrenfelsin "redaktəyə görə" boyun olduğu qonorər bir hissəsini verməməsi, sonra da onun tələblərini eşitməzliyə vurmasından yaranmışdı.

12. Məhəmməd Əsəd bəy "müsəlmanlığı qəbul eləmiş Şərq məsələləri üzrə mütəxəssis" Lev Nussimbaumun ədəbi təxəllüsüdür, Həsən Quliyev, Çərkəz Qurbanlı, Nuridə Atəşi və başqalarının iddiasının əksinə, Azərbaycanlı zadəgan olması versiyası onun mirasına sahib çıxmaq məqsədi güdən qaçaqmalçı və dələduz Əhməd Cəmil-Vakka Mazarranın uydurmasından başqa bir şey deyil.

Eləcə də, Tom Raysın ədəbi kələkbaz Leo Nussimbaumu "Əli və Nino", eyni zamanda "Qızılbuynuzlu qız" romanlarının əsl müəllifi kimi qələmə verməsi cəfəngiyyətdir. Nussimbaum o vaxtadan Almaniyaadakı rusdilli mühacirlərin qələmə aldığı əsərləri nəşriyyatlara satıb öz xeyrini götürən Yazıçılar İttifaqının prezidenti Verner Şendelin ötürdüyü əsərlərə "əl gəzdirməklə" məşğul olmuşdu. Belə mükəmməl əsəri yalnız hadisələrin içində olan, tarixi və siyasi situasiyadan gözəl baş çıxaran, yetərincə nəsr yazmaq təcrübəsi olan yazıçı qələmə ala bilərdi.

13. Daha bir Məhəmməd Əsəd (bunu Məhəmməd Əsəd bəylə qarışdırmamalı!) – Leopold Veys 1900-cü ildə Lvovda doğulub, "Frankfurter zeitung" qəzetinin müxbiri olub, Lev Nussimbaum-Əsəd bəyin çalışdığı "Di literatürse vel" həftəliyinin redaktoru Villi Haasın dostu, Levin yaxın tanış idi. O, qəzetin Şərq müxbiri kimi Yerusəlimə gedib, orada yəhudi dövləti qurmaq üçün çalışan Haim Veysmandan "islami içəridən öyrənmək, islam ələminin diqqətini göstərdikləri fəaliyyətdən yayınmaq" missiyası alıb, 1926-cı ildə Berlində islamı qəbul eləyib, Mədinədə kral Səudun sarayında yaşayıb, Pakistan Xarici İşlər Nazirliyində çalışıb, sonra bu ölkənin BMT-dəki nümayəndəsi olub, ömrünün axırında Qranadada məskən salıb, "Quran"ın şərhini yazıb, orada yəhudilərə qarşı fikirləri ört-basdır eləməyə can atıb, 1991-ci ildə dünyasını dəyişib.

Eyni missiyanı da Lev Nussimbaum-Əsəd bəy Avropada "ədəbiyyat dəllal" Valter Şendelin (müharibədən sonra dələduzluğa görə həbs olunub) köməyi ilə yerinə yetirib.

Məncə, hələlik yetər. Mənim qələmə aldığı "Qurban" (Yüz ilin "Əli və Nino" əfsanəsi) roman-xronikası dünyanın ən gözəl və romantik sevgi romanlarından biri olan əsərin taleyi ilə bağlı macərəlarla dolu kitabdır. Bütün günahsız qurbanların xatirəsinə həsr olunmuş bu kitabda həqiqətə lap yaxın olduğuma tam əminəm.

Amma inanıram ki, bu yazı da, qələmə aldığı kitab da sonuncu deyil, "Əli və Nino"nun taleyi hələ uzun müddət fikirləri məşğul edəcək.

görək:

1. Yusif Vəzir seyid nəslindəndir, atası "Seyid" imzasıyla aşiqanə şeirlər yazırdı, anası Seyid Əziz kimi tanınırdı; əmisinin adı Seyid Kazım (Mihhəsən Vəzirovun atası) idi; yazıçı hələ 1911-ci ildə "Qurban" adlı hekayə yazmışdı; Klüşidə işləyəndə tanışi mühacir ərəb fəhləsi Məhəmməd Mənsur ona "Qurban" deyə müraciət eləyirmiş, onun oğlunun adı isə Səid imiş. Təbii ki, həmin imzanı seçmək üçün bu qədər fakt az deyil.

da məhz Yusif Vəzir olduğuna şübhə eləmirik.

9. Elfrida Ehrenfels Lili Talla yaxın idi, əri Ömər-Rolfla birgə yazdığı ilk romanı bəyənəməyən Tal Şərq mövzusunda yazılmış

tərcüməçi təcrübəsi

Fransız ədəbiyyatının tərcüməçisi kimi tanınan Hamlet Qoca ötən əsrin 60-cı illərində hekayələri ilə ədəbiyyata gəlib. İki ölkə arasında mədəni əlaqələrin inkişafında göstərdiyi xidmətlərinə görə Fransanın "İncəsənət və ədəbiyyat komandoru" ordeninə layiq görülüb. Hamlet Qoca "Aydın yol"un oxucularıyla yaradıcılıq təcrübəsini bölüşür.

Tərcüməyə başlamağımın səbəbi

60-cı illərdə bədii ədəbiyyatla fəal məşğul olsam da, o zamankı Xarici Dillər İnstitutunun fransız dili fakültəsində oxuyanda yaradıcılıqdan uzaqlaşdım. Tələbəlik illərimdə Gi de Mopassanın hekayələrini, fransız lətifələrini oxuyub ləzzət alırdım, həm də təəssüflənirdim ki, bunları ancaq mən oxuya bilirdim. Tərcüməyə başlamağımın səbəbi bu oldu.

Hələ orta məktəbdə oxuyanda şeirlər, yumoristik hekayələr yazırdım. Bir neçə hekayəm də çap olunmuşdu. Bəzən məndən soruşurlar ki, niyə öz yaradıcılığını kənara qoyub ancaq fransız ədəbiyyatı ilə məşğul olursan? Deyirəm: "Mən hekayə, roman yazıb, get-gedə artan Azərbaycan yazıçılarının sırasına düşə bilərəm, amma fikrimcə, fransız ədəbiyyatının gözəl nümunələrini seçib dilimizə çevirməklə oxuculara və mədəniyyətimizə daha artıq xidmət göstərirəm".

Yatağımın altından ilan-qurbağa çıxırdı

60-cı illərdə SSRİ Afrika ölkələrinə kömək edirdi. Sovet İttifaqı "qara qitə"dəki ölkələrə mal satır, onları özündən asılı vəziyyətə salır, sonra da bu asılılıq hesabına BMT-də onların səsini qazanırdı.

Həmin illərdə sovet hökuməti azərbaycanlı tərcüməçilərdən çox istifadə edirdi. İnstitutda müraciət gəlir, gənc kadrlar tələb olunurdu. İstedadlı tələbələr həmin təşkilatlara göndərilir və sınaqdan keçirilirdi.

İlk işlədiyim ölkə Mali Respublikası oldu. Asiya və Afrika Ölkələri ilə Həmrəylik Komitəsində çalışanda Bakıdakıların bir ilə qazandığını bir aya qazanırdıq. Qərbi Afrika ölkələrinin, demək olar, hamısında olmuşam.

Afrikada yaşamaq, ora uyğunlaşmaq çox çətin idi. Böyük evlərdə qalırdıq, qapı-pəncərə bağlı olsa da, səhər oyananda gördüyün yatağın altından ilan-qurbağa çıxır. Həmin ölkələrdə qazandığım təcrübə və xatirələrdən dörd kitab yazmışam: "Tamtamlar ölkəsində", "Afrikada gördüklərim", "Üç Afrika səfəri" və "Fransızlar yurtdum haqqında".

Müəllimimiz yaşlı rus qadını idi

Fransız dili kursunda 30 gənc iddik, onların arasından cəmi 3-4 nəfər peşəkar tərcüməçi kimi yetişdi və xarici ölkələrə göndərildi. Kim dili öyrənməyə çalışır, işinə daha çox can yandırarsa, peşəkar ola bilər.

Müəllimimiz yaşlı rus qadını idi, azərbaycanca çox pis bilirdi. Buna görə biz fransız dili ilə yanaşı, rus dilini də öyrənirdik. Dərindən sonra bizi ev oxusuna görə yarım saat saxlayırdı, biz də bir romanı hissə-hissə ona danışırıydıq. Onun tələbələri həmişə yüksək intellektləri ilə seçilirdilər.

İş prosesində, təcrübədə də çox şey öyrənmişəm. Məncə, təcrübə tərcümənin əsas şərtidir.

Bir dəfə parlamentdə siyasi partiya təmsilçiləri ilə Avropadan gəlmiş nümayəndə heyəti görüşürdü. Qarabağ münaqişəsi müzakirə olunanda bizim siyasilərdən biri dedi ki, "onsuz da biz Qarabağı alsaq, orada bir nəfər də erməni qalmayacaq, hamısını qıracağıq". Zala sükut çökdü, özümü topladım, həmin şəxsə dedim: "Yəqin siz demək istəyirsiniz ki, müharibə başlasa, ermənilər öz ölkələrinə qaçaqalar?" Özü də səhvini anladı, beləcə, düzəliş etdik. Həmin görüşdə səslənən yersiz bir cümlə ölkənin taleyinə zərbə vura bilərdi.

Təqəüdə çıxandan sonra bir müddət AzərTAC-da fransız bölməsinə rəhbərlik etdim. Fransız dilində bir sözün iki fərqli mənası var: yoluna qoymaq və çoxaltmaq.

vasitəsilə məşhur yazıçı Baninlə tanış oldum. Musa Nağıyevlə Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi olan bu xanımın yaradıcılığını öyrəndim, "Qafqaz günləri" romanını oxudum. Kitabın tərcüməsinə başlayanda Baninə məktub yazıb oxucu qınağı və senzuranı nəzərə alaraq, bir-iki məqamın çəxarılması üçün icazə istədim. Təəssüflənsə də, razılıq verdi, "Paris günləri" romanını da mənə göndərdi.

1988-ci ildə birinci əsəri 2-3 aya həvəslə tərcümə edib çapa göndərdim. Amma nəşriyyatdakı vəziyyətə görə çap ləngidi. Banin kitabı həsrətli gözləyirdi, deyirdi ki, Almaniyada bir dostum var, romanın azərbaycanca çıxmasını gözləyir ki, almanca da tərcümə eləsin.

haqda sözlərini toplamışam. 30-40 il ərzində müxtəlif kitablardan yığdığım dəyərli fikirlər var...

Həmişə bizə deyirdilər ki, ruslar sizə mədəniyyət gətirib. Elə mətnlər seçirdim ki, orada fransız səyyah azərbaycanlı arabacının erməni notariusdan daha mədəni və insanpərvər olduğunu yazır.

Aleksandr Dümayla birgə ölkəmizə gəlmiş Moyne adlı rəssam bu səfər haqda kitab yazıb. Fransalı dostum həmin kitabı Paris kitabxanasından tapıb gətirdi. Moyne yazır ki, ikinci bir vətən seçmək imkanım olsaydı, Şəkini seçərdim...

Molla Nəsrəddinin lətifələrindən 40-ni fransız dilinə çevirmişəm, hələ də çap olunmayıb.

"Banin elə bildi ərinin qohumlarındanam"

Hamlet Qoca: "Təcrübə tərcümənin əsas şərtidir"

Bir dəfə parlamentdə...

Tərcümənin ilk şərti məsuliyyətli olmaqdır. 2000-ci illərin əvvəllərində Milli Məclisin beynəlxalq əlaqələr şöbəsində müşavir vəzifəsində çalışırdım. Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbulu ərəfəsində mərhum spiker Murtuz Ələsgərovla gərgin qrafiklə işləyirdik. Fransızdilli ölkələrdən gələn nümayəndə heyətilə görüşlərdə iştirak

Avropa Şurası rəsmi çıxışı zamanı demişdi: "Qarabağ münaqişəsini yoluna qoymağa çalışacağıq". Tərcüməçi bu sözü "ç o -

1992-ci ildə kitab çap olunanda Banin artıq rəhmətə getmişdi.

Maraqlıdır ki, Baninin ayrıldığı ərinin soyadı da mənim soyadımda Qocayevdir. Əslən Gürcüstandan olan həmin adam Baninin atasını türmədən çıxarıb, ailəsinə xilas edib, amma qız onu sevə bilməyib. Mən ona birinci dəfə məktub yazanda qorxmışdu, yazmışdı ki, özünüz, ailəniz haqda ətraflı məlumat verin. Axırda başa düşdü ki, mənim o qocayevlərlə heç bir əlaqəm yoxdur və sevindi.

Ürəyimdə fransızca şeirlər "yazıram"

Ümumilikdə 14 tərcümə kitabım var. Mopassanın hekayələrini, Jorj Simenonun "Malular

Mənim üçün qonurar elə bir əhəmiyyət daşıyır, əsas məsələ Azərbaycanın və azərbaycanlıların mədəni qazancıdır. İllər boyu həvəslə fransızcadan çevirdiyim 14 kitab üçün aldığım əmək haqqını hesablasam, avropalı tərcüməçinin bir kitabı çevirməyə aldığı qonorardan az olar. Mən bu işi təmənnəsiz və xoş niyyətlə görmüşəm.

Fransız dili çox zəngin, axıcı dildir. Ürəyimdə fransızca şeirlər "yazıram", amma onları dilimizə çevirəndə çətinlik çəkirəm.

Tərcümə zamanı düşünmüşəm ki, elə bil Mopassan bu cümlələri azərbaycanca yazıb, indi mən fransızca oxuyuram. Saqanın da dili belə axıcı və doğmadır.

Tərcümə elədiyim kitabların, demək olar, hamısını özüm seçmişəm. Sifarişlə ancaq nəşriyyatda işləyəndə iki kitab çevirmişəm. "Gənclik" nəşriyyatında çalışanda öyrəndim ki, nəşriyyatın çap planına iki fransız müəllifin kitabı - Andre Moruanın hekayələri və Ann Filipin "Bir göz qırpımı" əsəri salınıb, özü də kitabları rus dilindən tərcümə etmək nəzərdə tutulub. Əsərlərin orijinallarını tapıb çevirdim.

Bütün bədii mətnlərin orijinaldan çevrilməsinin tərəfdarıyam...

Leyla ƏLİYEVƏ

xaltmaq" kimi tərcümə etmişdi. Məsuliyyət hiss etmədən tərcümə işinə girişmək olmaz.

Baninin kitabından bir-iki məqamı çıxardım

Ötən əsrin 80-ci illərinin ortalarında SSRİ-nin YUNESKO-dakı nümayəndəsi Ramiz Abutalıbovun

Bəstələri heç bir müğənnidə öz ifasında olduğu qədər gözəl alınmır...

Bu dəfə Cavanşir Quliyevi oxuculara bu təqdimatla tanımaq istədik. Əlavə edək ki, hazırda Şimali Kiprin (Quzey Kıbrısın) Yaxın Doğu Universitetində dərs deyir və "Dədə Qorqud" baleti üzərində işləyir. Arada imkan tapıb bizim də suallarımızı cavablandırtdı.

- Nə vaxt yeni mahnı yazacaqsınız? Beyninizdə doğulub-ölmə mahnıları olurmu?

- Yaralı yerimə toxundunuz. Doğulmamış ölmə, doğulub ölmə kimi qalan, içimi dağıda-dağıda doğulmaq istəyən mahnıları var. Məsələn, Hüseyn Cavidin "Xəyyam" pyesindəki məşhur "Bilməm, niyə getdim, niyə döndün, niyə baxdın?" rədifli şeiri neçə ildir içimdə qovrulur. Mahnu

- Azərbaycanda son vaxtlar yetişən bəstəkarlar haqda nə deyə bilərsiniz?

- Bizim bəstəkarlıq məktəbimiz, şükür olsun, məşin kimidir - davamlı məhsul verir, durmadan yeni bəstəkarlar yetişir.

- Əslində, uzun təilləri Azərbaycanda keçirsəm də, efiri dinləmək imkanım çox olmur, ona görə mahnı palitrasıyla tam tanış olduğumu deyə bilmərəm. Hərdən qulağıma xoş musiqilər gəlir - yolda, avtobusda, taksidə... Kimin əsəri olduğunu bilmirəm. Sözsüz ki, yaxşı mahnılar da yazılır, amma dediyim kimi, üzde olanların çoxu bacarıqsız və naşı adamların qondardığı yarımfabrikatlardır.

Fikir vermisinizsə, heç bir ölkədə Azərbaycandakı qədər köhnə mahnıları yenidən oxumurlar. Bəs niyə bizim qulaqlarımız keçmiş dinşəyir? Cavabı çox bəsitdir: köhnə mahnılar yenilərdən keyfiyyətlidir.

- Əvvəlcə "Sənsizlik" adlı mahnımla ürəkləri fəth elədimiz. Sonra yazdığımız mahnılarsa əl bil həmin mahnıdan doğur. Sanki eyni ab-havada, eyni notlar üstündə yazılıb...

- Təşəkkür edirəm, çünki bu, mənim mahnı yaradıcılığımıza verilən ən böyük qiymətdir, yəni mahnı yaradıcılığında öz üslubumun olduğunu təsdiqləyir. Yaradıcılar həmişə üslub axtarışında olurlar, bəzisi ömrünün sonuna qədər yaşayıb-yaradır, ancaq üslubunu tapıb bilmir. Bu, sənətdə ən çətin əldə edilən keyfiyyətdir.

- "Dədə Qorqud" baleti haqda bir qədər geniş məlumat verərsinizmi? Bildiyimizə görə, baletin librettosunu mərhum rejissor Vaqif İbrahimov yazırmış. İndi bu işi kimə həvalə etmişiniz?

- Bu balet ömrüm boyu ən çox arzuladığım, ən çox hazırladığım və ən çox yazmaq istədiyim əsər olub. Uzun illər bu proyektə yaxınlaşmağa ehtiyat edirdim, sanki qədim və gözəl bir küzənin əllərində çiləklənəcəyindən qorxurdum. Anlamaq istədiyim bu idi - bir miskin musiqi yazarı xalqın ən böyük sənət abidəsini ən azı korlamamaq qabiliyyətinə sahibdirmi?

Beləcə, şübhələr içində illər ötürdü. Nəhayət, yolumun üstünə Vaqif İbrahimov çıxdı, zurna ilə simfonik orkestr üçün üvertürümü dinləyəndən sonra dedi ki, sən bu işi bacararsan, qorxma. Üstəlik, bir yazı da yazdı ki, "Dədəmiz Qorqudu... Dirsə Xanı... Burla Xatunu... Banuçəyəli... Dəli Domrulu... dastan qəhrəmanını janr cildindən çıxıban canlı İnsan sayğı gülüb-danışan, sevinib-qəmli-nən, coşub-daşan gördüm!.."

Ürəkləndirdi, həvəsləndirdi məni! Və balet haqda daha ciddi düşünməyə başladım. Librettomu özünün yazmasını xahiş etdim, məni qırmadı, bir neçə boyu yazdı. Təəsüf ki, əcəl ona baletin librettosunu bitirməyə imkan vermədi. Mən isə işə başladım.

"Dədə Qorqud" 12 axşam səhnələnən 12 baletdən ibarət nəhəng bir səhnə əsəri olmalıdır. Məlumdur ki, əsərdə 12 dastan var, bunlara boy da deyirlər. Hər dastan mükəmməl bir balet olacaq. Dədə Qorqud obrazı isə bütün dastanları bir növ "tikərək" əsəri bütövləşdirəcək. Əsərdəki bəzi kiçik boyalar librettoda kamil əsər səviyyəsinə qədər böyüyəcək. Məsələn, Vaqif İbrahimovun "Qanturalı" boyunu dastanın içində daha da aktivləşdirərək tam əsər halına gətirmişdi.

Hazırda 3 baletin - "Dirsə xan", "Qazan xan" və "Qanturalı" boylarının əsas musiqi eskizləri hazırdır. Bütün eskizlər hazır olandan sonra partitürə başlayacam. Bilmirəm, ömrüm yetəcəkmi bu nəhəng işi bitirməyə, amma gücüm tükənənə qədər işləyəcəm. Librettonun davamını kimin yazacağı hələ məlum deyil, axtarıram, çünki librettist mənim bəzi ideyalarımı uyğun yazmalıdır. Vaqiflə anlaşırdıq...

- Kipr cəmiyyətinin elitar musiqiyə münasibəti necədir? Səviyyə sizi qane edirmi? Bəstələriniz necə qarşılıdır?

- Elitar musiqi, mənə, nisbi anlayışdır, bu musiqinin meyarı coğrafiyadan, toplumun dünyagörüşündən asılı olaraq dəyişir. Əgər siz çağdaş akademik musiqini nəzərdə

12 axşam baxılması 12 hissəlik səhnə əsəri: "Dədə Qorqud" baleti

*Cavanşir Quliyev:
"Doğulmamış ölmə,
doğulub ölmə kimi qalan,
içimi dağıda-dağıda
doğulmaq istəyən
mahnıları var..."*

tutursunuzsa, Kiprdə bu tip musiqi dinləyicisi, Azərbaycan da daxil bir çox yerlərdə olduğu kimi, çox deyil. Avangard musiqi burdakı dinləyici üçün qavrayış problemləri yaradır. Amma klassik musiqini böyük həvəslə dinləyirlər. Düzdür, öz ifaçıları o qədər güclü, sayları isə yetərlincə deyil, amma müxtəlif festivallara gələn musiqiçilərin konsertlərinə fəal gedirlər. Musiqi anlayışları da kifayət qədər yüksəkdir.

Əsərlərim Kiprdə konsert şəklində təqdim olunmayıb, çünki bu bəstələr burdakı musiqiçilər üçün texniki cəhətdən mürəkkəbdir, kənardan orkestr, ya ifaçılar gətirməksə mənim üçün mümkünsüzdür. Amma internet çağında bir insan haqqında məlumat əldə etmək çox asan və rahat olduğundan, hələ özüm gəlməmişdən yazılarımın, türklər demiş, "ilgili makamları"nu dinləmişdilər. Bunu mənə göstərdikləri özəl qayğıdan anladım. Burada da zaman-zaman yazılarım işıq üzünə görünür - fakültəmizin məzunuyət tamaşalarında, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti və Azərbaycanla bağlı bayram konsertlərində. Bundan başqa, Türkiyədə müxtəlif teatr tamaşalarında, konsert səhnələrində mütəmadi olaraq əsərlərim səslənir.

Mən mahnı qoşanları yox, peşəkar bəstəkarları nəzərdə tuturam. Hələlik onların adı geniş dinləyici kütləsinə məlum deyil, ancaq bir müddətdən sonra bir-bir parlamağa başlayacaqlar.

- "Bütün sözlər deyilib, bütün mahnılar yazılıb, yeni yazılanlar əslində keçmişdəkilərin bir az fərqli təkrarıdır". Bu fikirlə razımsınız?

- Xeyr, razı deyiləm. İnsan var olduqca bədii axtarışlar davam edəcək və mütləq yeni səslər, yeni sözlər, yeni ideyalar tapılacaq.

- Şəkili olduğumuzu ilk dəfə eşidəndə təəccüblənmişdim. Qaraqabaq adam təsiri bağışlayırsınız, elə bil heç vaxt ürəkdən gülmürsünüz...

- Bunu dəfələrlə eşitmişəm, görünür, doğrudan da kənardan baxanda qaraqabaq adama bənzəyirəm. Bu, özünü-müdafə maskası da ola bilər...

Düzdür, xasiyyətcə çılğınam, hərdən əsəbi oluram, hərdən kimisə rahatsız eləyə də bilərəm. Bütün bunlar mənim kənardan görünüşümdür...

- "Feysbuk"da sizə səhifə yaradıb mahnılarınızı paylaşdır. "Sənsizlik" adlı mahnınızı "Qulaq asın, kef elin" replikası ilə yerləşdiriblər. Səhifədən xəbəriniz varmı?

- İndi eşitdim. Vaxtilə "Feysbuk"da səhifəm vardı. Çoxlu suallar gəlməyə başladı, hamısını da cavablandırmaq məcburiyyətindəydim. Vaxtımı alırdı deyə qapatdım səhifəni. Dediğiniz saxta səhifəni yazılarımı təbliğ etmək üçün açıblarsa, onlara təşəkkür borcum var. Yox, başqa niyyətləri varsa, o zaman sizin qəzet vasitəsilə bəyan edirəm ki, mənim "Feysbuk"da səhifəm yoxdur.

QIZILGÜL

hazırda, onu işıq üzünə çıxarmaq lazımdır, amma kimsəyə görə olmadığımı düşünəndə həvəsəndən düşürəm. Çünki Azərbaycanda artıq dərin məzmunlu ciddi mahnılar populyar deyil, hətta yaxşı müğənnilər də ciddi və keyfiyyətli mahnı oxumaq istəmirlər - bazar onları yüngül və bayağı mahnılar oxumağa vadar edir. Niyə? Çünki təbliğatçı və dinləyici bunu istəyir. Pul burdadır. İndi Azərbaycanda mənim bəstələrimin dinləyicisi xeyli azalıb.

Bütün bunlara baxmayaraq, çalışıram mahnı da yazam. Kiprə gələndən sonra bir neçə mahnı yazıb səsləndirmişəm, yaxın dostları onları dinləyiblər. Əvvəlki kimi fəal mahnı yaradıcılığı isə yalnız Azərbaycanda yaşaya-yaşaya mümkündür.

Bu proses son yüz ildə belə olub, indi də davam edir. Həmin bəstəkarların istedadı və ustalıq, təbii ki, eyni səviyyədə deyil, hələlik peşə prioritetlərini təyin etməyiblər, bəziləri öz üslublarını tapmayıblar, ancaq bütün bunlar hələ irəlilədir və düzələn şeylərdir. Əsas odur ki, savadlıdır, keyfiyyətli təlim görüblər, bəziləri hətta xaricdə ixtisaslaşma kursu keçiblər. Əminəm ki, əksəriyyəti öz yolunu tapacaq, musiqimizə gözəl əsərlər verəcək. Bəzilərinin adını da çəkə bilərəm: Elmir Mirzəyev, Zaur Fərhadov, Rüfət Xəlilov, Firudin Allahverdi, Türker Qasımzadə...

- Yeni yazılan mahnılardan xoşunuza gələn, ürəyinizi yatarmı olubmu?

Bu rubrikada redaksiyanın seçdiyi bir şeirin, yaxud nəsr parçasının bir neçə tərcümə variantını təqdim edirik. Tərcüməçiləri də redaksiya seçir. Onlar bir-birinin tərcüməsindən, təbii ki, xəbərsiz olurlar. Daha sonra tərcümələri nömrələyib, münsifə göndəririk. Aydın ki, münsif tərcüməçilərin kimliyindən, hansı variantın hansı tərcüməçiyə məxsus olduğundan xəbərsiz qalır. Bu dəfə Qabriel Qarsia Markesin dünya şöhrətli "Yüz ilin tənhalığı" romanının ilk üç cümləsini seçib tərcüməçilərə göndərdik. Onların mətni rus dilindən çevirdiyini nəzərə alıb cümlələrin orijinalı ilə yanaşı ruscasını da təqdim edirik. Bu səhifənin münsifi Azərbaycan Dillər Universitetinin tərcümə fakültəsinin dekanı, görkəmli tərcüməçi Vilayət Hacıyevdir.

Gabriel García Márquez

Cien años de soledad

Muchos años después, frente al pelotón de fusilamiento, el coronel Aureliano Buendía había de recordar aquella tarde remota en que su padre lo llevó a conocer el hielo. Macondo era entonces una aldea de veinte casas de barro y cañabrava construidas a la orilla de un río de aguas diáfanas que se precipitaban por un lecho de piedras pulidas, blancas y enormes como huevos prehistóricos. El mundo era tan reciente, que muchas cosas carecían de nombre, y para mencionarlas había que señalarlas con el dedo.

MARKESİN

**Габриэль Гарсиа Маркес
Сто лет одиночества**

Пройдет много лет, и полковник Аурелиано Буэндия, стоя у стены в ожидании расстрела, вспомнит тот далекий вечер, когда отец взял его с собой посмотреть на лед. Макондо было тогда небольшим селением с двумя десятками хижин, выстроенных из глины и бамбука на берегу реки, которая мчала свои прозрачные воды по ложу из белых отполированных камней, огромных, как доисторические яйца. Мир был еще таким новым, что многие вещи не имели названия и на них приходилось показывать пальцем.

**üç cümləsinin
səkkiz tərcüməsi**

Tərcümə 1

Çox-çox illər keçəcək, polkovnik Aureliano Buendia da güllələnməyini gözləyə-gözləyə divarın dibində dayanıb atasının onu özüylə buzu görməyə apardığı həmin uzaq axşamı xatırlayacaqdı. Onda Makondo şəffaf suları Nuh əyyamının yumurtaları kimi iri şumal ağ daşlardan ibarət yatağıyla şığıyub gedən çayın kənarında gildən və bambukdan tikilmiş iyirmi daxmalığ kiçik qəsəbəydi. Dünya o qədər bakırdı ki, çox şeyin adı yoxudu, onları eləcə barmaqla göstərmək lazım gəlirdi.

Nəriman Əbdülrəhmanlı

Tərcümə 2

Aradan illər keçəcək və divarın önündə dayanıb güllələnməyini gözləyən polkovnik Aureliano Buendia atasıyla buz parçasına baxmağa getdikləri o uzaq axşamı xatırlayacaqdı. O vaxtlar Makondo dumduzu suları iri, əfsanəvi əjdaha yumurtalarına bənzər ağappaq cilalı daşların arasıyla sürətlə axan çayın kənarında bambuk ağaclarından və gildən hörülmüş iyirmi daxmalığ kiçik qəsəbəydi. Hələ dünya o qədər təzəydi ki, bəzi şeylərin adı belə yoxuydu və o şeyləri barmaqla göstərmək lazım gəlirdi.

Tahir Kazımlı

Tərcümə 3

Uzun illər keçəcək, polkovnik Aureliano Buendia divara söykəlib güllələnməyi anı gözlərkən, atasının onu buza baxmağa apardığı o uzaq axşamı xatırlayacaqdı. O zaman, tarixdən öncəki əfsanəvi nəhəng yumurtalara bənzər parıltılı daşların arasıyla axıb gedən şəffaf sulu bir çayın sahilində Makondo gildən və bambukdan tikilmiş, təxminən iyirmi daxmalığ balaca bir kənd idi. Dünya o qədər təzə idi ki, çox şeyin hələ adı yoxuydu və çox şeyi barmaqla göstərmək lazım gəlirdi.

Zahid Sarıtorpaq

Tərcümə 4

Çox illər sonra polkovnik Aureliano Buendia divara söykəlib güllələnməyini gözləyəndə atasının onu buza baxmağa apardığı o uzaq axşamı xatırlayacaqdı. O zaman gildən və bambukdan tikilmiş iyirmi daxmalığ kiçik bir kənd olan Makondo, bəni-insandan da əvvəllərin nəhəng yumurtalarına oxşayan hamar ağ daşlarla dolu yatağıyla dumduzu suları qıldayıb axan çayın kənarında yerləşirdi. Dünya o qədər bakırdı ki, hələ çox şeyin adı yox idi və onları barmaqla göstərməli olurdular.

Saday Budaqlı

Tərcümə 5

Çox illər keçəcək və güllələnmə intizarında divara söykəlib durmuş polkovnik Aureliano Buendia atasının onu buza baxmağa apardığı həmin o uzaq axşamı xatırlayacaqdı. O zamanlar Makondo özünün şəffaf sularını çox qədim kələz yumurtaları qədər nəhəng bəyaz daşların bağrında açdığı cilalı yataqla çağladan çayın qırağında, gil və bambukdan tikilmiş, təxminən iyirmi daxmalığ kiçik bir kənd idi. Dünya hələ o qədər təzəydi ki, çox şeyin adını qoymamışdılar və onlardan danışanda, çarəsizlikdən barmaqla göstərməli olurdular.

İlqar Əlfiyolu

Tərcümə 6

Uzun illər keçəcək və polkovnik Aureliano Buendia divar önündə dayanıb güllələnməyi anı gözləyərək, atasının onu buza baxmağa apardığı həmin uzaq axşamı xatırlayacaqdı. Makondo o vaxtlar dumduzu sularını dinozavr yumurtaları kimi iri, cilalı ağ daşların arasıyla şütüyən çayın kənarında gildən və bambukdan tikilmiş, iyirmi daxmalığ kiçik komandan ibarət kiçik bir kənd idi. Onda dünyanın hələ lap cavan vaxtlarıydı deyər, çox şeylər adsız idi və onları barmaqla göstərməli olurdular.

Etimad Başkeçid

Tərcümə 7

Üstündən çox illər keçəcək və divar önündə durub güllələnməyini gözləyən polkovnik Aureliano Buendia atasının onu özü ilə buza baxmağa apardığı o uzaq axşamı xatırlayacaqdı. Onda Makondo dumduzu sularını dinozavr yumurtası kimi nəhəng, hamar və ağ daşlarla döşənəklə yatağı ilə qovan çayın sahilində palçıq və bambukdan tikilmiş iyirmi daxmalığ qədər daxmadan ibarət kiçik bir kənd idi. Dünya hələ o qədər təzə-tər idi ki, çox şeylərin adı yox idi, onları barmaqla göstərmək lazım gəlirdi.

Səfər Alışarlı

Tərcümə 8

Uzun illər ötcək, bir gün polkovnik Aureliano Buendia güllə qabağında divara dirəndə atasına qoşulub buza baxmağa getdiyi həmin uzaq axşamı yada salacaq. Makondo o zamanlar dumduzu suları əjdaha yumurtası boyda hamar daşların arasıyla şütüyən çayın qırağında gildən-bambukdan yapılmış iyirmi daxmalığ balaca bir kənd idi. Dünyanın erkən çağında, hələ çox şeyin adı üstünə oturmamışdı, çox şeyi hələ barmaqla göstəriridilər.

Fəxrü Uğurlu

Vilayət Hacıyevin rəyi

Əlbəttə, tərcümələr hamısı rus dilindən olduğu üçün, demək olar ki, ifadə edilən məna eynidir. Sadəcə olaraq, ifadə vasitələrində müxtəliflik var. Bəzilərinə o, orijinaldakından bir qədər qüvvətli, bəzilərinə isə zəif səslənir. Məsələn, «мир был еще таким новым...» cümləsi birinci, dördüncü tərcümələrdə "bakırdı" kimi verilir ki, bu da, zənnimcə, yaxşı səslənsə də, orijinalın fikir yükünü vermir, "təzəydi", "təzə idi", "təzə-tər idi" (tərcümə: 2, 3, 5, 7) hərfi tərcümə təsiri bağışlayır. Əslində, dünyanın həmin vaxtlar heç də "təzə" olmadığını, yalnız onlar üçün təzə açıldığını nəzərə alsaq, altıncı və səkkizinci tərcümələri cümlələrin əvvəlinə "sanki" və ya "elə bil" artırmaqla məqbul tərcümə hesab etmək olar. Bəlkə də belə daha yaxşı səslənərdi: "Sanki dünya yenidən bina olunmuşdu..." Axı onda dünya çoxdan bərqərar idi və hər şeyin də adı vardı, sadəcə olaraq, onlara məlum deyildi.

Orijinaldan ikinci cümləni tərcümə etmək üçün birçə anlığa iri ağ daşların arasından qijilti ilə axan, həmin daşları yuya-yuya sanki cilalayan dağ çayını təsəvvür etmək lazımdır. Əgər biz ruscadakı «ложка» və «отполированный» sözlərini işləndiyi kimi saxlamağa çalışsaq, tərcümə alınmayacaqdı. Çünki Azərbaycan dilində "çay öz yatağı ilə axır" demirlər. "Çay öz yatağından çıxdı" isə demək mümkündür. «Огромных, как доисторические яйца»-nın tərcüməsində "Nuh əyyamının yumurtaları" (tərcümə 1), "Əfsanəvi əjdaha yumurtaları" (tərcümə 2), "tarixdən öncəki əfsanəvi nəhəng yumurtalar" (tərcümə 3),

"qədim kələz yumurtaları" (tərcümə 5), "dinozavr yumurtaları" (tərcümə 6), "əjdaha yumurtası" (tərcümə 8) verilməsi də, zənnimcə, məqbul tərcümə hesab oluna bilməz. Belə olan halda, dördüncü tərcümədəki "bəni-insandan da əvvəllərin nəhəng yumurtaları"ni orijinalın fikir yükünü ifadə edə bilən uğurlu tərcümə saymaq olar. Bütövlükdə götürəndə, "bakırdı"ni, bir də "yataq" sözlərini çıxmaq şərtilə, söz seçimi, fikrin ifadə tərzini baxımından dördüncü tərcümə məqbul hesab oluna bilər, ancaq burada da, mənca, təhkiyənin forması düzgün seçilməyib. "Uzun illər keçəcək və..." ilə başlayan tərcümə mətnlərinin təhkiyə tərzini və bununla yaranan ritmi təkcə

orijinala yaxın olmaqla kifayətlənmir, həm də mətnin rəvan oxunmasını təmin edir. Daha bir məsələni vurğulamaq istərdik: Azərbaycan dilində "gildən tikilmiş ev" ifadəsi işlənmir və burada uzaqbaşı "sarı palçıqdan tikilmiş ev" deməklə orijinalın fikir yükü azalmazdı. Əslində, ispanca "barro" sözünün birinci mənası palçıq, ikinci mənası "gil"dir. Yeddinci tərcümənin müəllifi, görünür, hansı duymulasa haqlı olaraq "palçıq və bambukdan tikilmiş" yazıb. Əlbəttə, bütün bunlar mənim subyektiv fikrimdir. Onu da deyim ki, mənə təqdim olunmuş hər tərcümənin özünə görə bir uğuru var.

Əksər müasir dillərin, o cümlədən, ingilis, fransız, rus, alman, italyan, ispan, yunan, eləcə də Hindistanda danışılan bir çox dillərin mənşəyi 5 min il bundan əvvəl sıradan çıxmış Hind-Avropa dili sayılır. Hind-Avropa ailəsinə aid dillərdən biri də sanskrit dilidir.

Ehtimal olunur ki, Hind-Avropa xalqlarının vətəni üç çayın – Elba, Oder və Visla çaylarının hövzəsidir. Bu gün də elə dillər var ki, qədim Hind-Avropa dilini daha çox xatırladır. Onlardan biri litva dilidir. Bəlkə də müasir litvalılar başqa xalqlardan fərqli olaraq əcdadlarının yaşadığı qədim məskənlərdən çox da uzaqlaşmayıblar.

Hindistanda 350 milyondan çox adam qədim Hind-Avropa dili ilə qohum ləhcələrdə danışır. Bütövlükdə isə yer üzündə təqribən milyard yarım insan nə vaxtsa Mərkəzi Avropada yaşamış kiçik bir tayfanın danışdığı dilin bir qolunda ünsiyyət qurur.

Planetimizdə 100-ə qədər dil ailəsi var. Bunlardan ən mühümləri əsasən Avrasiya və ona qonşu rayonlarda yayılmış Hind-Avropa, sami-hami, türk, monqol, Çin-Tibet, Ural, dravid, tay, avstroasiya, avstroneziya, tunqus-mancur, Çukot-Kamçatka dilləri ailəsidir.

Bəzi dil ailələri çox kiçikdir, hətta hər cür qohumluq əlaqəsindən məhrum yetim dillər də var. Məsələn, Fransa və İspaniyanın sərhədindəki dağlıq ərazidə dili dünyanın heç bir xalqının dilinə oxşamayan milyonluq bask xalqı yaşayır. Ehtimal ki, İspaniyaya yayılan hind-avropalılar həmin dağ rayonundan yan keçiblər, nəticədə orada danışılan qədim dil Hind-Avropa dilləri, eləcə də başqa dillərlə paralel işlənməklə qorunub-saxlanıb.

Cürbəcür yerlərdə dünyadan müxtəlif səbəblərə görə "qopmuş" bir çox kiçik dil ailəsi məskən salıb. Məsələn, hazırda Amerikanın Nyu-Mexiko ştatında yaşayan zuni tayfasının danışdığı dilin yer üzündə heç bir dillə qohumluğu yoxdur. Bu tayfanın başqa xalqlarla ünsiyyət qurmağına təbii əngəllər yox, adət-ənənə mane olub. Zuni tayfasının adamları esrlər boyu ulu babalarından qalma adətlərə riayət etməklə yaşayıblar: tam sərbəst olublar, səyahətə çıxmayıblar, başqa xalqlara qaynayıb-qarışmayıblar; nə öz dillərini özgələlərə öyrədiblər, nə də özlərinin dilini öyrəniblər.

Saxara səhrası və okeanlarla dünyadan təcrid olunmuş bir çox Afrika xalqının da başqa dil ailələrinə qaynayıb-qarışmayan ayrıca dili var.

Bugünkü Çinin ərazisində məskunlaşmış nəhəng əhali kütləsi, ayrı-ayrı xalqlar min illər boyu eyni torpağı becərərək, yalnız ölkə içində ticarət aparıb. Buna görə orada, demək olar, hamı Çin-Tibet ailəsinə aid dillərdən birində danışır. Bu gün kiminsə haqqında "o, Çin dilində danışır" deyilsə, bu, həmin adamın Çinin şimal ləhcəsində, yəni Pekin aksentində danışdığını göstərir.

Qırtlaq, dil və dodaqların köməyi ilə çoxlu səs çıxarmaq olur. Ancaq hər bir konkret dildə səslərin məhdud sayı var. Məsələn, Havay dili 16, ingilis dili 44, rus dili isə 50 səsə keçir. Tək-tək dildə səslərin sayı 60-ı keçir. Dildəki səslərin sayını əlifbadakı hərflərin sayı ilə tutuşdursaq, eyni rəqəm alınır. Məsələn, rus dilində 50 səs, bunun müqabilində vur-tut 33 hərf var.

Məsələ bundadır ki, hər hərf konkret bir səsi ifadə eləmir. Deyək ki, rus dilindəki "гиря", "рог", "гора" və "легкий" sözlərində yer alan "r" səsi hər sözdə bir cür, yəni dörd cür tələffüz olunur. İngilis

Xalqlar və dillər

Kim necə danışır

dilindəki "a" hərfi də müxtəlif sözlərdə fərqli oxunur: hat (şlyapa), lake (göl), father (ata), awe (titrəmə). Əgər bir dilin səslərini ona xas olmayan ardıcılıqla düzsək, çətin tələffüz olunan birləşmə alınar. Məsələn, "боратство" sözündə bir balaca yerdəyişmə eləsək, "рботство" kimi deyilişi çətinlik törədən anlaşılmaq sözcük meydana çıxar. Halbuki Afrika dillərində danışan adamların belə bir sözü tələffüz etməsi asandır, çünki onlarda "qbv" birləşməsi ilə başlanan söz çoxdur.

Bir çox dildə eyni bir səsin tonunu qaldırmaq endirməklə cürbəcür sözlər yaratmaq olur.

Qərbi Afrika dilində "du" sözü ucadan deyiləndə "danışmaq", alçaqdan deyiləndə isə "kədərlənmək" bildirir; orta tonda tələffüz olunan "du" sözü isə "yatmaq" mənasını verir.

Çin dilində də səs tonu (sözün hansı tonda səsləndirilməsi) çox vacibdir. Sabit yüksək tonla deyilən söz bir mənə, eyni səs birləşməsinin tədricən artan tonla tələffüzü tamam başqa mənə verir. Aşağı enən tonla tələffüz olunan sözün isə artıq üçüncü mənası ortaya çıxır. Çin dilində "ma" sözü "ana" deməkdir. Ancaq tələffüzün tonalığından asılı olaraq bu söz "çətənə", "at" və "söyüşmək" kimi mənalar da verə bilər.

Birma dili Çin dilinə qohumdur. Əgər birmalı uşaq hər hecanı bir tonda səsləndirməklə "ma, ma, ma, ma" qışqırırsa, belə qəribə mənə alınır: "atı tut, quduz it qaçır".

Dildə tamamilə sadə qaydada söz yaratmaq mümkündür. Bundan ötrü bir neçə səsi götürüb onlara istədiyin mənanı vermək kifayətdir. Məsələn, ingilis yazıçısı Svift "liliput" sözünü belə yaradıb. Yaxud

"quqol" sözünü götürək. Bu 10¹⁰⁰ kimi böyük rəqəmin rəsmi adıdır. Bir məşhur riyaziyyatçı özünün 9 yaşlı qardaşı oğlundan nəhəng rəqəmi necə adlandırmaq istədiyini soruşmasaydı, bu ad da ortaya çıxmazdı.

Dünya xalqlarının dilləri əsasən dörd sxemdən - qısa sözlər sxemi; uzun sözlər sxemi; çox uzun sözlər sxemi və söz-cümlə sxemi - biri üzrə qurulur. Çox vaxt dildə, ya da şifahi nitqdə yuxarıda göstərilən sxemlərdən hansılarsa kombinasiya edilir.

Məsələn, ingilis dilində bir çox dəyişilməz qısa sözlər var. Bir xeyli söz də söz birləşmələrinin köməyi ilə alınır. Bu dildə qısa sözlərin, hətta bu sözlərin hissəciklərinin birləşməsindən yaranmış çox uzun sözlər də rast gəlinir. İngilis dilini öyrənən əcnəbilər bu qatmaqarişikliqdan haqlı olaraq şikayətlənirlər.

Rus dilinə gəlincə, düzünü deyək ki, bu dil feli sifət və feli bağlama tərkibli mürəkkəb tabeli cümlələrdən istifadə, müxtəlif cins və hal şəkilçiləri vasitəsilə sözə mənə çalarları verilməsi baxımından ingilis dilindən zəngindir. Ancaq bu üstünlüyün bir mənfi tərəfi də var: rus dilinin mürəkkəb qrammatika və sintaksisi əcnəbilərin bu dili qavramasını çətinləşdirir.

Çox uzun sözlər sxemi üzrə qurulmuş dillərdə əsas sözlərdən birinə çoxlu heca, ayrı-ayrı səslər əlavə edilir. Məsələn, türk dilində dəyişməz qalan kök sözü götürüb, yeni hissəcikləri müəyyən ardıcılıqla sözün sonuna əlavə edirlər. Nəticədə sözlərin uzun quyruğu əmələ gəlir. Bəzi dillərdə isə çox uzun sözlər söz kökünün qarşısına əlavələr edilməklə formalaşır. Afrikada yaşayan bantu tayfasının dili belədir...

(V.Suxarev, M.Suxarev "Xalqların və millətlərin psixologiyası" kitabından)

Naringül ƏLİYEVƏ çevirib

Tərcümə və tərcüməçilər haqqında 7 mif

1. Günümüzdə tərcüməyə ehtiyac duymayan, tərcümə xidmətindən istifadə etməyən az adama rast gəlmək olar. Ancaq əksəriyyətin bu peşə və onun mənsuqları barədə təsəvvürü yanlışdır. Tərcümə və tərcüməçi haqqında əsl olmayan miflər bu səbəbdən yaranır.

1. Yaxşı tərcümə etmək üçün hər hansı xarici dili bilmək kifayətdir

Bu, tərcüməyə münasibətdə ən geniş yayılmış zərərli qənaətdir. Doğma dilini və ən azı xarici dillərdən birini bilmək peşəkar tərcüməçi qarşısında duran əsas vəzifə olsa da, yeganə tələb deyil. Tərcüməçi işi həm də linqvistik savad, tərcümə texnikasına bələdlilik və böyük təcrübə tələb edir.

Çox zaman çevrilən mətnlərin aid olduğu sahəni ən azı minimum dərəcədə bilmək mühüm şərt olur. Bundan başqa, tərcüməçi həm doğma dilinin, həm də xarici dilin mədəni kontekstini bilməli, gündəlik işləndiyi dildə baş verən dəyişikliklərdən mütəmadi xəbər tutmalıdır.

Təccüblü deyil ki, yaxşı tərcüməçilərin sayı bir neçə dil bilən adamların sayından qat-qat azdır.

2. Yalnız bircə düzgün tərcümə var

Əgər eyni bir kiçik mətni on peşəkar tərcüməçiyə versəniz, on tərcümə variantı ala bilərsiniz. Axı mətnin tərcüməsi oradakı sözlərin lüğəvi mənasını çevirmək deyil, başqa dildən məzmunu, mənanı və üslubu çatdırmaqdır.

Eyni bir mətnin düzgün tərcüməsi cəmi-cümlələri bir neçə, düzgün olmayan tərcüməsi isə qat-qat çox ola bilər.

3. Peşəkar tərcüməsiz də keçinmək mümkündür

Əlbəttə, peşəkar tərcüməyə ehtiyac olmayan məqamlar var, məişət səviyyəsində onsuz da keçinmək olar. Amma əksər sahələrdə uğur da, nüfuz da tərcümənin səviyyəsindən asılıdır. Bu, mümkün səhv və anlaşılmaqlıqlardan qaçmağa, ünsiyyəti yaxşılaşdırmağa, tərəf-müqabilə və müştəriyə hörmət ifadə etməyə yardım göstərir.

4. Tərcüməçi yazılı tərcüməni makinaçı sürəti ilə edir

Əslində, tərcümə göründüyündən daha çətin və zəhmət tələb edən işdir. Adətən, peşəkar tərcüməçi iş günü ərzində yalnız 3-6 səhifəlik mətni keyfiyyətlə çevirə bilər. Hələ mətnin re-daktə müddəti bura daxil deyil.

Tərcüməçi ayrı-ayrı sözləri lüğətin köməyi ilə mexaniki tərcümə etmir, mətni başqa dildə təzədən yazır və orijinalın məzmununu, mənasını, üslubunu saxlayır.

Çox vaxt ilkin məndə səhvə, məntiqi təzədə, yaxud aydın olmayan məqamlara rast gəlinir, bu da tərcümə zamanı nəzərə çarpır və düzəliş tələb edir. Belə hallarda tərcümə orijinaldan daha yaxşı çıxır.

Əgər sifarişçi vaxta qənaət etmək istəyir, tərcüməçini tələsdirirsə, keyfiyyət arxa plana keçir. Bu isə tərəflərin heç birinə sərfəli deyil.

5. Texnika tərcüməçini əvəz edə bilər

Ən azı yaxın gələcəkdə heç bir kompüter və robot tərcüməçini tamamilə əvəz edə bilməyəcək. Hətta ən müasir tərcümə proqramları belə, sözlərin mənasını qavramada, çoxmənalı sözləri fərqləndirməkdə, üslubi və pragmatik cəhətləri ayırd etməkdə acizdir.

6. Yaxşı tərcüməçi istənilən qiymətə çevirən tərcüməçidir

Başqa yüksək səviyyəli işlərdə olduğu kimi tərcümənin haqqı da lazımcına ödənməlidir. Peşəkar tərcüməçi zəhmət haqqını layiqli səviyyədə almaya, həvəslə işləməyəcək.

Ucuz sövdələşmə göstərir ki, tərcüməçi öz fantaziyası hesabına doğrudan da makinaçı sürəti ilə işləyir. Qiymət nə qədər aşağıdırsa, tərcüməçi ehtiyaclarını ödəmək üçün o qədər çox işləməlidir. Bu isə tərcümənin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

7. Yaxşı tərcüməçi sifariş gözləyir ki, dərhal işə başlasın

Bu da miflərdən biridir. Peşəkar mütəxəssisin xidmətindən istifadə etmək istəyənlər kifayət qədərdir. Belasi tək-tək ələ düşür deyər onlara daim iş tapılır.

Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi

“Uzun müddət cəhalətdə qalmış böyük bir xalqın yenidən doğulması...”

Bu il türk dünyasının böyük fikir adamlarından və islahatçılarından biri İsmayıl bəy Qasprinski (Qasprinski) haqqa qovuşmasından 100 il ötür. Bu münasibətlə YUNESKO 2014-cü ili İsmayıl bəy Qasprinski ili elan eləyib. Onun həyatı, əməlləri, yaradıcılığı barədə araşdırmalar aparılır, filmlər çəkilir, xatirəsi anılır. Bu cəhətdən ABŞ-ın İndiana Universitetinin professoru Edvard Lazzerini qələmə aldığı məqalə diqqəti çəkir. Məqaləni ixtisarla oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq.

Edvard Lazzerini

*Bədənə can verən ruhdur
Fridrix Şiller*

*Fikir və qayə yoxluğu insanın
cəsarətini qırır, onu uyuxdurur və
zəiflədir*

İsmayıl bəy Qasprinski

...İsmayıl bəy Qasprinski strategiyasının mərkəzində qəzet yaratmaq və onu yaşatmaq qətiyyəti dayanırdı. Zaman-zaman Qazan, Tiflis, Daşkənd və Bakıda bu yöndə edilmiş cəhdlərə baxmayaraq, o, Rusiyanın ən uzunömürlü türkdilli qəzetinə çevriləcək mətbu orqanın nəşri üçün rəsmi icazə alana, yəni 1917-ci ilədək Qasprinski mədəniyyət sahəsindəki silahdaşları arasında müvəqqəti mətbuat anlayışı yox idi. O, müvəqqəti mətbuatı özünün böyük layihəsini ən təsirli formada təbliğ edən, ən geniş oxucu kütləsinə çatdıran və modernizmə müxalif olanların öhdəsindən gələ bilən bir vasitə sayırdı; bu, eyni zamanda cəhalət və səhv məlumatdan qaynaqlandığına inandığı, ruslarla müsəlmanları bir-birinə qarşı qızışdıran qərəzli ehkamı aradan qaldırmaq üçün fəvqəladə gücü olan vasitəydi. Üstəlik, qəzet modernizm tərəfdarlarının proqramı üçün forum təşkil etməklə elə indidən irəliləmə yoluna qədəm qoymuş, amma hələ zəif, dağınıq olan güclərin birləşdirilməsinə və şübhəsiz, qarşıda gözləyən çətin dövr ərzində onların təşviqinə də fayda verə bilərdi.

İlk baş məqaləsində yazdığı kimi: “(Qəzet) müsəlmanlara mümkün olan qədər (rus) mədəniyyət(i) haqqında düzgün və faydalı məlumat verməyə, o biri tərəfdən də ruslara (müsəlmanların) həyatı, fikirləri və ehtiyaclarını çatdırmağa yardım göstərəcək”di.

Sonralar Qasprinski məqsədini belə izah edəcəkdiki: “Çox uzun müddət cəhalət içində qalmış böyük bir xalqın yenidən doğulması üçün mətbuat açar rolunu oynayacaq”.

Qasprinski haqqında danışdığı, bütün imkanlarını və enerjisini həsr etdiyi, himayəsində saxladığı qəzet bir çox cəhətləri ilə fərqlənirdi. Qəzetin fərqli xüsusiyyətlərindən biri ikidilli olması idi: rusca mətn və onun türk dilinə (lisani-türkə) tərcüməsi yanaşı verilirdi. Nəşr yeri, tarixi (və qiyməti) kimi lazımlı məlumatlarla yanaşı qəzet rusdilli oxucular üçün “Perevodçik”, türkdilli oxucular üçün isə “Tərcüman” adlandırılmışdı.

Həm başlıq, həm də forma nəşrin əsl məqsədini üzə çıxarırdı: islam cəmiyyətinin yenidən doğuluşu, ruslarla yaxınlaşmanın təşviqi, islam və rus-Qərb mədəniyyətinə xas cəhətlərin geniş kütlə üçün aydınlaşdırılması.

Əldə edilməsi nəzərdə tutulan nəticələr bir tərəfdən müsəlmanlar arasında iqtisadi inkişafı ləngidən, ictimai etinasızlığı artıran və siyasi zəifliyi qidalandıran zehni geriliyə son qoyulması, digər tərəfdən imperiyanın daha ədalətli, daha ağıl və daha güclü dövlətə çevrilməsində müsəlmanlar-

nömrəsi çap ediləcək qəzet) haqqında məlumat verən sirkulyar da çap etdirdi, sonra bir neçə başqa vilayəti dolaşdı. Həmin sirkulyarları yaydı. 1881-ci ilin avqust ayı olduğundan və Nijni Novqorodda yarmarka davam etdiyindən ən azı bir neçə müsəlman tacir həmin elanları oradan malları ilə birgə “Avropa və Asiya Rusiyasındakı bütün vacib yerlərə” apardı.

Qəzetin ilk nömrəsi 1883-cü il aprelin 10-da çapdan çıxdı. Mətn qismən İstanbuldan gətirilmiş ərəb hürufatı ilə, elə oradan dəvət olunmuş mürəttibin köməyiylə mətbəyə göndərilmişdi.

“Tərcüman”ın ilk bir neçə ili maliyyə cəhətdən heç də sabit deyildi. 1881-ci ildə evləndə arvadı Zöhrə xanımın gətirdiyi cəhizin və anasından miras qalmış mülkün satılması İsmayıl bəyin xeyli köməyinə çatdı, amma qəzetin uzun müddət yaşamasının açarı naşirin abunəçi cəlb etmək qabiliyyəti idi. Bu, çox çətin vəzifəydi. O, getdiyi hər yerdə ağılagəlməz laqeydlik, inamsızlıq və lağla qarşılaşırdı.

İsmayıl bəy yazırdı: “...Şəhəri (Bakını – red.) qarış-qarış gəzmiş, az qala zorla bir neçə yüz nüsxə yaymışdıq, amma abunə olmaq istəyən bir nəfər də tapmamışdıq. Xalq kimi tacirlər də, şübhəsiz, bizdən qorxmağa başlamışdı, bu da söylərimizə

Nəşrə başlayandan 1905-ci ilin sonunadək “Perevodçik”/“Tərcüman” rusca və türkcə mətnləri təxminən iki bərabər hissəyə ayrılıb dörd səhifə həcmində çıxırdı. Güman ki, Qasprinski əvvəlcə rusca yazırdı, sonra yazdığını türk dilinə çevirirdi. Əbdürrəşid İbrahimov İsmayıl bəyin türkcə yazma bilmədiyinə görə belə adət elədiyini vurğulayır. Çox güman ki, bunun gerçək səbəbi, 1906-cı ildə özünün də yazdığı kimi, türkcədə “ədəbi üslub ustalığı”na sahib olmaması idi. Ana dilini nə dərəcədə bilib-bilməməsi barədə günümüzdə dəqiq məlumat çatmasa da, 1905-ci ilədək yazılarını türk dilinə başqaları tərcümə edirdi. 1905-ci ildən rusca mətnlər yavaş-yavaş ləğv edildi və qəzetin adı “Tərcüman-i əhval-i zaman” oldu.

Başlanğıcda həftəlik nəşr olunan “Tərcüman” 1904-cü ildən həftə-

İsmayıl bəy Qasprinski “Tərcüman”ı:

Modernizmin
carçısı

la ruslar arasında bərabər ortaqlıqın başladılması idi. Bu, tək bir adam və yenicə nəşrə başlamış qəzet üçün nəhəng iş olsa da, say göstəridikcə və zaman keçdikcə “kiçik şeylərin böyüyəcəyi, çətinliklərin asanlaşacağı, uzaq məsafələrin qısılacağı”na dair sarsılmaz inamın hərəkətə gətirdiyi Qasprinski və “Perevodçik”/“Tərcüman” üçün belə deyildi.

Rusiyanın hər guşəsindən müsəlman tacirlər Nijni Novqorod yarmarkasına gəlirdilər. Mən də hər il [fikirlərimi] yaymaq üçün ora gedirdim. Amma rəsmi şübhələri üzərimə çəkməmək üçün də qəzetimə abunə toplayırdım

İsmail bəy Qasprinski

...1883-cü ilə qədər təxminən dörd il ərzində İsmayıl bəy müxtəlif alternativləri sınaqdan keçirdi. 1879-cu ildə Rusiyanın səlahiyyət sahiblərinə qəzet yaratmaq üçün icazə ərizəsilə müraciət etdi. Bu, Həsən bəy Məlikov-Zərdabinin Rusiyada ilk türkdilli qəzet olan “Ökinçi”sinin bağlanmasıdan iki il sonraya, eyni zamanda Səid və Cəlal Ünsizadələrin Tiflisdəki “Ziya” adlı qəzet buraxmaq üçün icazə almaları ilə eyni vaxta düşmüşdü. Qasprinski tələbinin rədd edilməsinin səbəbi də, “iki canişinə və üç nəzirə” şəxsən təqdim etdiyi ərizələrinin aqibəti də məlum deyil...

Qarşısındakı yol müvəqqəti bağlandığından o, başqa formalara əl atdı. 1881-ci ilin may ayından başlayıb, sonrakı il də davam edib, aradabir fasilələrlə çıxan, hər sayı bir-iki səhifəlik qəzet formasında olan “məqalələr toplusu” nəşr etdi. Kitmdə ərəb hürufatlı mətbəə tapılmadığından həmin məqalələrdən ikisi müvafiq şəkildə beş yüz və min nüsxə ilə Tiflisdə Ünsizadə qardaşları tərəfindən çap edildi. Qasprinski 1881-ci ildə mətbəə qurmağa icazə alandan sonra isə bütün məqalələri Bağçasarayda nəşr etməyə (tirajları məlum deyil) müvəffəq oldu. Aldığı icazə ilə Sankt-Peterburqa gedib nəşr planları (qiyməti üç rubl, ildə əlli

Qasprinski vətəninə qayıdandan sonra mətbəəni qurmağa, mürəttibləri hazırlamağa və təxminən iki yüz əlli abunəçinin köməyi ilə ərəsəyə gələn məqalə toplusunu çap etməyə başladı...

İsmayıl bəy məqalə toplusu və kitabçalarla yanaşı qəzet nəşr etmək strategiyasından da əl çəkmədi, nəhayət, 1882-ci ilin avqustunda daxili işlər naziri knyaz Dmitri Tolstoyaya yazıb şəxsən Sankt-Peterburqa apardığı ərizəyə müsbət cavab aldı. Ona mətni həm rus, həm

də türk dilində çap olunacaq, əvvəlcədən xüsusi senzura idarəsində yoxlanacaq həftəlik qəzetin nəşrinə başlaması üçün icazə verildi.

cidli maneə yaratmışdı. Dindarlar bizi soyğunçu saymış, təsadüfən rastlaşdığımız iki-üç intellektual isə dəli hesab etmişdi...”

də iki dəfə, 1906-cı ildən həftədə üç dəfə, 1912-ci ildən bağlandığı 1918-ci ilədək isə gündəlik çap olundu. Abunə qiyməti əvvəlcə dörd rubl olduğu halda 1907-ci ildə üç rubla düşdü, gündəlik çıxanda isə beş rubla qalxdı.

1890-cı ildən qəzetdə illüstrasiya, rəsm və fotolar da çap edilməyə başlandı. Qəzetin mətni Qasprinski qələmə aldığı baş məqalə və məqalələrdən, Rusiya daxilindən və xaricdən alınmış xəbərlərdən, ərəb ədəbi-didaktik, ərəb və başa maarifləndirici materiallardan, rəsmi (əsasən müsəlmanlarla bağlı) məlumatlardan, o dövrdə Rusiyada (daha sonralar müsəlman ölkələrində) nəşr olunan mətbuat orqanlarından götürülmüş iqtibaslardan, kitablar barədə qeyd və elanlardan ibarət idi.

“Tərcüman” əvvəlcə mövzu cəhətdən bəsit təsir bağışlayırdı və bütün yenilər kimi çətin yolu vardı. Sonralar İsmayıl bəy Qasprinski yazırdı: “Üç il belə keçdi. Dördüncü il qəzetin mövzu dairəsini bir az genişləndirdim və içinə tənqidi ünsürlər qatdım. Yenə də bu işi görmək üçün əsasən abunəçilərimi etdiyim tənqidləri lağla və dedi-qodularla qarşılamamaları barədə dilə tutmalı idim...”

Digər tərəfdən o, Rusiyanın gücünə və qüdrətinə qarşı çıxmırdı, senzoranın zopasından yayınırdı, 1905-ci ildə imperiyada vəziyyət dəyişənə qədər siyasətə qarışmırdı. Yenilik havası başlayanda “Tərcüman” yavaş-yavaş simvolik, hətta mənalı yazılar çap etməyə başladı. Qasprinski artıq daha geniş və xeyirxah bir fikir axınının (ənənəvi düşüncə sistemində islahat aparılması, ərəb əlifbasının sadələşdirilməsi və türk dilləri arasında fərqlərin azaldılması, başqa mədəniyyətlərlə körpü qurulmasının bir vasitəsi olaraq xarici dil təliminin vacibliyi, qabiliyyət və bacarıqlı kəslərə (xüsusilə qadınlara) yardım göstərilməsi, müsəlman dini idarəçiliyinin yenidən təşkili) yolunu açmışdı.

“Tərcüman” get-gedə modernizm simvoluna çevrildi. Buna görə də Rusiya müsəlmanlarının tarixində mühüm yer tutdu...

N.ƏBDÜLRƏHMANLI çevirib

Barat xanım üçün ağ güllər

Azərbaycan teatrına azdan-çoxdan bələd olan kəsimi bəxtim gətirməyib: görkəmli aktrisasınız Barat Şəkinskayanı səhnədə görmək mənə qismət olmayıb. Onun Cülyettasını, Yetərini, Dezdemonasını, Şirinini, Dilşad xanımını, Mirandolinasını, Jivkasını, Mələk xanımını, Güllərini səhnədə görməyə yaşam çatmayıb. Teatr yaradıcılığı barədə bildiklərim oxuduqlarımdan, eşitdiklərimdən yaranan ikinci qatdır, bir növ dublyaj təəssüratıdır, vəssalam.

Bir teatr həvəskarı, mədəniyyətdən yazan qələm adamı kimi isə bəxt üzümə gülüb: Barat Şəkinskayanı - sənətkarı, xanımı, şəxsiyyəti, ananı ömrünün son illərində də olsa, yaxından tanımaq, dəfələrlə ünsiyyətdə olmaq qismətimə düşüb.

Bu müdrik, dünyagörmüş, əsilzadə xanımla bir növ rəfiqəlik də etmişik.

Cemna ilə başlanan sevgi

Bütün böyük sənət sevgiləri hansısa bir əsərə, konkret bir sənətkarın yaradıcılığı ilə başlanır. Mənim də teatr sevgimin formalaşmasında Barat Şəkinskayanın rolu böyükdür.

Təbii ki, Azərbaycanlı bu gözəl aktrisanı tanımayan yoxdur. Yarım əsrdən çoxdur ki, Azərbaycan tamaşaçısı Barat xanımı ən azından "O olmasın, bu olsun"dakı Sənəmlə, "Görüş" filmindəki Şövkətlə, "Telefonçu qız"dakı Sürəyya xanımla tanıyır.

Yaşdırlarının yadında olar: nə siri-xuda idi ki, bizim nəslin sənət zövqü formalaşan zamanlarda televizorda "Görüş" filmi heç göstərmirdilər, o birilərini də elə bayramdan-bayrama nümayiş etdirirdilər. Amma biz uşaq olanda radio tamaşalarına, səhnələşdirilmiş romanlara qulaq asmaq ənənəsi vardı. Barat xanımı mənə sevdirən də elə radio tamaşası oldu.

Deyəsən, səkkizinci sinf keçmişdim. Yay idi. Radioda Etel Lillian Voyniçin "Ovod" romanının radio tamaşasını səsləndirirdilər. Romani oxumuşdum. Buna görə də qəhrəmanların radio obrazları mənim üçün maraqlı idi.

Radio-tamaşa bitəndə ifaçıların adı çəkildi: Cemna - Barat Şəkinskaya. Barat Şəkinskaya? Necə yəni? Həmin o "Məşədi İbad"dakı Sənəmi oynayan aktrisa?..

Sualıma rəhmətlik atam cavab verdi: "Hə, qızım, həmin o aktrisa". Uşaq aqlım Məşədi İbad kimi qoca idbara (hər halda o vaxt belə düşünürdüm) ora get-

məyə razı olan qulluqçu ilə qəlbə eşqdən yaralı əsilzadə, gənc və gözəl Cemnanı heç cür bir aktrisanın ifasında birləşdirə bilmirdi!

Atamın dedikləri mənə bir qədər də çaşdırdı: "Hələ bu nədir ki, sən gərək onun Kordeleyasını görüydün!.." Bu yerdə anam söhbətə qarışdı: "Kaş yənə "On ikinci gecə"nin premiyerası olaydı. Barat xanım Violana, Hökümə Qurbanova da Oliviyanı oynayırdı. Mən də məxsusi premiyera üçün tikdir-diyim yasəmənə şal paltarımı geyinib teatra gedəydim".

Beləcə, mən onun adının seherinə düşdüm.

İki Xosrovun bir Şirini

Bir gün qərara gəldim ki, illərdən bəri səhnədən, ekrandan uzaqlaşmış Barat Şəkinskaya ilə görüşüm, onunla ürk dolusu bir sənət söhbəti edim. Telefon nömrəsini tapıb zəng vurdum, vaxt təyin elədi, ünvanı dedim, getdim.

Pilləkəni qalxanda əlimdəki ağ qızılgüllər də titrəyirdi. Barat xanımla elə ilk söhbətimizdən anlaşırdı. Bildim ki, təkcə böyük aktrisa ilə yox, həm də geniş dünyagörüşlü, möhkəm yaddaşlı, sənət yoldaşlarına səmimi münasibət bəsləyən bir insanla, gözəl evdar xanımla,

du lap əvvəldə lentə almışdılar deyər Məşədi İbad camaatı qaziya göndərəndə qaşqabaqlı, qanıqara durmuşdum. Əgər filmi ardıcılıqla çəksəydilər, həmin səhnədə Sənəmi başqa cür oynayırdım. Sevinərdim ki, aqlıma gəlməyən yerdə, məqamda öz evimin xanımı olmaq qismətiylə üzləmişəm. Döyən-söyən kişinin arvadı olmaq kiminsə qulluqçusu olmaqdan qat-qat yaxşıdır".

"Mixaylo"nun nakam sevgisi

Gözəl qadın idi. Sevgi sandan bəxti gətirmişdi demək bir qədər qəribə səslənsə də, Azərbaycan teatrının ən istedadlı, ən yaraşlıq kişi re-

jissorlarının həyat yoldaşı olmuşdu. Onlardan övlad dünyaya gətirmişdi. Amma sevgi, hörmət bitən məqamda, özü demişkən, balalarını götürüb evdən çıxmışdı. Ailədə soyuqluğa, xəyanətə nə balalarının, nə də karyerasının xətrinə tablaşmışdı.

Mərd qadın idi. Bir uşaq inandı ilə etdiyi hərəkətin arxasında durmağı da bacarırdı, olub-keçənləri kişi qızı kimi etiraf etməyi də.

Barat xanım gözəlliyindən hansısa işini aşırmaq üçün yarıllanmışdı. Rəhmətlik Nodar Şaşıqoğlu deyirdi ki, ondan ötrü ürəyim gərdirdi, amma o, mənə kinostudiyanın dahlisi-

zində görəndə heç saya salmırdı, eləcə salamımı alıb keçirdi.

Bunu bir özgəsi yox, "Uzaq sahillərdə" filmindən sonra qızların, qadınların kumirinə çevrilmiş "Mixaylo" deyirdi!.. Özümü saxlaya bilməyib soruşdum: "Bəs "Telefonçu qız" filminə çəkildə necə oldu? Axı Barat xanım sizin ananızı oynayırdı. Çətin olmadı sizə?.."

Rəhmətlik fitnə dolu bu sualı gözləməyirdi, deyəsən. Bir an susub cavab verdi: "Mən anamı hansı aktrisanın oynayacağını biləndə sarsıldım. Və anladım ki, bu gözəl xanımla mənim aramda heç vaxt heç bir aşıq-məşuq münasibəti ola bilməz!"

Əmindim ki, Nodar Şaşıqoğlu düz deyir. Mənə çox siriini etibar edən, "kiçik nəvəmdən də kiçiksən, amma sənə tay-tuşum qədər inamım var" deyən Barat xanım bir kərə də olsun qəlb ovlamağından ağız dolusu danışmadı.

Hardasa oxumuşdum, ya da öz aqlıma gəlmişdi ki, ömrünün əhli çağlarını yaşayan xanımlara ağ gül bağışlayarlar. Mən də həmişə Barat xanımın görüşünə gedəndə ona fəslə uyğun bəyaz güllər aparardım...

Gülcahan MİRMƏMMƏD

fragmentlər

Gənc şairlər üçün konspekt

Fərid HÜSEYN

Həbsxanada olanda Şəhriyar del Geraninin dilindən qəfil ağıllı fikir qopdu: "Fərid, törətmədiyimiz cinayətçün bizi bu dünyada bu qədər sorğu-suala tuturlarsa, gör elədiyimiz günahlardan ötrü bizi axırətdə nə gözləyir?". Bu fikri Qəbələdə poeziya axşamında mənə şeirimdəki bir asi məqamla bağlı ünvanlanan suala cavab verərkən xatırladım.

Əgər ölkənin bir başında sənin şeirlərini oxumuş bir insanda sual yaranır, sən də o suala cavab verməli olursansa, deməli, yazdıqlarına görə axırətdə haqq-hesab olacağı şəksizdir. Və sən mümkün qədər az suala cavab vermək istəyirsənsə, bir o qədər az yazmalısən.

Axırətə inanmırsansa və qələm əhlisənsə, yənə az yazmalısən, çünki insanın özünün özünə sual edəsi məqamları bu dünyada da az deyil. Bütün bunlarla sözümlün karvanını o yerə çəkmək istəyirəm ki, gərək yazdıqlarınla bağlı bütün suallara cavabın ola. Bunun üçün yeganə yol, zənnimcə, daimi dürüstlükdür.

Klassik şeirlər dini mətnlərə işarələrlə yazılırdı. Vaxt-bivaxt bu barədə düşünürəm, xüsusən, Əskər Şahinin "Füzuli qəzəllərinin irfani şərh"i" üçüldiyini oxuyandan sonra.

Bəs niyə belə yazırdılar? Çünki o şeirlər suallardan yox, cavablardan doğurdu. Şair öz dürüst ömründə doğru dini düşüncə ilə gəlidiyi qənaəti bədiiləşdirirdi. Ona görə də o şeirlər şərh olunur, ancaq qaranlıq məqamlarına işıq salınmır...
Axı anlayan üçün qaranlıq nə gəzir?

İsa Peyğəmbər pis alimlər haqda deyirdi: "Ələk kimi olmayın, orndan keçib gedir, kəpəksə qalır. Siz də hikmətli söz danışsınız, pis şeylərsə kəpək kimi içində qalır". Bu fikirləri şairlərə də şamil etmək olar.

İnsanları müharibədən çəkinməyə səsləyən şeirlər yazan şairin kiminsə həyatını puç etdiyini eşidəndə dünyanın sözlə düzəlmədiyinə görə "gözəgörməz ədalət"ə şükür edirsən.

Yaxud biləndə ki, başqa qadınlarla eşqbazlıq üçün xərclədiyi pulları dəftərə "digər xərclər" adı altında yazan Viktor Hüqo olub, onda ədəbiyyat dünyadakı göz yaşlarını qurutmağa qadir görürmür.

Naqis əsərlərin, cıgəl mövzuların "müəllifləri" təkcə yazıçılar deyil, həm də oxuculardır. Oxucunu nəzərə alan yazıçı, həmkarını göz önünə tutub yazan şair də mütləq oynaq mövzulara qaçmalı olur, belə halda isə gərəksiz mövzular dünyanı bürüyür.

Nizami əbəs yerə demirdi:

**Tapılmaz dünyada pis söz danışan,
Olmasa pisləy bir qulaq asan.**

Tez-tez söz adamları şəstlə deyirlər: "Şairlər peyğəmbərlərdən sonra gəlir". Ancaq "Qurani-Kərim"də yer alan surələr yadlarına da düşür:

"Şüura" surəsi: "(Müsrük və kafir) şairlərə gəlincə, onlara ancaq ağzınlar uyar (224). Məgər görmürsünüz ki, onların hər biri vadiyə sərgərdan gəzib dolayı? (Hər tərəfə meyl edir, birini yalandan mədh, digərini isə əbəs yerə həcv edirlər!) (225).

"Haqqə" surəsi: "Bu (Quran) çox möhtərəm bir elçininin (Cəbrayılın, yaxud Muhəmməd əleyhissələmin Allahın ona nazil etdiyi) sözdür. O, şair sözü deyil" (40-41).

"Yasin" surəsi: "Biz ona (Muhəmməd əleyhissələmə) şeir öyrətmədik və bu, ona heç yaraşmaz da (lazım da deyil)" (69).

"Tur" surəsi: "Yoxsa onlar (sənin barəndə): "(O) şairdir. Biz (ruzigarın gərđişi nəticəsində) onun başına gələcək müsibəti (ölüb getməsinə) gözləyirik!" - deyirlər" (30).

Poeziyada söz oyunu qədər şairi avamların gözündə ucaldan, aqillərin gözündən salan ikinci fənd yoxdur.

Bizim bu dünyada "şeytan əməli" dediyimiz hər nədirsə, poeziyada söz oyunu odur. Poeziyada bu əlin verdiyini gərək o əl görməyə, söz oyununda isə ƏLLƏR çevrilə-çevrilə az qalır adamın gözüne girsin.

Poeziyaya doğru qiymət qoymaq nə dərəcədə şərtidir? Əlbəttə, əsl poeziyaya qiymət qoymaq çox böyük bilgi, vicdan və iman tələb edir. Mənsur Həllacın "küfrlə iman arasında fərq qoyan kafirdir. Kafirlə mömini fərqləndirməyən də kafirdir" fikrini poeziyaya da şamil etmək olar.

Yaxşı şairlə ortabab və ya zəif şeirlər yazan şairləri bir cərgədə tutan tənqid "kafir tənqid"dir.

"Qurani-Kərim"i oxuduqca nankor, zalım, haqsız və bu kimi mənfi insan xüsusiyyətləri arasında "yaltaqlıq" sözünü görməyəndə düşünməli oldum.

Beynimin qırıqlarını daha möhkəm çəkib belə qərara gəldim ki, "Quran"da deyilən bütün mənfi xüsusiyyətlərə insan hansı dərəcədəsə doğuluşla, genlə sahib olur. Yaltaqlığı isə özü qazanır, bu xüsusiyyət fitrətdən gəlmir. Ona görə yaltaqlıq qədər şairin daxili aləmini eroziyaya uğradan ikinci bir hal yoxdur.

Nərgiz CABBARLI

Bədii ədəbiyyat, söz, mətn elmi yanaşma, elmi təhlil tələb edir. Amma hər şeydən öndə gələni bədii zövq və duyumdur - söz duyumu. Heç bir elmi qənaətə tən gəlməyən duyum təkə tənqidçiyə, ədəbiyyat adamına, sırası oxucuya yox, uşaqlara da məxsusdur. Bəlkə bu, onlarda hələ ilkin formadadır və inkişafı üçün təkan gözləyir. Hər halda bərbar mətnlərlə uşaq zövqünü korlamağı özümüzdə rəva bilməməliyik.

Çağdaş uşaq şairi dedikdə İlyas Tapdıq və Zahid Xəlilin ilk yada düşdüyünü ötən yazıda qeyd eləmişdik. Məsələyə bir daha qayıdib söyləyək ki, bu, nostalji hissi, yaxud tanınmış imzanın özünü dərhal xatırlatmasından ibarət bir istisna deyil. Onların yaradıcılığına yenidən qayıtdıqda, professionalıq bir yana, uşaq şeirinin sözlə izah olunmayan, tərifi sığmayan gözəllikləri ilə qarşılaşırıq.

Zahid Xəlilin 1979-cu ildə dərc olunmuş "Torağaylar oxuyur" kitabına nəzər salaq. Şeirləri təsadüfi seçimlə götürsək də, bir qənaət dəyişmir: bu şairin yaradıcılığında təbiətin, onun rəng və çalarlarının, ətraf mühit və orada baş verənlərin təsviri baxımından çox dəyərli xüsusiyyətlər var. Bu şeirlər təbiət hadisəsini uşaq yaddaşına elə həkk edə bilir ki, onun unudulması mümkünsüz olur. Uşaq bu şeirlərlə təbiəti duymağı öyrənir, təbiətlə baş-başa yaşamağa, bəlkə adi həyatda, adi gündə sezmədiyi, fərqi var bilmədiyi detalları, incəlikləri duymağa, görməyə alışır.

Bu da uşaq dünyasının rəngarəngliyi, təfəkkürünün və duyumunun zənginliyi üçün çox vacibdir. Diqqət edək:

*Bax, bu ağac gilasdı,
Yaz gəlib bu ağacın
Budağından gül asdı.
Sonra güllər büküldü,
Ləçəkləri töküldü,
Yaşıl-yaşıl düymələr
Böyüdü gilasa oldu.
Sırğa-sırğa damcılar
Budaqlardan asıldı.*

Şeiriyyət, obrazlılıq, forma-məzmun vahdətə, uşaq dili ilə danışmaq bacarığı, rənglərin, prosesin birbaşa yox, təsvir vasitəsilə, az qala rəssam fırçası qədər canlı hərəkətlərlə çatdırılması mətnin uğurunu təmin edir. Sanki uşağın gözü önündə əvvəl "yaz gəlib budaqlardan gül asır", sonra o gül "bükülür, ləçəkləri tökülür" və "yaşıl düyməyə çevrilir", daha sonra isə "böyüyüb gilas olaraq" "sırğa-sırğa damcı"ya döndür.

Budaqdan gül asan yazın canlı insan kimi təqdimə mətnə daha əsaslı bir obrazın daxil olmasına şərait yaradır. Bu qədər gözəl təsvir metodundan istifadə hesabına uğurlu nəticə əldə edilərsə, məndə nitq, məntiq və ya obraz qüsuru haqqında danışmaq hansı tənqidçinin ağına gələr?

*Bir şəh damlası
Dedi böcəyə:
- Gözümucuğuyam
Gülə-çiçəyə.*

*Yaxud:
İlk baharın gəlişinə
Torağaylar nəğmə dedi.
Torağaylar bu torpağın
Quşa dönmüş nəğməsidir.*

Bu bəndlərdə həm poetik tutum var, həm uşaq düşüncəsini zorlamayacaq bir sadəlik. Bu xüsusiyyətlərsə bir-birinə qətiyyətli mane olmur. Həlbuki əksər hallarda bir mətn daxilində hər iki nəticəni əldə etmək çətin başa gəlir və müasir uşaq şeirləri bu çətinliyi açıq-aydın nümayiş etdirir.

UŞAQ POETİYASINDA ÇATIŞMAYAN MƏNƏNİ İSTEDAD, YOXSA MƏSULİYYƏT?

Zahid Xəlil yaradıcılığında əsas qəhrəman təbiətdir. Amma onun kitabında söz və məntiq oyunu vasitəsilə qurulan şeirlərə də tez-tez rast gəlinir. Bu cür şeirləri uşaqların maraqla oxuduğu məlumdur. Amma bu şeirlərdə başqa uşaq şairlərinin unuduğu cəhətlər var: oyunla öyrətmək. Şair uşaqla zarafat edərkən belə şeir yazdığını yaddan çıxarmamalıdır.

*Dişi mırıqdı Fərruxun,
İşi fıırıqdı Fərruxun.
Dedim: - Fərrux,
Çəkmə fikir,
Çıxacaqdı
Dişin bir-bir.
Çıxacaqdı iynə dişlər,
Balta dişlər,
Düymə dişlər.
Onda heç kəs
Deyə bilməz:
Dişi mırıqdı Fərruxun
İşi fıırıqdı Fərruxun.*

Qafiyə sistemi, şeir modeli, ritm öz yerində, "iynə dişlər", "balta dişlər", "düymə dişlər" ifadələri yetir ki, uşağın düşüncəsində çox fərqli assosiasiyalar əmələ gəlsin. Öylən-dirsən, zarafatlaşsın, düşündürsün.

Oxşar fikirləri İlyas Tapdığın uşaq şeirləri haqqında da söyləyə bilərik. Bütün həyat-yaradıcılığını bu istiqamətdə fəaliyyətə sərf edən şairin son illərdə çap olunmuş kitabına da nəzər saldıqda təəssürat, qənaət dəyişməz qalır. Mətnlər yalnız axıcı ritmi, bitkin forması, sadə dili ilə yox, həm də məntiqi əsaslılığı, öyrətmək amacı ilə də diqqət çəkir. Məsələn, "Köşək" adlanan kitabından (Bakı, 2010) "Təpələr" şeirinə baxaq:

*Nənənin evində gəbə var,
Gəbənin üstündə dəvə var,
Dəvənin belində təpə var,
Təpənin üstündə nəvə var.
Dəvənin yunundan
Toxunur gəbələr,
Gəbələr üstündən
Boylanır dəvələr.
Dəvələr belində
Dayanıb təpələr,
Təpələr üstündə
Oynaşır nəvələr.*

"Gəbə", "dəvə", "nəvə" - bəlkə də uşaq şeirlərində dəfələrlə müraciət olunan obrazlardır. Amma istər intonasiya oyunu, yanılmac texnikası, istərsə yaradılan obrazlara xüsusi zəhmət çəkmədən, xüsusi enerji sərf etmədən yüklənən milli kolorit, istərsə də oynaq ritm mətni oxunaqlı edir. Ona həm məzmun, həm forma, həm də məntiq gözəlliyi qazandırır.

Amma məsələn, adı məqalələrdə tez-tez hallanan müəlliflərdən birinin "xalça-xurcun", "gəbə" ilə bağlı yaxın mövzu olmasa da, yaxın obrazlara müraciətlə yazılmış bir şeirində fərqli mənzərə ilə üzləşirik. Nə dərəcədə uğursuz bir cəhd olduğunu özünü də görə bilərsiniz. Bu, Rüzgar Əfəndiyevanın "Lələnin ləçəyi" (Bakı, 2001) kitabından götürülmüş məndir.

Əlifbanın öyrədilməsi baxımından hərflərlə şeir yazılması əhəmiyyəti var və bu, böyük zəhmət tələb edir. Amma "hərflər öyrədəcəm" deyib mətnin poetik yükünə əhəmiyyət verməmək, onun məna qatını diqqətə almamaq düzgün deyil.

*Xalasımm xurcumun
Xoruz aldı çiyininə.
Xalası xurcumuna
Görəsən qoyubdu nə?
Xurcunda xalça,
Xalçada xonça,
Xonçada dən var.
Xoruz dənədi,
Dən azalmadı,
Xoruz ac qaldı.*

Tutalım, "xoruzun xalası"nı və onun "xoruzun çiyininə xurcun salması"nı birtəhər göz qabağında canlandırmaq mümkün oldu. Amma "xurcunda xalça", "xalçada xonça" olması (burada xonça naxış şəklinə nəzərdə tutulsa belə, uşaq təfəkkürü üçün qəliz kombinasiyadır), "xonçadakı dəni" yedikdən sonra "xoruzun ac qalması" hansı məntiqi əsasa söykənir?

Həttə dən xalçada xonçaya kimi təsviri nəzərdə tutulubsa belə, yaranan ilk təəssürat bu deyil. Şeirdə yadda qalan və qane edən cəhət yalnız forma və ritmin uğurudur.

Yeri gəlmişkən, ötən yazıda Sevinc Nuruqzının "qarğa" və "qar" sözlərinin intonasiya yaxınlığından yararlanaraq onları qarşılaşdırmaqla yazdığı şeiri misal çəkmişdik. Eyni məzmunla, eyni prosesə İlyas Tapdığın da şeirində rast gəlinir:

*Qarğa, a qarğa,
Uçurdun bağa,
Yola qonurdun,
Kola qonurdun,
"Qarr-qarr" deyirdin,
Qar istəyirdin.
Dağa bax, dağa,
Bürünüb ağa,
Yollar da ağdır,
Kollar da ağdır.
Qar istəyirdin,
Deyirdin:
"Qarr! Qarr!"
Bu da sənə qar.
Elə yənə də
"Qar-qar" deyirsən
İndi de görək
Nə istəyirsən?*

Əslində, məzmun etibarilə yaxın şeirlərdir. Qarşılaşdırma da eyndir. Amma əsas olan tapıntıların oxşar olması deyil; əsas olan müəlliflərin hər birinin mətni öz bildiyi, bacardığı kimi, öz poetik ruhunun ifadəsi ilə süsləyərək təqdim etməsidir.

Amma Rüzgar Əfəndiyeva ilə bağlı bunu söyləməyə çətinlik çəkirik. Əlbəttə, adı çəkilən kitabda, məsələn, "A" hərfi ilə bağlı yazılmış mətn qəbul edilə bilər. Həttə qafiyələnməyə müəyyən nöqsanlar olsa da, yənə də normal təsir bağışlayır:

*A hərfi sanki
Düşübdür aydan.
Ana sözü də
Başlayır A-dan.
Andımız Allah,
Andımız Ana.
Qurban olum mən
Azərbaycana!*

Müəllifin "C" hərfi barədə yazdığı şeir isə elə uğursuzluğa düşər olub ki, sözlə ifadə etmək belə çətindir. Sanki müəllif "C" hərfi olan sözlərə uyduğundan nə demək istədiyini, yazdığı mətnin hansı məna daşdığını və ya ümumiyyətlə, məna daşımaları olduğunu yaddan çıxarıb.

*Cüyyür, ceyran qışqırdılar:
- Canavar var, canavar!
Cibi yoxdu canavarın,
Canı yoxdu canavarın,
Camı yoxdu canavarın.
Camdakı cücədi,
Cibdəki cecədi,
Qaçm gizlənin,
Canavar cəlddi.
Güclüdü onun
cürəti, cəhdi.*

zərə, onların süzgəcdən keçirilməsi, redaktor qələmi az əhəmiyyətli faktorlar deyilmiş. Amma fikrimizcə, bundan da əhəmiyyətli məsuliyyətdir. Müəllifin özünə, gördüyü işin böyüklüyünə, yazdığı mətnə, oxucusuna qarşı duyduğu məsuliyyət. Ona həttə istedadından artıq ehtiyac varmış.

Mobil Quluzadənin "Qar ələyi" şeirinin yaratdığı mənzərənin gözəlliyi, təbiiliyi kiçik yaşlı oxucuya təsirsiz qala bilməz:

*Qar yağır yavaş-yavaş,
Qar yağır narın-narın.
Üstünə örpək salır
Dərələrin, dağların.*

*Ələyini havada
Silkələyir buludlar.
Evlərin başı üstə
Un ələyir buludlar.*

*Bu gördüyün evlərin
Ağarıbdı həyatı.
Evlər yuyub ağacdan
Asıbdı ağ xələti.*

*Qar yapışmış budaqdan
Uşaq kimi sallanır.
Balacalar bu qarı
Şəkər bilib allanır.*

*Külək qarı bir yerə
Toplayıb dağ eyləyir.
Qar bu qara torpağın
Üzünü ağ eyləyir.*

Təhlilə ehtiyac varmı? Mətn özü bir-birindən fərqli, rəngarəng obrazları, ifadələri, yaratdığı təsvirləri ilə danışır, göstərir, yadda qalır.

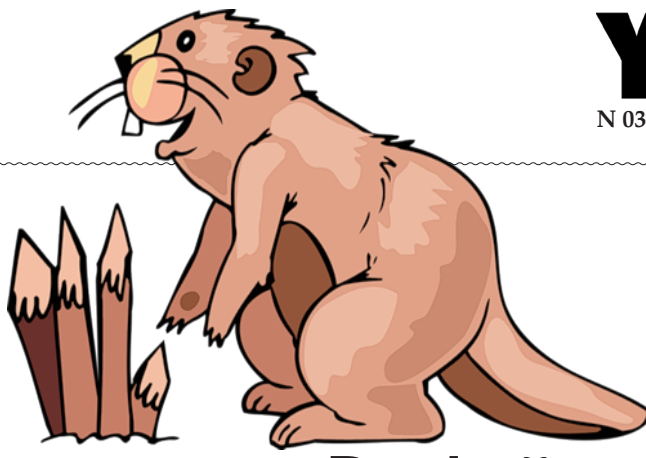
Sonda onu da qeyd etmək istəyirik ki, məqsədimiz hansısa şairin, şeir müəllifinin əməyini yerə vurmaq, kimisə göylərə qaldırmaq deyil. Çünki uşaqlar üçün yazmaq istəyinin özü belə böyük hörmətə layiqdir. Məqsədimiz "uşaqlar üçün necə yazmaq lazımdır?" sualı üzərində daha əsaslı düşünməyə, qüsurlara göz yummağa, işin məsuliyyətini və ağırlığını bir daha xatırlatmağa çalışmaqdır.

Biz buna cəhd göstərdik. Düşünmək isə şeir müəlliflərinə qalır...

P.S. Növbəti yazıda müəllif nağıllarıdan danışacağıq. Maraqlıdursa, izləyin.

Bal axtardı

Uçdu arı pöhrəyə, qondu sarı çiçəyə.

Ayı gördü, sevindi:
- Bu meşə öz evimdi. Pöhrələri tapdaram, bal axtarıb taparam.

Pöhrələri tapdadi, Bal axtardı, tapmadı.

Dəmirağac

Lerikdə meşəli

yamac var.

Yamacda nə qədər

ağac var.

Budağı budağa

sarmaşib,

tutuşub,

qaynayıb,

qarışıb.

Kökünü torpaqda

köstəbək

gəmiridi,

dişləri batmadı,

dedi ki:

- Bu ağac, deyəsən, dəmiridi!

Bildirçin

Bildir uçub bağçanı meşə bildi bildirçin.

Arzu baxıb çığırdı:

- Çildir, çildir bildirçin!

Dedi:

- Hanı quyruğun?

Mənə bildir,

bildirçin.

Bəlkə pişik qoparıb,

neçə ildir bildirçin?!

Ötdü kolun dibində bildir-bildir bildirçin,

Qurbağalar ağladı

gildir-gildir,

bildirçin!

Qarışqalar qaçdılar:

- Udar bizi, ay aman!

Udar bir-bir

bildirçin!

İlyas TAPDIQ

Gülməcələr

- Oğlum, de görək məktəbdə ən çox hansı dərsi xoşlayırsan?

- İdman dərslərini.

Tural atasından soruşur:

- Ata, böyükler ki daha böyümlər, bəs onda nə üçün yeyirlər?

- Oğlum, sən quşları sevdiyini deyirsən, onlar üçün xeyirli bir iş görmüsənmi?

- Bəs necə, mən onlar üçün sapandımı sındırmaşam.

- Türkan, sən niyə bağçaya getməmişən?

- Xəstəyəm.

- Haran ağrıyır?

- Başım öskürür.

Müəllimə soruşur:

- Uşaqlar, deyin görək, Ay bizə yaxındır, yoxsa İtaliya?

Samir cavab verir:

- Əlbəttə, Ay. Biz burda oturub Ayı görürük, İtaliyanı yox.

Müəllim:

- Yenə dərsi sənəin əvəzinə atan eləyib?

- Neyləyim, anam həmişə məşğuldur.

- Ana, bu, hansı quşdur?

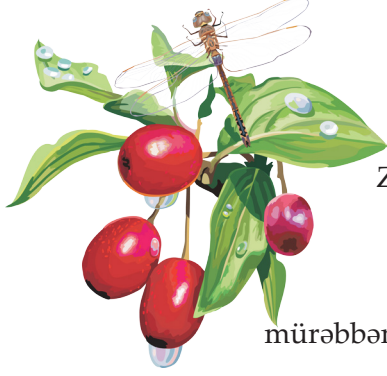
- Bilmirəm, qızım.

- Bəs niyə uşaq olanda anandan soruşmamısan?

Ayxan xəstəxanada yatan müəlliməsinə baş çəkir. Sonra dostlarının yanına gəlib deyir:

- Çıxış yolumuz yoxdur, o, səhər məktəbə gələcək.

Zəminənin zoğalı

Zolaq-zolaq

zənbilə,

zoğal yığdı

Zəminə.

Zeynəb nənə

zoğalı

görüb dedi:

- Gözəldi,

mürəbbəməz düzəldi.

Darmaagiyn BATBAYAR (Monqolustan)

- Sən kimi çox istəyirsən: atanı, yoxsa ananı?

- Ananı.

- Amma mən ikisini də.

- Elə mən də. Ancaq ananı lap çox istəyirəm.

- Mən heç özüm də düz-əməlli bilmirəm: anam evdə olmayanda ananı çox istəyirəm, atam evdə olmayanda - atamı...

Qabaqlar Boldla mən belə söhbətləri tez-tez eləyirdik. İndi kim bilir Bold haralardadı? Görəsən, o yenədəmi anasını atasından çox istəyir?

O vaxt həyatımızda üç ailə yaşayırdı. Bir səhər mən yuxudan duranda ağappaq qar düzündüyanı bürümüşdü. Qar üzərində çoxlu ayaq izləri qaralırdı; baxan kimi atamınları şırımları bir-birinə qarışmışdı. Elə ona görə də atamın işə hansı yolla getdiyini kəsdirə bilmədim. Anamla köməkləşib həyatın qarını kürüyəndə isə mən əvvəlcə atamın izlərinə toxunmadım. Amma yarıtmaz işimə görə qulaqburması alıb yüngülcə danlandırdı. Hər ikimiz qərara gəldik ki, böyüyəndə komandir olaq. Böyükler öz aralarında xısnlaşmışdılar ki, dava başlayıb.

Tezliklə bizim atalarımız da yığışmağa başladılar. Mən əvvəlcə atamı buraxmaq istəmirdim. Sonra fikirləşdim ki, qoy gedib düşmən-

DAVA QOXUSU

- Bilmirəm, axşam evə gələndə soruşaram.

Və axşam atamdan soruşdum:

- Atacan, sən bütün əsgərlərin komandirisinən?

- Yox, oğul, mənəm özümün də komandirim var. Onun da öz komandiri var, bildin?

- Bəs elə komandir varmı ki, onun komandiri olmasın?

- Yox, beləsi yoxdur.

Mən bu söhbəti olduğu kimi Bolda çatdırdım. Hər ikimiz qərara gəldik ki, böyüyəndə komandir olaq.

Böyükler öz aralarında xısnlaşmışdılar ki, dava başlayıb.

Tezliklə bizim atalarımız da yığışmağa başladılar. Mən əvvəlcə atamı buraxmaq istəmirdim. Sonra fikirləşdim ki, qoy gedib düşmən-

ləri məhv eləsin. Yoxsa ömrümdə buraxmazdım. Və həmin axşam atam mənə dizləri üstünə alıb deyəndə ki: «Oğlum böyüyəndə əsl kişi olacaq» - mən ağlamadım, çünki kişi ağlamaz.

Səhər mən yuxudan ayılanda atam artıq getmişdi.

Tezliklə biz ondan məktub almağa başladıq. Anam dedi ki, bizimkilər düşmənlə bərk çarpışırlar. Bir də atam yazırdı ki, bu payız mən mütləq məktəbə gedim.

Atamın davaya getdiyi vaxtdan bir il keçirdi. O indi mənə də məktub yazırdı: axı mən artıq məktəbə gedirdim. Kağızdakı hərflər atamın qar üzərindəki ləpirləri kimi iri və bir-birindən aralı idi. Mən höccələyirdim: "Biz düşmə-nə qa-

lib gə-lə-cə-yik. Oğ-lum, dər-s-lə-ri-ni yax-şı o-xu!"

Mən bütün sözləri əzbərləyirdim; evimə kim gəlsə, atamın məktublarını ucadan oxuyurdum.

Bir dəfə bizə bir kişi gəldi; anama məktub, mənə isə gilzdən düzəlmə bir neçə fit verdi. Məlum oldu ki, kişi qəzet müxbiridir, atamla da tez-tez görüşür. Mən ondan atamı soruşdum və bir də maraqlandım ki, bu fitləri onlar necə düzəldirlər.

Necə oldusa, bir dəfə fiti iylədim; burnuma dəyən barıt qoxusu çox xoşuma gəldi. Anam dedi ki, atan cəbhədə bu qoxu ilə nəfəs alır. Düşündüm ki, yaqın bu qoxu atamın da ürəyincədir və xəyalən o uzaq yerlərin havasını ciyərlərimə çəkdim.

Hər gün dərstdən qayıdarkən doqqazın yanında atamın izlərini axtarırdım. Fikirləşəndə ki, atam qayıtmaya bilər - gözlərim yaşla dolurdu. Ancaq özümə təskinlik verirdim ki, atam hökmən gələcək, düşməni məhv edib qayıdacaq.

Günlər beləcə ötüb keçirdi. Daha giliz fitləri çalmırdım, ancaq hərdən onları iyləyir, düşünürdüm ki, atam cəbhədə barıt qoxusuyla nəfəs alır.

Bir dəfə məktəbdən evə qayıdanda anam mənə bağına basıb hönkürdü...

Ertəsi gün qar yağmışdı. Ağappaq, tərtemiz qarın üstünə hələ heç bir iz düşməmişdi. Doqqaza çıxıb fikirləşdim: doğrudanmı, daha mənəim atam yoxdur?

Atamın ayaq izlərini xəyalımda canlandırma-canlandırma düz tənə qədər getdim. Kiminlə toqquşub dayandım, sonra həmin adamı altıdan-yuxarı diqqətlə süzməyə başladım: elə bil ondan nəsə gözləyirdim.

- Sən niyə ağlayırsan, balaca? - kişi soruşdu. - Olmaya azmısan?

- Azmamışam, - dedim, - mən atamın izi ilə gedirəm.

Və sonra atamın tində qırılıb qalan izlərini davam etdirə-ətdirə irəliyə, məktəbə doğru addımladım; izlərim təzə qarın üzərində apaydın görsənirdi - atamın o vaxtki izləri kimi...

...Ovaxtdan Boldu görməmişəm. İşdir, Boldla bir də görüşmək qismət olsa, düşünmədən deyirdim ki, atamı mən hamıdan çox istəyirəm!

Mahir N. QARAYEV çevirib

WOB

N 03(03) 7.11.2014

“Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Qanunun 7-ci maddəsinə əsasən, ölkə ərazisindəki bütün reklam və elan lövhələri Azərbaycan dilində yazılmalıdır. Dövlət dili ilə yanaşı başqa dillərdən də istifadə yalnız zəruri hallarda mümkündür. Əcnəbi dilin tutduğu sahə isə Azərbaycan dilindəki qarşılıqlı tutduğu sahədən böyük olmamalı, Azərbaycan dilindəki yazıdan sonra gəlməlidir.

Ancaq Bakı şəhərindəki bir sıra xidmət obyektləri sözügedən qanunun tələblərini pozur. Yolumuzu əvvəlcə şəhərin mərkəzindən – “Nizami” küçəsindən saldıq. Məşhur mağaza və butiklərin adları orijinalda olduğu kimi yazılmışdı. Bu isə Azərbaycan əlifbasında olmayan “sh”, “w”, “m”,

“n” kimi hərflərin tələffüzündə çətinlik yaradır.

Təəssüf doğuran məqamlardan biri də budur ki, adı xarici dildə yazılmış mağazaların heç də hamısı beynəlxalq firmalara məxsus deyil. Yerli markalar da əksər hallarda ad seçimində xarici sözlərdən istifadə edir. “Glamour” və ya

“Londonschool” kimi adların yazılışı tələffüz qaydasında yox, birbaşa orijinaldakı kimidir.

Bəzi adların birinci yarısı Azərbaycan, ikinci yarısı isə ingilis dilindədir: “Əlinca Line”, “İrşad electronics” kimi.

Bəzi xidmət obyektlərində adlar qaydalara uyğun yazılsa da, həmin firmaların xidmət sahəsini göstərən açıqlamalar xarici dildədir. Məsələn, “İdeal” firma adının altında yazılmış “parfumery & cosmetics” sözləri “parfümeriya və kosmetika” kimi yazılmalıdır.

“Zevs” adlı restoranın reklam lövhəsində yazılmış “Lounge Karaoke Shisha Club” sözləri də növbəti qanun pozuntusudur.

Digər problem məhsulun istehsal olunduğu ölkəni göstərən “Made in...” lövhələrindədir. Əksər firmalar məhz ingilis dilində olan

“Colin’s” geyim mağazasının reklam lövhəsində “New fashion Live” sözləri əslində, “Yeni dəb” mənasındadır. Ancaq təəssüf ki, mağaza rəhbərləri sanki Azərbaycanda fəaliyyət göstərdiklərini unudur və yerli müştəriləri nəzərə almırlar.

Qarşılaşdığımız digər reklam lövhəsində hər iki dildən - həm Azərbaycan, həm də fransız dilindən istifadə olunmasına baxmayaraq, burada da qanunun tələbləri pozulub: lövhədə fransızca yazı azərbaycanca yazılmış mətnədən böyükdür və üst hissədə yerləşdirilib.

“Nizami” küçəsindən sonra nisbətən kənar küçələrə yollandıq. Burada da qarşımıza oxşar mənzərə çıxdı. Bir çox xidmət obyektləri istər firma adlarının yazılışında, istərsə də reklam lövhələrində xarici dilə üstünlük verir.

Mağaza işçilərinin və sahiblərinin çoxu bu cür halların qanunla qadağan olunmasından xəbərsizdir. Ancaq qanundan xəbərdar olanlar da var. Sonuncular mağazaya daha çox müştəri cəlb etmək məqsədi güddüklərini söyləyirlər. Bəzi mağaza sahibləri gənclərin brend markalara üstünlük verdiyini, alış-veriş üçün xarici dildə adların daha cəlbedici olduğunu dedilər. Bu günə kimi müştərilərindən adla bağlı şikayət almadıqlarını, yalnız yaşlı nəslin adları tələffüz etməkdə çətinlik çəkdiyini vurğuladılar.

Reklam lövhələrində Azərbaycan dilində sözlərin orfoqrafik səhvlərlə yazılması da diqqətimizdən yayınmadı. Buna misal

olaraq “Gözəllik salonu” əvəzinə “Gozellik salonu” yazısını göstərmə bilirik.

Məsələyə “Azərbaycan Dil Qurumu” (ADQ) ictimai təşkilatının icraçı direktoru Anar Niftəliyevin münasibətini öyrəndik. O, ümumilikdə vəziyyətin ürəkəcan olmadığını vurğulasa da, əvvəlki illərə nisbətən irəliləyiş baş verdiyini dedi: “Monitoring qrupumuz paytaxtdakı reklam lövhələrində və xidmət obyektlərinin adlarında ana dilinin normalarına riayət olunub-olunmaması baxımından müəyyən işlər görür”.

2013-cü ildə keçirilmiş monitoringə aidiyyəti qurumların demək olar ki, reaksiya vermədiyini bildirən Anar Niftəliyev reklam lövhələri ilə bağlı məhkəməyə müraciət etdiklərini, reklam şirkətlərinə və icra strukturlarına yazılı müraciətlər göndərdiklərini vurğuladı. Onun sözlərinə görə, icra strukturlarından yalnız bəziləri bu məsələdə ADQ-ya dəstək olublar, nişanlarda, küçə adlarında yol verilən nöqsanları aradan qaldırdılar.

Rövşən DANYERİ

Doğma şəhərin yad reklamları

ELAN

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bədii tərcümə əməyinin dəyərləndirilməsi, tərcümə sahəsinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədi ilə “Dəf(i)nə yarpağı” adlı Bədii Tərcümə Mükafatı təsis edib. Müsabiqənin 2 ildən bir keçirilməsi nəzərdə tutulur. Tərcümə əsərlərinin qəbul müddəti bu ilin oktyabr ayının 24-dən dekabr ayının 20-sinə qədər müəyyən edilir. Qaliblərin adı 2015-ci ilin mart ayının sonlarında keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq.

* Müsabiqəyə nəsr və poeziya üzrə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər qəbul edilir.

* Müsabiqəyə təqdim edilən əsərlərin həcmi aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

nəsr əsərləri – 20.000 işarəyə qədər
poeziya nümunələri – 100 misrəyə qədər

* Hər nominasiya üzrə mükafat bir müəllifə və bir əsərə təqdim edilə bilər.

* Bir şəxs mükafata bir nominasiya üzrə yalnız bir əsər təqdim edə bilər.

* Müsabiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyyəti yoxdur.

Müsabiqəyə təqdim üçün zəruri olan sənədlər:

a) Tərcümə edilmiş əsər elektron poçtla göndərilmiş, çap olunmuş şəkildə 5 nüsxə;

b) Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

dəfina yarpağı

e) Müsabiqə iştirakçısının əlaqə nömrəsi;

ç) Tərcüməçinin digər işlərinin siyahısı (mənbəyi göstərməklə);

d) Tərcümə əsərləri elektron (press@aztc.gov.az ünvanına) və kağız formatında təqdim edilə bilər.

Qeyd: Göndərilən nüsxədə əsərin Azərbaycan dilinə hansı dildən çevrildiyinin qeyd edilməsi zəruridir;

Müsabiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlər müsabiqədə iştirak etmir.

Əsərlər AZTM-in Mətbuat və Nəşr məsələləri üzrə müşavirliyi tərəfindən qəbul edilir.

Mükafat fondu:

Tərcümə edilən nəsr əsərləri üçün:
I yer – 3000 (üç min) manat
II yer – 2000 (iki min) manat
III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Tərcümə edilən poeziya nümunələri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat
II yer – 2000 (iki min) manat
III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Müsabiqənin gedişatı barədə:

Qəbul edilən əsərlər nömrələnmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-likə çıxan əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.

Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qaliblər müəyyən edilir. Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.

Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları mükafatlandırma mərasiminə qədər gizli saxlanılır. Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74
Email: press@aztc.gov.az
Telefon: 595-10-42
Mob: (050) 263-02-95